

Theo Knippenbergs

bulkboek[®]
DIGITAAL

literaire klassieken - reeks gouden eeuw

*Het Scheepsjournaal van
Willem IJsbrantsz.*

Bontekoe

ISBN: 978-9-08349-199-9

Het Scheepsjournaal van
Willem IJsbrantsz.
Bontekoe
(Hoorn, 1587 - 1657)

In de hertaling van Lennart Nijgh
(Haarlem, 1945 - 2002)

Dit scheepsjournaal was voor de schrijver Johan Fabricius de stof om zijn bestseller 'De scheepsjongen van Bontekoe' (1924) te schrijven. Het boek is in 2007 verfilmd en geeft een beeld van het leven aan boord bij Bontekoe.

[Volg de reis van Bontekoe](#)

Je kunt de reis van Bontekoe zelf volgen op Google Maps in combinatie met oude kaarten.

[De reis van Bontekoe op Literatuurgeschiedenis.nl](#)

Colofon

Dit bulkboek is vormgegeven door Natascha Frensch (www.natascha-frensch.nl)
en samengesteld door Theo Knippenberg voor BruutTAAL Educatieve Uitgeverij
(bulkboek@bruuttaal.eu)

Inleiding

De verzuchting ‘Als dat maar geen reis van Bontekoe wordt!’ was honderd jaar geleden heel normaal in het spraakgebruik. Nu wordt de naam Bontekoe alleen met de ‘Scheepsjongens’ in verband gebracht; bijna heel Nederland schijnt ooit dat boek gelezen te hebben. De toeristen in Hoorn kunnen het niet laten om elkaar te fotograferen met de in brons vereeuwigde figuren van Johan Fabricius, op het muurtje bij de Hoofdtoren. Nog maar weinigen weten dat aan het charmante jongensboek een werkelijkheid ten grondslag ligt en dat het ‘Journaal van Bontekoe’ twee eeuwen lang het meest verkochte boek van Nederland was. De meeste 17e-eeuwse schrijvers worden alleen nog maar gelezen door mensen die daarvoor betaald worden. De naar onze smaak langdradige, onnodig versierde stijl en de talloze, uit hun verband gerukte citaten uit de klassieke literatuur mogen dan zeer modieus geweest zijn in de tijd zelf, ons zegt

het niets. Op een paar uitzonderingen na en één van die uitzonderingen is Bontekoe met zijn ‘Journaal’. Het bijhouden van een scheepsjournaal was geen bijzonderheid; het was zelfs verplicht, zoals het voor grote schepen nóg verplicht is. Interessante lectuur levert dat zelden op.

Schipper Bontekoe maakte geen uitzonderlijke reis of ging op een of andere manier de geschiedenis in als pionier of als zeeheld. Hij moet een geboren verteller zijn geweest; de mensen moeten aan zijn lippen hebben gehangen. Hij schrijft voor zijn tijd zeer rechtstreeks en zonder de verplichte citaten uit de ‘klassieken’ erbij te slepen of iets mooier te willen maken. De uitgever voelde zich toentertijd zelfs verplicht om in een voorwoord zijn verontschuldigen aan te bieden voor de ietwat onbeholpen stijl van de schipper. Het overweldigende succes van het boek heeft bewezen dat de lezers er in de loop

der jaren anders over dachten. Zoals aangetoond in de uitstekende studie die de taalkundige dr. G.J. Hoogewerff vóór de oorlog aan het 'Journaal' wijdde, heeft Bontekoe hoogstwaarschijnlijk zijn verhaal gedicteerd. Wat het eerste deel, de reis naar Indië, betreft moest dat ook wel. Aangezien Bontekoe's schip met man en muis verging waren er geen aantekeningen. Zijn diensttijd in de Oost en de terugreis hebben wel handschriften opgeleverd. Deze zijn op veel punten afwijkend van het gedrukte boek. Een verklaring is dat het 'Journaal' ook diende om de 'Heren Zeventien' te bewijzen dat er zo naarstig mogelijk was geprobeerd er alles uit te slepen wat maar mogelijk was. Voor de twintig jaar later verschenen gedrukte versie heeft de schipper blijkbaar allerlei verzwegen details toegevoegd.

Het Nederlands van Bontekoe is eenvoudig, soms met Westfriese trekjes, altijd helder en dichtbij de werkelijkheid. De schrijver bedient zich bijna niet van de verschrikkelijke 'Franse' modewoorden die we tot zelfs in het 'Wilhelmus' tegenkomen. Natuurlijk is de spelling in onze ogen een ramp. De taal is nogal veranderd en zijn allerlei woorden iets anders gaan betekenen. Ik heb getracht om Bontekoe's tolk te zijn, zonder hem te willen verbeteren of te moderniseren. Waar nodig, is met noten aangegeven wat misschien echt onduidelijk is.

Vroegere generaties hebben nogal eens gesuggereerd dat Bontekoe te zachtvaardig geweest zou zijn voor 'het volk' en er niet voldoende de wind onder had. Een 19e-eeuwse 'jongens van Jan de Witt'-mentaliteit die hem vreemd was. Vaderlandse sentimenten komen we niet tegen bij Bontekoe. Hij is Hollander in dienst van de V.O.C. en gebruikt zelfs het

woord 'Nederland' nooit. Evenmin komen we ooit racistische trekken tegen. Bontekoe beschrijft wat hij waarneemt, dat die mensen in warme landen zwart zijn en naakt lopen. Maar het blijven mensen voor hem, zonder twijfel.

Net zo verhelderend is het te ontdekken dat er geen sprake is van een almachtige 'schipper naast God' al noemt hij zich wel zo. In de praktijk vond er voortdurend overleg plaats en werd er heel wat vergaderd in de scheepsraad; bij gewichtige beslissingen werd alles op papier gezet en door iedereen ondertekend.

Ongetwijfeld ook om de verantwoordelijkheid te spreiden tegenover de 'Heren Zeventien', de almachtige directie van de V.O.C.

Haarlem, najaar 1989

Lennaert Nijgh

*Met dank aan Leon Klein Schiphorst,
Els Wiegant, Piet Boon en 'Haarlems Dagblad'*

Abraham Storck (1659-1708)

Enkele opmerkingen bij deel 1

Bontekoe vertrok in 1618 voor het eerst naar Indië. Hij kwam uit een maritieme familie; hij zal een degelijke opleiding hebben gehad, zoals uit het boek ook blijkt, maar hij was een tamelijk jonge en onervaren man. Aannemelijk is, dat er onder zijn stuurlieden wel mensen waren die ervaring hadden. Maar wat was ervaring in een tijd dat de zeilvaart naar de nadere kant van de wereld nog in de kinderschoenen stond? De Hollanders hadden het vak afgekeken bij de Portugezen. Bontekoe noemt Kaap de Goede Hoop nog 'Cabo de Bonesperanza'. De Portugezen vielen onder de Spaanse kroon, dus waren het vijanden.

Het is het tijdperk van de ijzeren mannen op de houten schepen. Toch wordt er wat afgehuild. Het is niet buiten de normen om in tranen afscheid van elkaar te nemen. De 'stiff upperlip' van de 19e-eeuwer is nog ver. Niet bij iedereen. Als de op wonderbaarlijke wijze aan de dood ontsnapte Bontekoe oog in oog staat met zijn leeftijds- en plaatsgenoot Jan Pietersz. Coen, dan staan daar twee exponenten tegenover elkaar van richtingen die in het vaderland een bittere strijd leverden. De harde calvinist Coen, die niets laat blijken maar in een bewaard gebleven brief aan Den Haag zijn gal spuwt en de goedige, emotionele Bontekoe met zijn prachtige en praktisch gerichte geloof. Op een paar uitzonderingen na laat hij ook de Bijbel met rust. Hij is op een wonderlijke manier rotsvast gelovig, maar laat wel

de dominee in de ijzers slaan, wanneer die met zijn assistent aan het kibbelen is geslagen. Bontekoe was remonstrant en speelde later een belangrijke rol in het kerkelijke leven in Hoorn. Hij is het zich niet bewust, of laat dat niet merken, maar op één van de mooiste momenten ligt de bijbelse parafrase heel dichtbij als hij, ten einde raad op een heuvel is geklommen, het angstig scheepsvolk beneden latend en even later als een tweede Mozes naar beneden komt met de mededeling: 'Daar ligt Straat Soenda!'

Lennaert Nijgh

Deel 1

1

De reis begint

Met de noordooster varen wij
Daveren en Kales voorbij,
Langs Pleimuiden moeten we zeilen
En langs zo menige klip of strand,
Vierendertighonderd mijlen,
Eer dat we zijn in het apenland.
Het lied van de BATAVIA

December 1618

De 28e december van het jaar onzes Heren 1618 ben ik, Willem IJsbrantsz. Bontekoe uit Hoorn, met oostenwind van Texel vertrokken als schipper van de NIEUW HOORN, die ongeveer 550 lasten groot was, bemand met 206 eters.

- De 29e zijn wij Cap Gris Nez en Dungeness gepasseerd.
- De 30e hebben wij 's avonds Portland Bill gezien; de wind was nog steeds oostelijk.
- De 31e liepen wij Plymouth voorbij.

Januari 1619

- Op de 1e januari 1619 passeerden wij Land's End; de wind nog steeds uit dezelfde richting, onze koers ZW ten Z.
- De 2e januari ging de wind naar ZO. Onze koers ZZW, met een stijve koelte. De 3e draaide de wind naar zuid, met stijve koelte; liepen WZE.
- Op 4 januari werd de wind ZW en wakkerde tot hard aan, zodat we de marszeilen moesten reven. 's Nachts begon het zo stevig te waaien, dat we de fok reefden en van koers veranderden; hadden

nog één zeil op, koers west.

- De 5e namen we 's nachts drie maal zoveel water over, dat het bovenste boevenet¹ bijna halfvol kwam te staan; waardoor 't volk begon te roepen: 'We zinken, we zinken, de boegpoorten² staan open!' Toen ik dat hoorde liep ik inderhaast naar voren, naar het galjoen en stelde vast dat de boegpoorten nog dicht waren; riep dus:

'Niets aan de hand! En nu ogenblikkelijk iemand naar beneden om te kijken of er water in 'r ruim staat!'

Dat gebeurde meteen, maar het ruim bleek droog te zijn, waarop ik order gaf het ondergelopen dek leeg te hozen met leren emmers. Maar de kisten van de bemanning dreven inmiddels rond, zodat er nauwelijks ruimte was om te hozen. Waren daarom genoodzaakt de kisten met koevoeten stuk te slaan, kregen daardoor ruimte om te hozen en raakten zo, met Gods hulp, het water kwijt.

Dreven toen zonder zeil op, maar het schip slingerde zo geweldig dat we weer zeil moesten zetten om het slingeren wat af te doen nemen. Zetten koers naar 't westen; het was heel onstuimig weer, de zee kookte en het regende zo hard dat het leek alsof de lucht en de zee aan elkaar vast zaten. - De 6e, 7e en 8e januari was het nog steeds slecht weer met regen; zagen de 8e een groot aantal meeuwen, vermoedden daarom dat we in de buurt van het eiland Brasil waren - als een dergelijk eiland al bestaat - maar we zagen het niet.³

Die dag draaiden we voor de wind, die ongeveer WZW was; het weer nog steeds

Hendrik Jacobus Dubbels (1620-1676)

onstuimig. Doordat de storm zo lang duurde en nog steeds niet ophield, is uiteindelijk, door het geweldige geslinger van het schip en door het oprekken van ons grote want (ofschoon we dat op twee plaatsen versterkt hadden), onze grote mast op een meter of tien boven het boevenet gebroken. Door deze breuk of barst vreesden we de mast helemaal te verliezen; Besloten daarom onze grote steng door te schieten om zo mogelijk de mast nog staande te houden, aangezien onze reis er van afhing. Als de mast overboord gegaan was, zouden we genooddaakt zijn geweest om naar het vaderland terug te keren. Maar met veel pijn en moeite kregen we de steng omlaag en lieten het onderste deel ervan door 't bovenste boevenet schieten en bonden de steng met touw stijf tegen de mast aan, waardoor hij tot ieders opluchting

vast kwam te staan. Deze storm duurde tot de 19e januari; we lagen nu eens over de ene, dan weer over de andere boeg, al naar gelang de wind draaide.

- De 20e werd het mooi, stil weer en terwijl we in die stilte voortdreven, zetten wij onze mast goed vast en haalden ons grote want met takels stijf aan; haalden het grote marszeil van de marsera en gingen dat in plaats van ons grootzeil hijsen en we gebruikten de bramsteng in plaats van onze grote steng en hesen daar het bramzeil aan en maakten zo alles klaar om te zeilen en onze reis te vervolgen. Zetten koers naar de Canarische Eilanden, ZZW, hadden een zuidoostelijke wind en goed weer, schoten door het mooie weer allengs weer flink op.

- De 21e zagen wij achter ons een zeil; het was een schip dat blijkbaar z'n best deed om

ons in te halen; gingen met de kop op de wind liggen en wachtten op hem. Toen hij ons bereikte, bleek het een Oostindiëvaarder te zijn, die de 29e december uit Zeeland was vertrokken, de dag nadat wij Texel verlieten. Bij hen aan boord was alles in orde; ze hadden geen oponthoud gehad en geen schade geleden door de storm. Het schip heette NIEUW ZEELAND en de naam van de schipper was Pieter Tijssz. uit Amsterdam. We hadden toen goed gezelschap aan elkaar en zeilden bijna even snel als zij, ofschoon het ons aan zeil mankeerde, zoals vermeld. De koers was dezelfde als eerst.

- De 23e zagen wij over stuurboord nog een zeil; voeren daarheen en zagen dat het de ENKHUIZEN was, die samen met ons was vertrokken en ook bestemd was voor Oost-Indië. De schipper heette Jan Jansz. uit Enkhuizen. Waren toen met drie schepen samen, gingen bij elkaar aan boord op bezoek en vertelden elkaar hoe het ons vergaan was. Lagen nog steeds op koers naar de Canarische Eilanden die wij in zicht kregen en passeerden; de wind was ZO en het weer was goed. We voerden onze marszeilen in top, probeerden het eiland Sint Antonius te vinden om verversing in te nemen, maar konden het niet in zicht krijgen door de dikke mist en de regen; zetten daarom voor de zekerheid koers naar de eilanden Ilha de Mayo en Ilha del Fogo. Toen we daar in de buurt waren, viel de wind weg en werd veranderlijk en moesten laveren voor we daar aankwamen; raakten onze twee makkers kwijt, omdat zij Ilha de Mayo en wij Ilha del Fogo aandeden, welke eilanden niet ver van

elkaar verwijderd zijn.⁴

Bij het eiland gekomen, konden we geen ankerplaats vinden; we voeren tot dicht onder de kust, waar we beschut konden liggen. We hadden een aantal kleine rondhouten uit Holland meegenomen; haalden die voor de dag en werkten ze door de achterste geschutspoorten naar buiten en takelden ze vervolgens aan dek. Een spier van veertien palm zaagden we in de lengte door midden, maakten daar twee wangen van en bevestigden die, met nog twee andere wangen, aan onze mast, waardoor die weer net zo sterk werd als tevoren. Ondertussen stuurden we onze sloep naar het eiland om te gaan vissen. Toen die dicht onder de kust gekomen was, verschenen de Spanjaarden met geladen musketten op 't strand en vuurden schoten af in de richting van onze sloep, om ons duidelijk te maken dat ze ons niet aan land wensten te hebben. De sloep dus teruggekomen met de weinige vis, die ze nog hadden weten te vangen. Waren ondertussen nog voortdurend bezig met het herstel van onze mast. Toen de mast klaar was, zetten we onze steng er weer op en kregen alles weer in orde, tot vreugde van iedereen; want onze mast stond er weer zo mooi bij dat het een lust was. Hij was bijna zo dik als een pilaar in de kerk. Raakten die avond weer uit de beschutting van het eiland en gingen op koers liggen naar de evenaar.

Toen wij onder dit eiland lagen gebeurde het dat er veel stof van het land kwam gewaaid; het leek wel as van een grote brand en het want van het schip raakte zo dicht ondergestoven dat het eruit zag alsof het met

witte as bestrooid was. De volgende morgen, toen de kok het ontbijt had klaargemaakt, zagen wij achter ons, aan lijzijde, twee zeilen; zetten onze marszeilen bij en koersten op ze af. Het bleken onze twee makkers te zijn, te weten het schip NIEUW ZEELAND en 't schip NIEUW ENKHUIZEN, die we 's nachts bij de eilanden Ilha de Mayo en Ilha del Fogo kwijtgeraakt waren.

Waren zeer verheugd en gingen bij elkaar aan boord op bezoek om elkaar te vertellen wat we hadden meegemaakt. Ze vertelden ons, dat ze aan land waren geweest op Ilha de Mayo om verversing in te nemen, maar hadden niets kunnen krijgen en hadden twee man verloren die gedood waren door de Spanjaarden; één van hen kwam uit Hoorn en heette Ijsbrant Dircksz. De wind was ZO; lagen nog

steeds op koers naar de evenaar. Toen we daar in de buurt kwamen, werd het windstil; soms kregen we harde buien met regen en de wind draaide zo, dat we drie weken bezig waren om de evenaar te passeren. 's Nachts was het bijna alsof de hele zee van vuur was, zo bruiste die en het was alsof er vonken van vuur bij de boeg van het schip opspatten en overdag hield dat op; waren allemaal vol verbazing

over dat meer dan gewone lichten van de zee. Zetten een koers uit om boven de Abrolhos langs te zeilen; de wind was ZO.⁵

Eindnoten:

- ¹ *Boevennet: eigenlijk bovennet. Traliewerk in het dek achter de grote mast; later werd het tussendek zo genoemd.*
- ² *Boegpoorten: de geschutspoorten aan weerszijden van de steven. Als die open stonden, kon een schip zichzelf onder zeilen. In onze tijd is ongeveer hetzelfde gebeurd met de veerboot HERALD OF FREE ENTREPRISE in 1987.*
- ³ *Brasil of Brasijl: een niet bestaand eiland ten ZW van Ierland. Een overblijfsel uit de middeleeuwse voorstelling van de wereld, zoals die voorkomt in Ierse reisverhalen. Of de naam Brazilië hieraan is ontleend wordt betwijfeld.*
- ⁴ *Sint Anthoni: Sao Antao. Evenals Maio en Fogo behorend tot de Kaapverdische Eilanden. Uit het incidenten met de Spanjaarden blijkt dat het Twaalfjarig Bestand althans ter zee met een korreltje zout diende te worden genomen.*
- ⁵ *De Abrolhos Archipel: een groep rotsen voor de kust van Brazilië, waar de route van de zeilschepen langs voerde; een gevaarlijk en ondiep gebied. In het zeemansliedje dat bovenaan het hoofdstuk wordt geciteerd en dat in de jaren zestig van onze eeuw werd opgetekend door Ate Doornbosch, blijken de Abrolhos na drie eeuwen mondelinge overlevering te zijn verbasterd tot het eiland Ambrozius.*

2

Van Brazilië naar de Kaap

Wanneer we dan zijn opgelaveerd,
Het eiland Ambrozius zijn gepasseerd,
Ziet, wat wordt er ons dan geschonken:
Man voor man een pintje wijn;
Vrolijk, we zijn er nog lange niet dronken
Totdat we in de Batavia zijn.

Het lied van de BATAVIA
Bij de Abrolhos ging de wind liggen; waren
daarom bang wat we niet bovenwinds
van de eilanden zouden kunnen komen,
maar naarmate we dichterbij kwamen,
ruimde de wind langzamerhand. Zeilden
evenwel zo dicht langs, dat we de buitenste
eilanden zagen; raakten toen met Gods hulp
bovenwinds, tot grote opluchting van ons
allen, want als we om hadden moeten keren
zouden we een lange reis hebben moeten
maken, met het gevaar veel zieken aan boord
te krijgen. We gaven de bemanning die dag
dubbel rantsoen te eten en aan iedere bak⁶
een flapkan Spaanse wijn.

Zetten toen koers naar Tristan d'Acunha.
En na een paar dagen zeilen kwamen we op
de hoogte van dat eiland, maar we zagen het
niet. Kregen NW- wind, zeilden vervolgens
in oostelijke richting om Kaap de Goede
Hoop aan te doen. En nadat we die koers
een tijdlang hadden aangehouden, zagen we
zwart gespikkelde meeuwen, vingen er een
aantal met houtjes, ingesmeerd met reuzel en
met haken eraan en haalden ze aan boord bij
wijze van tijdverdrijf.

Het zien van deze meeuwen is een teken
dat men dicht bij de Kaap is, want ze volgden
ons tot aan de Kaap toe. Maar een onfeilbaar
teken om de Kaap te vinden of om te weten
dat men er in de buurt komt, is het volgende:
als men bij een peiling op het kompas
waarneemt dat het noord en zuid zonder
miswijzing aangeeft; men kijke dan uit naar
land. Toen we dit probeerden, zagen we
land; te weten Kaap de Goede Hoop, maar
er stond zo'n stijve bries door uit het westen,
dat wij met gereefde fok voeren; durfden
het land niet aan te doen. Riepen toen de
scheepsraad bijeen en besloten de Kaap
voorbij te zeilen, omdat we allemaal nog een
gezonde bemanning hadden en geen gebrek
aan drinkwater; lieten daarom alles zoals
't was en voeren verder. Dit was eind mei
(1619), vijf maanden nadat we uit Holland
waren vertrokken.

We volgden een koers die ongeveer
evenwijdig aan de kust liep, tot aan het
land van Terre de Natal. Toen we daar
voorbij kwamen was het heel mooi weer;
we gingen bij elkaar aan boord op bezoek
en maakten veel plezier. En omdat het schip
ENKHUIZEN de kust van Coromandel
als bestemming had,⁷ wilde het ons
verlaten om een andere koers te zeilen en
binnendoor langs het eiland St. Lourentius
of anders genaamd Madagascar en verder
naar de Comoren om daar te verversen.
Namen afscheid en wensten elkaar een
behouden vaart. Wij en het schip NIEUW
ZEELAND volgden een koers ten oosten
van St. Lourentius en samen met de NIEUW
ZEELAND opvarend, kwamen we geregeld

Ludolf Beckhuyzen (1631-1708)

bij elkaar aan boord en voerden 's nachts om beurten het seinlicht.⁸ Kregen toen verschil van mening over de te volgen route, konden het niet eens worden. Ja, 't kwam zelfs zo ver dat wij uit elkaar gingen en ieder de koers volgde die hem het beste leek. De NIEUW ZEELAND stuurde twee streken zuidelijker dan wij; zij hadden op dat moment al veel zieken onder de bemanning.

Na een lange tijd gezeild te hebben sinds we uit elkaar gingen, op de 23e breedtegraad ten zuiden van de evenaar, werden er aan boord dagelijks meer ziek. Vandaar dat de officiers (in opdracht van het lagere scheepsvolk) in de kajuit kwamen met het verzoek het eiland Madagascar aan te doen om te verversen. Zij waren bang dat de hele bemanning anders ziek zou worden; er lagen al veertig man te kooi en vele anderen klaagden dat ze zich niet goed voelden. Besloot daarom, in overleg met de hele scheepsraad, om koers te zetten naar Madagascar, naar een baai genaamd Santa

Lucia. Daar aangekomen, konden we geen geschikte ankerplaats vinden; we zetten onze sloep uit en ik ben met een aantal mannen naar de kust gevaren, terwijl het schip voor de kust bleef kruisen. Met de sloep bij de wal komende, stond er zoveel branding dat we geen mogelijkheid hadden om aan land te gaan. Zagen wat volk op het strand lopen en een van onze mannen sprong overboord en ging naar ze toe, maar hij kon ze niet verstaan; ze wezen naar de grond alsof ze wilden zeggen dat hier wel een goede landingsplaats was. Ze hadden, voor zover wij zien konden, niets eetbaars bij zich; moesten weer aan boord gaan zonder iets bereikt te hebben. Toen we terugkwamen zonder proviand (een mededeling die ons allemaal heel moeilijk viel) waren de zieken heel erg terneergeslagen.

Besloten weer zee te kiezen en liepen om de zuid tot 29 graden ZB, gingen door de wind en zeilden OZ-ten-O, tot we op 17 graden bezuiden de evenaar waren. Toen vroeg het volk weer of we land wilden aandoen om te proberen verversing te krijgen, wat wij goed vonden omdat we zagen dat er dagelijks meer bemanningsleden instortten en er waren al een paar gestorven. Besloten het eiland Mauritius of het eiland Maskarinas aan te lopen;⁹ en zetten onze koers uit tussen de twee eilanden in, want ze liggen niet ver van elkaar. Kwamen aldus bij de oostelijke hoek van Maskarinas voor de wal, zeilden er dicht langs de kust omheen, vonden veertig vadem diepte, dicht bij het land. Lieten het anker vallen, maar het was een slechte plaats om te ankeren omdat het

zo dicht bij de kust was. Toen we daar lagen kwamen de zieken uit hun kooi gekropen en wilden graag aan land gaan, maar omdat er nogal wat branding stond waren we huiverig om de zieken aan wal te brengen; stuurden de sloep om de kust te verkennen. Op het strand zagen we veel sporen van landschildpadden.

Toen we weer aan boord kwamen, drongen de zieken aan dat ze aan wal gebracht zouden worden, want ze hadden de lucht ervan geroken. ‘Waren we aan wal, dan waren we half gezond,’ zeiden ze. Maar de koopman, Hein Rol, wilde er absoluut niet van horen en gaf als reden dat de kust te steil afliep; we zouden weg kunnen drijven en al het volk kunnen verliezen. Maar de bemanning bleef aandringen en smeekte me bijna met gevouwen handen aan land te mogen gaan, zodat ik me tenslotte liet vermurwen om het goed te vinden. Ging naar de koopman Hein Rol en vroeg hem om zijn toestemming. Hij antwoordde mij:

‘Nee, geen sprake van!’

Toen zei ik tegen hem: ‘Dan neem ik de verantwoordelijkheid op me, ik zal ze aan land zetten.’ Ging naar de mannen toe en riep: ‘Vooruit, help elkaar in de sloep; dan zal ik jullie aan wal brengen’. Toen hielpen de mannen de zieken in de sloep; ik liet ze een zeil geven om een tent van te maken en ook olie en azijn, potten om in te koken en proviand; ook de koks gingen mee om de zieken te verzorgen en van een warme hap te voorzien en meteen voer ik met ze naar de wal.

Eindnoten:

- 6 *Bak: de bemanning was ingedeeld in bakken, oorspronkelijk zo genoemd naar de bak, de pot eten die een bepaald aantal mannen moest delen.*
- 7 *Coromandel: gebied aan de oostkust van India, waar de V.O.C. al vroeg in de 17e eeuw handelsposten vestigde.*
- 8 *Seinlicht: door het leidende vaartuig gevoerd licht, dat de andere schepen in een konvooi 's nachts moesten volgen.*
- 9 *Mauritius en Maskarinas: de twee eilanden ten zuidoosten van Madagascar, door de Portugees Mascarenhas ontdekt in 1506 en naar hem de Mascarenen genoemd. Maskarinas heet tegenwoordig Réunion en is een departement van Frankrijk.*

3

Luilekkerland

Van de linie tot aan de Kaap
Slachten wij zo menig schaap,
Moeten aan land om water te halen,
Daar dat vlug bederven zal.
Janmaat moet alles ten duurste betalen,
Janmaat krijgt weinig of niemendal.
(Het lied van de BATAVIA)

Aan land kropen ze bij elkaar in 't gras en zeiden: 'We voelen ons al beter' en toen zagen we in de bomen een groot aantal duiven, van die blauwe veldvliegers. Ze lieten zich met de hand grijpen en met stokjes en rietjes doodslaan, zonder dat ze het benul hadden om weg te vliegen. Vingen er die dag wel ongeveer tweehonderd; gingen die aan het koken en braden voor de zieken en ook voor de gezonden. Vonden ook een menigte landschildpadden; kookten die met pruimen van Damascus,¹⁰ waarvan we er genoeg hadden meegenomen uit Holland. Ik ging tenslotte weer terug naar het schip en liet de zieken, een man of veertig, met de koks aan wal blijven. Aan boord werd besloten, omdat het schip op een kwade en gevaarlijke plaats lag, dat ik 's nachts met de boot en wat mannen van boord zou gaan en een eind langs de kust zeilen om te zien of we geen betere rede voor het schip konden vinden.

Zo gezegd, zo gedaan; ik zeilde met de boot langs de kust en vond een mooie zandbaai om het schip in te leggen, ongeveer vijf mijl van de plaats waar het nu lag.

Gingen aan land in de baai en ontdekten daar een groot binnenwater, dat echter niet heel zoet was en dat kwam, naar wij dachten, omdat het minder dan drie scheepslengten van het strand lag, waardoor het zoute zeewater door het zand heen lekte in het binnenwater en het op die manier brak maakte.

Verder landinwaarts zagen we een grote hoeveelheid ganzen, duiven, grijze papegaaien en ander gevogelte, ook veel landschildpadden: we zagen er wel twintig of vijfentwintig in de schaduw van een boom zitten; konden er zo veel krijgen als we wilden. De ganzen waren niet zo wijs om op te vliegen als we op ze af kwamen; sloegen ze met stokken dood zonder dat ze wegvlogen. Er waren ook een paar dodo's, die kleine vleugels hadden, maar niet konden vliegen; waren zo vet dat ze moeilijk vooruit konden komen, want als ze liepen, sleepte hun gat over de grond.¹¹ Maar het wonderlijkste van de papegaaien en de andere vogels was: als we er eentje te pakken hadden en die slaakte een kreet, dan kwamen alle andere vogels die in de buurt waren erop af, alsof ze die ene wilden ontzetten. Ze lieten zich ook grijpen; kregen daardoor genoeg van al dat gevogelte te eten. Nadat we alles dus bekeken hadden, keerden we met de boot terug naar 't schip, dat een mijl of vijf verder lag. Aan boord vertelden we wat we beleefd hadden, dat we een goede ligplaats hadden ontdekt, met goede grond om te ankeren en het schip veilig neer te leggen. Grote blijdschap bij al het volk. Gingen met de boot aan onze bemanningsleden, die we tegenover het schip

Gravure bij een reisverslag van Jacob Cornelius van Neck (1601)

aan wal gezet hadden, het nieuws vertellen dat we het schip vijf mijl verder gingen leggen en dan zouden terugkomen om ze op te halen, wat ze best vonden.

Weer terug aan boord lichtten we het anker en voeren naar die plaats en lieten in de genoemde zandbaai het anker vallen op een diepte van vijfendertig vadem en vertuid.¹² Lieten toen alle leden van de bemanning aan wal gaan om daar te verzamelen wat ze wilden; gaven ook bevel dat er acht man met de zeeg te vissen zouden gaan in het binnenwater dat ik beschreven heb, om te zien of ze een zootje vis konden vangen voor de bemanning. Ze gingen aan het werk en vingen mooie vis, te weten harder en ook een soort die smakelijk en vet was als zalm.

Vonden ook zoet water in een riviertje dat van de bergen naar het strand liep, welk

riviertje aan beide oevers heel sierlijk begroeid was met kleine boompjes, waar het water tussendoor troomde, zo helder als kristal. Brachten daarom al onze lege watervaten aan land en vulden ze met water uit dit riviertje en lieten ze daar staan totdat we ze bij ons vertrek aan boord zouden halen, of wanneer we dat ook wilden. Bij dit water vonden we ook een soort van bord, waar met uitgehakte of gesneden letters geschreven stond dat de commandeur Adriaan Martensz. Block hier geweest was met een vloot van dertien schepen. Hij had hier ettelijke sloepen verloren en een paar van zijn mannen, die verdronken waren toen bij de landing de sloepen stuk sloegen. Gedurende de tijd dat wij er waren, ging de zee nooit zo geweldig te keer.¹³

Dit voornoemde eiland Maskarinas is onbewoond. Onze mannen stroopten het hele eiland af en namen overal mee wat ze wilden; ze voedden zich met gevogelte en met vis. Ze wisten de vogels zo goed te braden aan houten pennen en tijdens het braden bedropen ze die met het vet van landschildpadden, waardoor ze zo mals werden dat het een lust was om er van te eten. Ontdekten ook een stromend water, waar grote paling in zwom. De mannen trokken hun hemd uit en hielden dat open in het water, vingen ze op die manier in hun hemd; ze smaakten heel lekker. Zagen hier ook iets wat we allemaal wonderbaarlijk vonden: namelijk hoe de landschildpadden 's morgens uit zee het strand op kwamen en daar een kuil maakten in het zand om hun eieren in te leggen.¹⁴ Het was een groot aantal, wel honderd of tweehonderd en die bedekten ze dan met zand en door de zon, als die later op de dag hoog aan de hemel brandde, werden ze uitgebreed, zodat de jonge landschildpadden eruit kwamen. Bekeken ze met verbazing, want ze waren zo klein dat hun schildje niet groter was dan een notedop.

Vonden daar ook een paar sageweerbomen en suikerpalmes, waar we drank uit taptten, zoeter dan wei.¹⁵ Zagen daar ook een paar bokken, maar die waren zo wild dat we ze niet te pakken kregen, behalve een die zo oud was dat zijn hoorns door de wurmen werden opgegeten. Was niet geschikt om door mensen gegeten te worden.

Toen we daar een aantal dagen waren, kwamen de zieken die we aan wal hadden

gezet allemaal weer bij ons terug, gezond en fris, behalve zeven man die nog ziek bleven liggen en die we later, toen we klaar waren, met de boot weer ophaalden. We teerden het schip van binnen en van buiten en zetten de geschutspoorten allemaal open om het schip te luchten en besprenkelden ook een paar plaatsen met azijn, alles om weer een goede en gezonde lucht aan boord te krijgen. We hadden voor 't gemak een zonnewijzer aan land laten brengen, waar we altijd op konden zien hoe laat het was. En omdat we iedere dag de vogels achterna zaten, werden ze uiteindelijk zo schichtig en schuw, dat ze wegvlogen wanneer we in hun buurt kwamen. Hierdoor gebeurde het dat onze eerste stuurman, Jan Piet van Hoorn, met een vogelroer aan land ging om nog een paar ganzen en andere vogels te schieten. En na een paar schoten barstte bij het afvuren de loop uit de lade van het roer, zodat de broekschroef recht boven zijn oog in zijn hoofd drong, en hij zijn ene oog verloor.¹⁶

Uiteindelijk maakten we ons schip weer klaar voor vertrek, sloegen de zeilen weer aan, haalden ons water aan boord, stuurden een tamboer aan land die de bemanning bij elkaar trommelde, namen ongeveer honderd landschildpadden mee met de boot die ze aan boord bracht. Waren van alles goed voorzien, van schildpadden, gevogelte, gedroogde vis, die het volk gevangen en gedroogd had. Wij in de kajuit hadden een heel vat vol ganzen, ingelegd met azijn en half gaar gekookt; hadden ook een flinke hoeveelheid vis die ingelegd was met azijn om goed te blijven.

Eindnoten:

- 10 *Pruimen van Damascus: gedroogde pruimen, als voorbehoedmiddel tegen scheurbuik. Blijkbaar was het middel niet afdoende.*
- 11 *Dod-eersen: de in 1681 uitgestorven vogel dodo (Raphus cucullatus) of reuzen-alk. Bontekoe noemt de vogels dod-eersen, omdat ze met hun achterste (eers = gat) over de grond slepen; hij heeft blijkbaar wel eens over ze gehoord, de naam dodo komt van een Portugees woord dat ongeveer 'dom' betekent. Misschien is hij in de war met de in Nederland inheemse dodaars.*
- 12 *Vertuien: het vastleggen van een schip op twee ankers, het ene voor- en het andere achteruit, om te voorkomen dat het meezwaait bij het keren van het getij.*
- 13 *Adriaen Martensz. Block was schipper op een van de schepen waarmee Jacob van Heemskerck in 1601 naar Oost-Indië voer. Overigens heeft Bontekoe geluk gehad bij de landing; de Mascarenen zijn berucht om hun hevige branding.*
- 14 *Landschildpadden: Bontekoe ziet geen verschil tussen de dieren die onder een boom zitten en de uit zee komende wijffes van de zeeschildpad. Het duurt 48 tot 80 dagen eer de eieren zijn uitgebroed; maar Bontekoe is van mening dat het om de eieren gaat die hij dezelfde ochtend heeft zien leggen!*
- 15 *Sagweeer: uit het Portugese saquerio: het merg van de suikerpalm of de drank die daarvan wordt gemaakt. Wei is een zuivelprodukt.*
- 16 *Vogelroer: een met schroot geladen voorlader, de voorloper van het moderne jachtgeweer met hagelpatronen. De broekschroef is waarschijnlijk de prop, waarmee de loop aan de achterkant was afgedicht.*

4

Het eiland zonder God

Nadat we daar eenentwintig dagen hadden gelegen en klaar waren, zijn we onder zeil gegaan; voeren met halve wind en hoopten het eiland Mauritius te bezeilen, maar kwamen te laag uit en konden het wel mooi zien, maar niet aanlopen. Want ofschoon we op het eiland Maskarinas zo lang gelegen hadden en van alles wat op het eiland was genoeg meegenomen hadden, toch was onze hele bemanning nog niet gezond, want er waren velen die nog klaagden. Dit was voor de officiers reden om in de kajuit te komen en namens de bemanning te vragen of het niet verstandig was om een andere verversingsplaats aan te doen. Dit omdat nog niet iedereen beter was en we nog zo'n eind om de zuid moesten voor we in de passaat kwamen om zo Batavia of Bantam te bereiken en dat het ons te machtig werd en de bemanning weer ziek zou worden. Waarop we na lang beraadslagen met de scheepsraad goed vonden om koers te zetten naar het eiland Sancta Maria, dat dicht bij het land van Madagascar lag, recht voor de grote Baai van Antongiel.¹⁷ Zetten daarheen een koers uit, kregen het in 't zicht en liepen om het westelijke eind van het eiland heen, peilden zes, zeven tot acht vadem water; konden de bodem glashelder zien; voeren naar de westkust van het eiland en ankerden daar op twaalf à dertien vadem diepte, in goede grond.

Toen de bewoners van het eiland ons zagen, kwamen ze meteen in een prauw, een schuitje gemaakt uit een holle boomstam, bij ons aan boord. Ze brachten wat appels, citroenen, rijst en kippen mee en maakten ons duidelijk dat er aan wal nog meer van dat alles was. Om uit te leggen dat ze ook nog koeien, schapen, kalveren en pluimvee hadden, riepen ze 'boe boe!' en 'kukeleku!'

Wij keken met verbazing naar deze lieden. We gaven ze wijn in een zilveren schaal; ze hadden niet het benul hoe ze daar uit moesten drinken. Ze deden dat zoals beesten uit een emmer, met hun hele hoofd er in. Toen ze die wijn binnen hadden, gingen ze te keer als gekken.

Deze mensen waren helemaal naakt, op een lapje voor hun schaamdeel na. Ze waren geelachtig-zwart van kleur.

Wij gingen iedere dag aan land en haalden kalveren, schapen, rijst en melk in ruil voor belletjes, lepels, messen en kralen. Melk brachten ze ons in een soort witte koolbladeren die in elkaar gevlochten waren. Aan boord sneden we de bladeren stuk en dan liep de melk eruit. We kregen ook wat appels en citroenen, maar niet veel. Daarom besloten we met het schip twee of drie mijl verderop te gaan, we lichtten het anker en zeilden naar een andere plaats. Aan land gaande vonden we ook daar weinig appels; hier waren ook citroenen en Spaans spek.¹⁸ Wij besloten, dat ik met de sloep en wat bemanning naar het vaste land van Madagaskar zou varen en proberen of ik daar niet in ruil voor kralen en tinnen lepels een

Paul Gauguin (1848-1903)

partijtje appels en citroenen zou kunnen krijgen. Ik voer daar dus heen. We kwamen daar bij een rivier die we wel een mijl of anderhalf op roeide. We zouden nog verder zijn gegaan als de bomen ter weerszijden van de rivier niet zo ver over het water hadden gehangen dat ze elkaar raakten zodat het vaarwater te smal werd en we tenslotte om moesten keren. Zagen daar mensen noch vruchten en moesten dus vruchteloos terug. We sliepen een nacht op de wal en keerden, na drie dagen weg te zijn geweest, weer behouden terug aan boord van ons schip. De volgende dag gingen we nog een keer aan wal op het eiland waar we voor ten anker lagen; we kregen toen alsnog wat citroenen, appels, melk, rijst en bananen.

De hele bemanning was tijdens ons verblijf daar weer zo gezond geworden, alsof we net uit Holland waren vertrokken. Dikwijls namen we, als we aan land gingen, een

speelman mee die op de viool speelde, waar de eilandbewoners zeer verwonderd over waren. Het was zo iets nieuws voor ze dat ze niet wisten hoe ze 't hadden; ze gingen er in een kring om heen staan, knipten met hun vingers, dansten en sprongen en waren blij en vrolijk. Wij konden niets bij ze ontdekken dat er op wees dat ze God kenden of een godsdienst hadden. Hier en daar stonden bij hun huizen de schedels van ossen op staken en voor zover we zien konden, aanbaden ze die dingen. Met de ware God schenen ze volkomen onbekend te zijn.

Eindnoten:

- 17 *Sancta Maria: een lang en smal eiland voor de noordoostelijke kust van Madagascar; tegenwoordig heet het Nosy Borah.*
- 18 *Spaans spek: meloenen.*

5

Het einde van de Nieuw Hoorn November 1619

Toen we daar negen dagen voor anker hadden gelegen en onze bemanning, zoals gezegd, weer fris en gezond was, krenghen we ons schip zoveel als we konden, maakten het van onder schoon en gingen onder zeil;¹⁹ we liepen om de zuid tot 33 graden, wendden toen weer naar het oosten en zetten koers naar Straat Soenda. En gekomen op 5 ½ graden, de hoogte van genoemde Straat Soenda, op 19 november 1619, is de brandewijn bij het overpompen in brand gevlogen.

De botteliersmaat ging, zoals gebruikelijk, laat in de middag met zijn vaatje het ruim in en zou dat volpompen, om de volgende morgen ieder lid van de bemanning een oorlam te geven. Hij nam een kaars mee in een kandelaar met een punt en stak die in de bodem van een vat dat een laag hoger lag dan het vat waaruit hij pompte. Toen hij zijn vaatje vol had, zou hij de kandelaar weer los trekken, maar omdat die nogal vast in het hout zat, moest hij er een ruk aan geven. Toen viel een los stukje van de pit precies in het spongat van het vaatje waar hij uit gepompt had.

Hierdoor vatte de brandewijn meteen vlam; de bodem barstte uit het vat en de brandende Vloeistof liep onder in het schip, waar de smidskolen lagen. Meteen werd er geroepen: 'Brand! Brand!'

Ik lag toen op het boevenet en keek door het traliewerk. Toen ik het geschreeuw hoorde, ging ik meteen het ruim in. Daar aangekomen, zag ik geen brand en vroeg: 'Waar is de brand?'

Ze zeiden: 'Kijk, schipper, in dat vat.'

Ik stak mijn arm in het vat en voelde geen brand.

De botteliersmaat die de brand veroorzaakte, was uit Hoorn afkomstig en heette Keelemeyn. Hij had twee kannen water bij zich gehad en die er overheen gegoten, waardoor het vuur geblust leek te zijn. Maar ik riep om water van boven, dat meteen in leren emmers werd gebracht en liet zolang water in het ruim gieten tot we geen spoor van brand meer zagen. Gingen het ruim uit; maar ongeveer een half uur later begonnen ze weer te roepen: 'Brand! Brand!' waar we allemaal erg van schrokken. Gingen weer naar 't ruim en zagen dat de brand zich van onder af naar boven uitbreidde, want de vaten lagen drie tot vier rijen hoog en door de brandewijn waren de smidskolen aangestoken. We gingen weer aan 't werk met leren emmers en gooiden verbazingwekkend veel water naar beneden. Maar dat gaf weer nieuwe moeilijkheden, want het water gieten op de gloeiende kolen veroorzaakte zo'n stinkende, zwavelige rook dat het in 't ruim om te stikken was van benauwdheid. Ik bleef zoveel mogelijk in het ruim om orde te houden en liet voortdurend anderen naar beneden komen, zodat de mannen om beurten verse lucht kregen. Ik vermoedde dat er toen al velen in het ruim gestikt waren, omdat ze de luiken niet meer hadden kunnen

vinden. Ik was zelf een paar maal bijna de weg kwijt, ging met mijn hoofd telkens op de vaten liggen om lucht te scheppen, mijn gezicht naar het luik gekeerd. Tenslotte klom ik het ruim uit, ging meteen naar de koopman Hein Rol

toe en zei:

‘Maat, het is beter dat we het kruit overboord zetten.’

Maar Hein Rol kon daar niet toe besluiten en antwoordde: ‘Stel, dat we het kruit overboord gooien en de brand uitkrijgen; als we dan de vijand tegenkomen en geकाapt worden omdat we geen kruit hebben, hoe zouden we dat moeten verantwoorden?’

De brand wilde niet uitgaan en niemand kon het meer uithouden in het ruim vanwege de voornoemde stinkende rook. Wij hakten daarna gaten in het dek en goten daar geweldig veel water doorheen en ook door de luiken; het mocht evenwel niet baten. Onze grote boot hadden wij drie weken eerder al uitgezet en op sleeptouw genomen en de sloep die aan dek stond zetten we ook uit, want die zat bij het doorgeven van de blusemmers in de weg. Er heerste hevige ontsietenis aan boord, zoals men zich denken kan, want we waren alleen op zee met brand aan boord en geen mens ter wereld kon ons te hulp komen. Nergens was land te zien en er waren ook geen andere schepen en velen klommen temèt overboord en kropen heimelijk met het hoofd onder de rusten²⁰ zodat ze niet gezien konden worden. Dan lieten ze zich te water vallen en zwommen naar de boot of de sloep en verborgen zich onder de banken en de plecht, totdat ze

dachten dat ze voldoende bemand waren.

Hein Rol, de koopman, kwam toevallig op de galerij; was verbaasd dat er zoveel leden van de bemanning in de boot en in de sloep zaten. Ze riepen Hein Rol toe dat ze van boord wilden en als hij mee wilde moest hij de valreep neerlaten. Hein Rol liet zich overhalen en klom met de valreep naar beneden en kwam zo in de boot. Hein Rol zei: ‘Mannen, laten we wachten tot de schipper komt’, maar hij had daar niets te vertellen, want toen ze Hein Rol aan boord hadden sneden ze de touwen stuk en roeiden toen van het schip af. En terwijl ik bezig was om met de

bemanning de brand waar mogelijk te blussen, kwamen er anderen naar me toe en zeiden heel angstig:

‘Och beste schipper, wat nu! Wat moeten we doen? De sloep en de boot zijn los en ze roeien ermee weg!’

Ik zei tegen hen: ‘Zijn ze met de sloep en de boot weg, dan zijn ze niet van plan om terug te keren.’

Toen liep ik haastig naar boven en zag dat ze wegroeiden. De zeilen van het schip waren op dat moment gestreken, het grootzeil was opgegijsd. Ik riep meteen tegen het volk:

‘Maak de zeilen los! We zullen ze overzeilen en in de rond varen! Dat de dit-en-de-dat ze hale!’

We hesen de zeilen en voerden er naartoe. Toen we bij hen kwamen roeiden ze ongeveer drie scheepslengten naar opzij, want ze wilden ons ontwijken en roeiden tegen de wind in, van het schip weg. Toen zei ik:

‘Mannen, we hebben, naast God, onze hulp bij ons, zoals jullie zien. Iedereen steekt nu z’n handen uit de mouwen om (voor zover jullie kunnen) de brand te blussen. Ga meteen naar de kruitkamer en smijt het kruit overboord, dat daar de brand niet in komt.’ Hetgeen meteen gedaan werd.

Ik ging dadelijk met alle timmerlui overboord met holle beitels en avegaars, van plan een anderhalve vadem water in het schip te laten lopen om zo de brand van onderen af te blussen; maar konden niet door de scheepshuid heen komen omdat er zoveel ijzerwerk in de weg zat.²¹ Al met al was de paniek aan boord niet te beschrijven; er werd luid gekermd en geschreeuwd. Gingen toen weer dapper aan het gieten met water, waardoor het leek of de brand minder werd, maar even later vatte de olie vlam. Hierdoor ontstond zo’n gegil, gejammer en gehuil aan boord dat de haren je te berge zouden rijzen. Ja, de angst en de benauwdheid waren zo groot dat iedereen het klamme zweet uitbrak. We waren toch nog tot het laatst bezig water te gieten en kruit overboord te gooien, toen de brand de kruitkamer bereikte. Ongeveer zestig halve vaten kruit hadden we overboord, maar er waren nog wel zo’n driehonderd beneden waarmee we de lucht in vlogen, met man en muis. Het schip sprong in honderdduizend stukken; honderdnegentien personen waren nog aan boord toen het uit elkaar sprong.

Willem van de Velde de Jongere (ca. 1650-1707)

Eindnoten:

- 19 *Krengen: het schip schuin halen door middel van een takel op de mast of zoals hier, door het verplaatsen van lading en geschut, teneinde de onderkant schoon te maken. In tropisch water groeiden de schepen snel aan, wat de snelheid nadelig beïnvloedde.*
- 20 *Temet (klemtoon op tweede lettergreep): Westfries woord, betekent hier: langzamerhand. Rusten: uitsteeksel buitenboords, waar het want aan vast zat.*
- 21 *Avegaar: grote houtboor. IJzerwerk: de NIEUW HOORN was beslagen met nagels, waarvan de platte koppen als het ware een pantser vormden.*

6

Bontekoe's wonderbaarlijke redding

Ik stond, toen het gebeurde, bij de grote hals boven op het schip en ongeveer zestig personen stonden recht voor de grote mast en gaven elkaar de emmers met water door. Die werden allemaal weggeslingerd en tot hutspot geslagen, zodat er geen stukje meer van terug te vinden was, zo min als van de anderen aan boord. En ik, Willem Ijsbrantsz, Bontekoe, toentertijd schipper, vloog ook de lucht in; ik wist niet beter of ik moest ook sterven. Ik stak mijn handen en armen op naar de hemel en riep: 'Daar ga ik heen, O Heer! Wees mij arme zondaar genadig!' Meende dat dit mijn einde betekende, maar behield 'terwijl ik de lucht in vloog' mijn volle verstand en kreeg een licht gevoel van binnen, dat nog met enige vrolijkheid vermengd was, leek het wel. Zo ging ik weer omlaag en kwam in zee terecht, tussen de brokstukken en planken van het schip, dat helemaal aan flarden was. Toen ik in het water lag vatte ik zoveel nieuwe moed, dat het leek alsof ik een ander mens geworden was. Toen keek ik om me heen: de grote mast lag aan mijn ene zijde en de fokkemast aan mijn andere. Ik klom op de grote mast en ging er bovenop liggen en overzag de toestand en zei:

'O God, hoe is dit prachtige schip vergaan, als Sodom en Gomorra.' Toen ik daar zo lag was er geen levend mens te zien, waar ik ook keek en terwijl ik nadacht kwam er naast mij ineens een jongeman boven water, die

met armen en benen om zich heen sloeg tot hij een deel van de steven te pakken had dat weer was gaan drijven en hij zei:

'O God! Leeft er nog iemand?'

Deze jongeman heette Hermen van Kniphuysen en kwam uit de Eyder. Ik zag bij hem in de buurt een spiertje of een klein mastje drijven en omdat de grote mast (waar ik bovenop lag) voortdurend ronddraaide, zodat ik er niet goed op kon blijven liggen, zei ik tegen hem: 'Schuif me dat spiertje toe, dan zal ik daar op gaan liggen en mezelf naar jou toe halen, dan kunnen we bij elkaar gaan zitten', wat hij deed, zodat ik bij hem kwam. Dat ik hem niet op een andere manier kon bereiken kwam, omdat ik zo'n klap had opgelopen toen ik de lucht in vloog. Mijn rug was helemaal beschadigd; ik had ook twee gaten in mijn hoofd en het was zo hard aangekomen dat ik bij mezelf dacht: 'O Heer! Nog even en dan ben ik dood.' Het leek alsof alles om me heen draaide. We zaten daar bijeen, ieder met een arm om een rib van de boeg. Gingen staan en keken uit naar de schuit²² en de boot. We zagen ze eindelijk, maar ze waren zo ver weg dat we moeilijk konden zien of ze met de voor- of de achtersteven naar ons toe lagen.

De zon stond al laag boven zee en zou al snel onder gaan. Zei toen tegen mijn maat: 'Hermen, dit lijkt me een hopeloze toestand, want het is laat, de zon gaat al onder, de schuit en de boot zijn zo ver dat ze moeilijk te zien zijn, het schip is aan stukken en wij zullen het hier op het wrak niet lang uithouden; laten we daarom de almachtige God bidden om een goede afloop.' We baden

dus heel ernstig tot God om een goede afloop en die kregen we ook, want toen we opkeken waren de schuit en de boot tot onze grote vreugde heel dicht bij ons. Ik riep meteen:

‘Berg de schipper! Berg de schipper!’ Toen ze dat hoorden waren ze allemaal verheugd en riepen:

‘De schipper leeft nog! De schipper leeft nog!’ en roeiden vervolgens naar het wrak toe en bleven daar liggen met de schuit en de boot; durfden niet dichterbij ons te komen omdat ze bang waren lek gestoten te worden door een stuk van het wrak.

De jongeman, Hermen van Kniphuysen, had nog zoveel moed dat hij van het wrak af ging en naar de boot zwom. Hij had weinig letsel opgelopen toen hij de lucht in ging, maar ik riep:

‘Als jullie me willen hebben, moeten jullie me komen halen, want ik ben zo gewond dat ik niet zwemmen kan!’

Toen sprong de trompetter overboord met een loodlijntje dat ze daar aan boord nog hadden gevonden en bracht mij het eind ervan. Die lijn maakte ik vast om mijn middel en ze haalden mij naar de boot toe en zo kwam ik, de Heer zij geloofd, in de boot. Daar trof ik Hein Rol, Willem van Galen, de sergeant van de zeesoldaten en de tweede stuurman, Meindert Krijnsz, uit Hoorn, die heel verbaasd waren dat ik nog in leven was.

Eindnoten:

²² *Schuit: vanaf dit punt noemt Bontekoe de sloep ineens ‘schuit’. Waarschijnlijk bij het redigeren van de gedrukte versie tot stand gekomen eigenaardigheid; van deel 1 bestaat geen manuscript.*

7

In de open boot

Achter op de boot had ik een roefje laten maken, waar wel voor een paar man ruimte in was, in de breedte van de boot. Daar kroop ik in en dacht bij mezelf: ik kan het wel vergeten, want ik meende niet lang meer te leven te hebben met die beschadigde rug en die gaten in mijn hoofd; maar tegen Hein Rol en de anderen zei ik: 'Blijf vannacht bij het wrak; we zullen morgen wel wat victualie bergen en misschien nog wel een kompas om het land te kunnen bereiken.' Want in de schuit en de boot was zeekaart noch kompas, noch gradenboog, noch iets te eten of te drinken: zo haastig hadden ze het schip verlaten. Ze vertelden me toen ook, dat de eerste stuurman, Jan Piet van Hoorn, de kompassen uit het nachthuis had gehaald, naar het scheen omdat hij bang was dat de bemanning wilde drossen, wat dus toch gebeurd was. En terwijl ik zo in dat roefje lag, liet de koopman het volk de riemen uitleggen en gaf ze opdracht te roeien, alsof het dag was en hij land in zicht had. Maar toen het licht werd waren we dus het wrak kwijt en we zagen ook geen land. Iedereen gaf de moed op; ze kwamen achter kijken of ik nog leefde, zeiden:

'Och beste schipper, wat moeten we doen? We zien het wrak niet meer en we zien ook geen land; we hebben eten noch drinken en ook geen kaart, geen kompas, geen gradenboog! Wat nu?'

Ik antwoordde:

'Mannen, jullie hadden naar me moeten luisteren toen ik gisteravond zei dat we vannacht bij het wrak moesten blijven. Dan zouden we nu te eten hebben, want er dreef zoveel vlees en spek en kaas om me heen, dat ik er nauwelijks doorheen kwam.'

Zij zeiden: 'Beste schipper, kom er uit.'

Ik antwoordde; 'Ik ben er te slecht aan toe om me snel te kunnen bewegen; als jullie me hieruit willen hebben, dan moeten jullie me helpen.'

Toen hielpen ze mij eruit en ik ging zitten en keek naar de mannen die roeiden.

Toen vroeg ik:

'Mannen, wat hebben jullie te eten aan boord?' en er kwam zeven tot acht pond brood tevoorschijn, dat was alles. We hadden twee lege tonnetjes, daar deed ik het brood in. Vervolgens zei ik:

'Mannen, strijk de riemen, we zullen het anders moeten aanpakken, want jullie zullen vermoeid raken en er is niets te eten. Strijk de riemen!'

Toen vroegen ze: 'Wat moeten we dan doen?'

Waarop ik zei: 'Trek allemaal je hemd uit en maak er zeilen van.'

'We hebben geen zeilgaren,' zeiden ze. 'Neem de stootwillen van de boot', gaf ik als antwoord, 'pluis die uit elkaar en maak daar zeilgaren van; maak verder platting van de rest voor de schoten en de tuigage.'²³

Toen trok iedereen z'n hemd uit en daar flansten ze een zeil van in elkaar en de bemanning van de schuit deed hetzelfde. Telde daarna het volk en we waren

William Turner (1775-1851)

in de boot met zesenvveertig man en in de schuit waren er zesentwintig, bij elkaar dus tweënzeventig man.

Er lag een blauwe bolkvanger²⁴ in de boot en die gaven ze aan mij. Er was ook nog een kussen. De bolkvanger trok ik aan en het kussen deed ik op mijn hoofd omdat ik daar twee gaten in had, zoals ik al verteld heb. De barbier zat ook bij ons in de boot, maar hij

had geen medicijnen bij zich; toen kauwde hij wat brood uit en legde dat op de wonden, waarmee ik door Gods genade genezen werd.²⁵

Ik bood aan om ook mijn hemd uit te trekken, maar dat wilden ze niet hebben; ze maakten zich nog zorgen of ik wel in leven zou blijven. We lieten ons de hele dag drijven, waren ondertussen bezig met het

maken van zeilen. 's Avonds waren die klaar; we hesen ze en we zeilden! Dit was op 20 november 1619.

Begonnen een koers uit te zetten op de sterren, want we wisten goed waar die op en onder gingen; dus bepaalden we onze koers 's nachts.

Het was 's nachts zo koud dat de mannen klappertandden en overdag werd het zo heet dat we bijna vergingen van de hitte, want de zon stond meestal recht boven ons hoofd.

De eenentwintigste, de tweëntwintigste en de drieëntwintigste waren we bezig een graadboog in elkaar te zitten, om te bepalen op welke breedte we ons bevonden; we sloegen een kwadrant op de voorplecht en tekenden er met een stok een kruis in uit. Wij hadden de kistenmaker Teunis Sybrantsz. uit Hoorn aan boord, die had een passer bij zich. Hij wist ook enigszins hoe hij een stok moest tekenen, zodat we met elkaar een graadboog maakten om de zonshoogte te meten.²⁶ Ik sneed ook een kaart uit in de achterplecht en daar tekende ik Sumatra op en Java en Straat Soenda, die tussen de beide eilanden in loopt.

En op de dag dat wij het schip verloren had ik 's middags nog de zonshoogte genomen en onze positie bepaald op vijfenhalf graden Zuiderbreedte van de evenaar; in gegist bestek waren we toen ongeveer negentig mijl van het land af. Ik sneed ook een kompasroos in de kaart, paste daar alle dagen gegist op af en zette de koers uit op zeventig mijl onder of boven het gat, om als we land in zicht kregen, beter te weten waar we heen moesten. Zeilden dus op het

nemen van de zonshoogte en op het afpassen.

Ik gaf van de zeven of acht pond brood iedereen een dagelijks rantsoen, zo lang als het duurde, maar het was wel bijna op. Ieder kreeg per dag een stukje zo groot als een vingerkootje. We hadden niets te drinken. Daarom streken we als het regende de zeilen en spanden ze dwars over de boot en vingen zo het water op in het zeil en vergaarden dat in onze twee tonnetjes. Als die vol waren zetten we ze weg voor als het een dag niet regende. Ik sneed de neus van een schoen af en iedereen kwam naar het tonnetje en schepte het neusje vol en dronk het uit en ging weer op zijn plaats zitten. En ofschoon we er zo slecht voorstonden, zeiden ze:

‘Schipper, neemt u maar zoveel u wilt, want ons zal het allemaal toch niet helpen.’

Toen ik zag hoe beleefd ze waren, wilde ik niet meer hebben dan zij. Zo zeilden we verder met de schuit en de boot en omdat de boot sneller zeilde dan de schuit en daar niemand aan boord was die verstand had van navigatie, vroegen de mannen in de schuit, toen ze dichtbij waren, of ze niet bij ons aan boord konden komen en ze zeiden:

‘Beste schipper, neem ons toch over, zodat we bij elkaar zijn.’

Ze waren bang dat ze ons kwijt zouden raken. Maar de lui in de boot waren daar tegen en die zeiden:

‘Schipper, als we die mensen er bij krijgen, gaan we er allemaal aan, want de boot is te licht voor zo velen.’

We moesten de anderen dus ervan weerhouden om bij ons aan boord te gaan.

Eindnoten:

- 23 *Platting: platte streng van samengevlochten kabelgarens; het zogenaamde Terschellinger zeemanshandwerk is er van gemaakt. Uiteraard was het niet de bedoeling dat het als touw diende.*
- 24 *Bolkvanger: korte, ruwe pij, bij slecht weer gedragen. Bolk betekent bui.*
- 25 *Barbier: net als aan wal, de heelmeeester; Waarschijnlijk genas men destijds eerder ondanks dan dankzij de medische wetenschap. Toch hadden deze mensen, die ook vaak het ambt van beul uitoefenden, een zekere praktische ervaring. Al is het een onsmakelijk idee, speeksel en brooddeeg bevatten stoffen die een antibiotische werking hebben.*
- 26 *Graadboog: instrument voor positie bepaling.*

8

Varen is noodzaak, leven niet

Onze ellende was groot; we hadden geen van allen meer brood en konden geen land ontdekken. Ik maakte de mannen steeds wijs dat we vlakbij het land waren, om de moed er in te houden, maar ze murmureerden er onder elkaar al over en zeiden:

‘De schipper kan nu wel zeggen dat we naar het land toe zeilen, maar misschien zeilen we er wel vanaf’.

Op een dag, toen het leek alsof we het beslist niet meer uit konden houden zonder eten, beschikte de almachtige God dat er meeuwen over de boot heen kwamen vliegen, net of ze gevangen wilden worden, want ze vlogen ons zo in de handen en lieten zich grijpen. We plukten ze en sneden ze aan stukjes; iedereen kreeg wat. We aten ze zo rauw op en het smaakte mij zo goed als ik van mijn leven geen kost gegeten heb; ja het smaakte me alsof ik honing at. Hadden we er maar wat meer van te pakken gekregen; nu was het ternauwernood genoeg om van in leven te blijven en verder niet.

En omdat er maar geen land in zicht kwam, werden wij zo murw gemaakt dat toen de opvarenden van de schuit weer vroegen of we ze aan boord wilden nemen, de mannen besloten het goed te vinden, want het land bood geen uitkomst. We waren bang dat we van honger en dorst dood zouden gaan; als we dan toch moesten sterven, dan liever bij

William Turner (1775-1851)

elkaar en met z'n allen. Namen daarop het volk van de schuit over in de boot en namen ook al de riemen van de schuit aan boord. We hadden toen een blinde,²⁷ een fok, een grootzeil en een bezaan. We hadden toen ook dertig riemen; die legden we over de doften heen als een overloop. De holte van de boot was zo groot, dat de mannen onder de riemen gemakkelijk konden zitten; liet dus de helft van hen onder de riemen zitten en de anderen er boven op; konden zo het volk goed bergen. Waren toen met tweeënzeventig man aan boord; keken elkaar bedroefd aan, want we hadden eten noch drinken. Er was geen brood meer; de meeuwen kwamen niet meer terug en het wilde niet meer regenen.

Net toen het heel onwaarschijnlijk leek dat we in leven zouden blijven kwam er, door de barmhartigheid des Heren, onverwacht een school vliegende vissen, zo groot als spieringen, uit zee springen; het leek wel een zwerm mussen en ze vlogen de boot in. Het was grabbelen wat we konden. Ieder deed zijn best om wat te krijgen. We verdeelden de vangst en aten de vissen rauw op en ze

smaakten als honing; maar het hielp weinig. Maar toch versterkte het ons min of meer en het was net genoeg om met Gods hulp te voorkomen dat er iemand stierf, wat verwonderlijk was, want de mannen begonnen al zout water te drinken, ondanks mijn waarschuwing. Ik zei tegen ze:

‘Mannen, drink geen zout water, want het zal jullie dorst niet lessen; je krijgt er buikloop van en dan ga je dood’.

Sommigen kauwden op kogels van geweren of musketten; anderen dronken hun eigen water. Ik deed dat ook zolang het kon, want op den duur werd het ondrinkbaar. De ellende werd hoe langer hoe groter en de mannen begonnen elkaar zo wanhopig, mistroostig en aggressief aan te kijken dat het leek of ze elkaar op wilden eten. Ja, ze hadden het er zelfs over en besloten het eerst de scheepsjongens op te eten; als die op waren wilden ze er om dobbelen wie ze dan zouden nemen; waar ik me erg over opwond en in grote angst bad ik God almachtig, dat Hij het in Zijn vaderlijke barmhartigheid toch niet zo ver zou laten komen en ons onze zwakte kennende niet boven onze kracht beproeven zou.

Ik kan niet beschrijven wat een angst die plannen mij inboezemden, temeer omdat ik naar mijn idee wel wist dat er een paar tussen zaten die de jongens om zeep zouden brengen; maar met Gods hulp overreedde ik hen daarvan af te zien en bad voor de jongens en zei:

‘Mannen, laat ons dat niet doen. God zal wel voor uitkomst zorgen, want volgens ons

gegist bestek kunnen we niet ver van land af zijn’.

Zij antwoordden: ‘Dat zegt u al zo lang en er komt maar geen land, misschien zeilden we er wel van af en ze bleven erg ontevreden.

Ze gaven me toen drie dagen; kwam er dan geen land in zicht, dan zouden ze de jongens opeten. Werkelijk een wanhopig plan! Bad daarom met vurige ernst tot God, opdat Hij in genade op ons neer zou zien en ons binnen die tijd aan land zou brengen, opdat wij voor Zijn ogen geen gruwelen zouden begaan.

De tijd ging nu in en de nood was zo hoog gestegen, dat we ‘t niet langer meer konden uithouden. We dachten dikwijls: als we aan land waren zouden we gras gegeten hebben, zo erg was het. Ik sprak ze toe met troostende woorden, voor zover ik die op kon brengen. Zei dat ze toch niet moesten opgeven, dat de Here wel uitkomst zou bieden, maar mijzelf was de moed in de schoenen gezakt; moest anderen troosten en had zelf behoefte aan troost. Veel van wat ik zei was wanhopige bluf. We verdroegen zoveel leed met elkaar en raakten zo moe en uitgeput dat we nauwelijks de kracht hadden op onze benen te staan. Rein Rol, de koopman, was zo ver heen dat hij maar zat te zitten en geen stap meer kon doen. Ik had nog de moed om van voor naar achter te lopen in de boot.

Zwalkten zo over zee tot de tweede december 1619, de dertiende dag nadat we ‘t schip verloren; toen was de hemel grijs, het regende af en toe en het was windstil. We maakten de zeilen los, trokken ze over de boot heen en kropen er allemaal onder en

vulden onze vaatjes met water. De mannen hadden weinig kleren, omdat ze zo haastig vertrokken waren en van hun hemden zeilen hadden moeten maken, zoals hiervoor verteld is. De meesten hadden niet meer dan een linnen broekje aan en zaten er met ontbloot bovenlijf bij. Kropen dus om het warm te krijgen bij elkaar onder de zeilen en ik stond toen aan het roer en vermoedde dat er land in de buurt was. Hoopte dat het op zou klaren terwijl ik aan 't roer stond, maar het bleef even mistig. Ik kreeg het door de mistige lucht en de regen zo koud, dat ik het aan het roer niet langer harden kon, riep daarom een van de kwartiermeesters en zei:

‘Kom me eens aflossen, want ik hou het niet langer uit aan het roer’.

Toen kwam de kwartiermeester me aflossen, ik kroop ook tussen de mannen om het weer warm te krijgen.

De kwartiermeester had geen uur aan het roer gestaan of het begon al op te klaren en hij kijkt uit en meteen ziet hij land. Hij riep buiten zichzelf van vreugde:

‘Mannen, kom tevoorschijn, het land is vlakbij! Land, land!’

Had je eens moeten zien hoe snel wij onder het zeil uit voor de dag waren gekomen! Hesen het zeil weer en zeilden landwaarts; kwamen dezelfde dag nog aan land. De Here almachtig zij geloofd en geprezen, die ons bidden en smeken heeft verhoord, want wij baden 's morgens en 's avonds met vurige vroomheid tot God en zongen ook een psalm voor en na het bidden, want we hadden nog een paar psalmboekjes bij ons. Meestal was ik hierbij de voorlezer,

maar later, toen we de voorlezer uit de schuit bij ons aan boord hadden, deed hij het zelf.²⁸

Toen we de kust bereikten, stond daar zo'n branding dat we niet durfden te landen; maar we vonden aan de binnenkant van het eiland - want het bleek een eiland te zijn - een inhammetje; daar lieten we de dreg vallen en we hadden nog een dregje, dat we aan land uitbrachten, zodat de boot vertuid lag.

We sprongen (zo goed als we dat konden) allemaal aan land en begonnen van alles bij elkaar te graaien. Maar zodra ik voet aan wal gezet had, viel ik op mijn knieën en kuste de grond van blijdschap en dankte God voor zijn genade en barmhartigheid, en omdat Hij ons niet beproefd had zonder uitkomst te bieden; want deze dag was de laatste; de bemanning was van plan geweest om daarna de jongens om te brengen en op te eten. Hieruit bleek dat de Here de beste Stuurman was, die ons geleidde en ons aan land bracht, zoals hierboven verteld is.

Eindnoten:

²⁷ *Blinde: klein zeil dat onder de boegspriet werd gevoerd.*

²⁸ *Voorlezer: de godsdienstonderwijzer die de koopvaardij schepen meestal aan boord hadden.*

9

Het moordenaarsdorp

Wij vonden op dit eiland veel kokosnoten, maar konden, hoe we ook zochten, geen zoet water ontdekken; maar we lesten onze dorst toen met de melk uit de jonge kokosnoten, die goed te drinken viel. En van de oude noten, waar de pit hard van was, aten wij; maar wat al te veel en onvoorzichtig, want die nacht werden we allemaal heel ziek, we kregen zo'n ellendige buikpijn en zulke krampen dat het leek alsof we uit elkaar zouden barsten. Kropen bij elkaar in het zand. De een klaagde nog harder dan de ander. Daarna kregen we geweldige buikloop, waardoor we dadelijk verlichting voelden; waren de volgende dag weer beter en liepen bijna rondom dit hele eiland. We troffen geen mensen aan, maar vonden wel sporen van menselijke aanwezigheid. Hier was niets te eten, behalve kokosnoten. De mannen vertelden me, dat ze daar een slang gezien hadden die wel een vaam dik was,²⁹ maar zelf heb ik hem niet gezien.

Dit eiland ligt veertien à vijftien mijl uit de kust van Sumatra. We haalden zoveel kokosnoten aan boord als we maar konden bergen, als leeftocht: de oude om te eten en de jonge voor de melk. 's Avonds staken we weer in zee om het vasteland van Sumatra te bereiken; kregen het de volgende dag in het zicht. Kwamen daar voor de wal en voeren langs de kust totdat de noten weer op waren. Toen wilden de mannen weer aan land; we zeilden dicht langs de branding

van het eiland, maar vonden geen plaats om te landen, doordat er zo'n zee stond. Toen besloten we dat er vier à vijf man overboord zouden springen om te proberen door de branding heen te zwemmen. Dat werd gedaan. Sprongen overboord, raakten door de branding heen en liepen langs het strand en wij zeilden met de boot met hen op.

Tenslotte kwamen ze bij een rivier. Toen trokken ze hun broek uit en wuifden daarmee naar ons, dat we naar hen toe zouden komen. Wij zagen het en zeilden er dadelijk heen. Toen we daar aankwamen, bleek er een zandbank recht voor de mond van de rivier te liggen, waar de zee zo geweldig op brak, dat ik zei:

'Mannen, hier waag ik me niet aan, of jullie moeten er allemaal mee instemmen; zodat, als de boot omslaat, jullie mij niets hebben te verwijten'.

En ik vroeg hun op het rijtje af, wat ze ervan dachten. Gaven als antwoord ja, en dat ze 't wel wilden wagen. Toen zei ik:

'Ik waag mijn leven met dat van jullie'.

Ik gaf meteen order dat ze naar beide kanten een riem zouden uitbrengen en dat er twee man aan iedere riem moesten. Ik stond aan het roer, om de boot zo recht op de golven te houden. Toen staken we met de boot in de branding. De eerste golf die we kregen, gooide de boot wel half vol water. Ik riep:

'Mannen, hozen! Leeghozen!'

En ze hoosden, met hoeden, met schoenen, met de lege vaatjes die we aan boord hadden; en kregen het meeste water er uit. Toen kwam er een tweede golf; die

vulde de boot bijna tot de doften toe vol, waardoor hij zo diep lag dat hij bijna zonk.

En ik riep voortdurend: 'Mannen, hou 'm recht! Hozen, hozen, of we gaan er allemaal aan!'

Wij hielden de kop op de golven en hoosden wat we konden. Toen kwam de derde golf en die was te laag, zodat we daar niet veel water van binnen kregen en daarna waren we meteen in kalm water. Raakten er zo met Gods hulp doorheen. We proefden het water van de rivier en het was tot onze grote vreugde meteen zoet en we meerden de boot op de rechteroever van de rivier af. Toen we aan land kwamen, bleek dat met lang gras begroeid te zijn; toen we goed keken zagen we overal bonen in het gras liggen, of het Eyderse boontjes waren. Toen gingen we allemaal zoeken en eten; ik deed zelf ook mijn best, dacht: ik zal ook zorgen dat ik m'n deel krijg. Onze mannen liepen een eindje naar de riviermonding toe. Ontdekten daar een vuurtje en wat tabak, waar we heel blij mee waren. Blijkbaar waren daar bewoners

van het land geweest die de tabak daar hadden vergeten of met opzet hadden achtergelaten.

Wij hadden twee bijlen aan boord, daar hakten we bomen mee en hakten hout en legden wel op vier of vijf plaatsen een vuur aan. Daar gingen de mannen in groepjes van tien tot twaalf omheen staan en zitten en rookten een pijpje. Toen het avond werd, stookten we de vuren op en zette op drie plaatsen wachtposten uit, bevreesd voor de inboorlingen; want het was nieuwe maan.

Diezelfde nacht werden we zo ziek van de bonen die we gegeten hadden, dat we barstten van de snijdende buikpijn (zoals we eerder van de kokosnoten hadden gekregen). En terwijl iedereen verschrikkelijk aan het klagen was, kwamen de bewoners van het land en waren van plan ons allemaal om het leven te brengen, zoals later duidelijk zou worden. De door ons uitgezette wachtposten hadden hen nog net op tijd ontdekt; ze kwamen naar ons toe en zeiden: 'Mannen, wat moeten we doen? Daar komen ze!' We hadden geen wapens, behalve de twee bijlen en nog een roestige degen en bovendien waren we nog ziek van de bonen. Waren toch niet van plan om ons zomaar te laten vermoorden; namen daarom brandende stukken hout en trokken ze tegemoet in het donker. De vonken van het vuur vlogen overal rond, wat in de duisternis een vervaarlijke aanblik opleverde. Bovendien wisten ze niet of we wapens hadden of niet. Ze sloegen op de vlucht voor ons, verdwenen in het bos en wij keerden terug naar onze vuurtjes; bleven de hele nacht in angst bij 't vuur zitten en staan; maar ik en de koopman

Hein Rol gingen in de boot zitten; we vertrouwden het aan land niet.

‘s Morgens, toen het dag werd en de zon opkwam of al opgekomen was, kwamen er drie van de inboorlingen uit het bos tevoorschijn en liepen het strand op. We stuurden er drie van onze mannen op af, die het Maleis een beetje machtig waren omdat ze al eerder in Oost-Indië waren geweest en de taal voor een deel geleerd hadden. Toen ze bij de inboorlingen kwamen, vroegen die wat voor lieden wij waren; en ze zeiden: ‘Wij zijn Hollanders, we hebben door een ongelukkige brand ons schip verloren en zijn hier gekomen om wat proviand te ruilen, als jullie dat hebben’. Ze antwoordden, dat ze kippen en rijst hadden, waar wij heel veel behoefte aan hadden. Toen kwamen ze in de buurt van de boot naar ons toe en vroegen of we ook wapens hadden. Wij antwoordden:

‘Ja, wapens genoeg, musketten, kruit en kogels’.

Ik had de zeilen over de boot heen laten spannen, zodat ze niet konden zien wat er in de boot lag. Toch brachten ze ons gekookte rijst en een paar kippen. Wij keken hoeveel geld we met ons allen hadden en legden ‘t bij elkaar. De een haalde vijf, de ander zes en weer een ander 12 realen van achten³⁰ tevoorschijn, van welk geld we de kippen en de rijst betaalden, die ze ons gebracht hadden. Toen we die hadden zei ik tegen de bemanning:

‘Nou mannen, gaan jullie bij elkaar zitten en laten we eerst onze buik vol eten en dan verder zien.’

Dat deden we. Na de maaltijd overlegden

we wat ons nu te doen stond om ons beter te voorzien van hetgeen we nodig hadden. En omdat we niet precies wisten waar we waren, vroegen wij de inboorlingen hoe dit land heette, maar we konden niet goed verstaan wat ze zeiden, maar iets anders dan Sumatra kon het niet zijn, begrepen we. Ze wezen met hun hand naar beneden, dat Java daar lag, en noemden de naam Jan Coen, en zeiden dat die onze overste was daar op Java; dat was waar, want Jan Pietersz. Coen uit Hoorn was toentertijd generaal, zodat we toen gedeeltelijk wisten waar we ons bevonden en zekerheid hadden dat we bovenwinds van Java waren; want we hadden geen kompas, hadden voortdurend getwijfeld aan onze koers en waren, wat dat betrof, nu een beetje gerustgesteld.

Maar omdat we meer proviand nodig hadden om onze reis voort te zetten, besloten we dat ik met vier man in een prauwtje de rivier op zou varen naar het dorp dat een eind stroomopwaarts lag, om daar met het geld dat we toen nog over hadden zoveel mogelijk te kopen. Zo gezegd, zo gedaan en we gingen op weg.

In het dorp aangekomen, kochten we rijst en kippen en stuurden dat naar Hein Rol, de koopman, met de order dat iedereen zijn deel zou krijgen, zodat er geen ruzie gemaakt zou worden. Ik en de vier mannen lieten in ‘t dorpje twee of drie kippen koken met wat rijst; gingen bij elkaar zitten en aten zoveel we lustten. Er was ook drank, die ze uit bomen tappen³¹ die zo sterk was dat je er wel dronken van kon worden. Daar namen we ook wat van, toen we

gegeten hadden. Terwijl we aten, hadden de inwoners van het dorp om ons heen gezeten en ons iedere hap uit de mond gekeken.

Na het eten kocht ik een karbouw voor vijfenhalve reaál van achten en betaalde hem; maar toen de karbouw betaald was, konden we hem niet te pakken krijgen omdat hij zo wild te keer ging. We verspilden daar veel tijd mee en omdat het al laat werd, wilde ik met de vier maats weer naar de boot terug. We zouden, dacht ik, de karbouw de volgende dag wel krijgen. Toen vroegen de vier mij, of ze daar mochten blijven die nacht, omdat ze dan het dier, als het rustte, wel konden pakken. Ofschoon ik het afried, liet ik me te lang en leste overhalen en vond het goed, omdat ze zo aandrongen. Ik nam afscheid van ze en wenste ze goedenacht.

Eindnoten:

- 29 *Vadem: 1.83 m. De maats zullen wel de lengte van de slang bedoeld hebben, niet de dikte.*
- 30 *Reaal: kleine Spaanse zilveren munt. Er waren dubbele realen en vierdubbele in omloop; in de Nederlanden vooral de achtdubbele, die stukken van achten werden genoemd.*
- 31 *Drank: bedoeld is arak, gegiste palmwijn.*

10

De schipper zingt

Aan de overzijde van de rivier komende, waar de prauw lag, stond daar een groot aantal inboorlingen door elkaar heen te ratelen. Het scheen dat de ene wilde dat ik wegvoer en de ander niet. Ik greep er een paar uit het groepje bij de arm en duwde ze naar de prauw toe om weg te varen, net of ik de baas was van het spul, in plaats van nog geen knechtje. Ze zagen er zo angstaanjagend uit als bosduivels, maar gehoorzaamden en twee van hen stapten met mij in de prauw. De een ging achterin zitten en de ander voorin, elk met een pagaai in de hand en we staken van wal. Ze hadden iedereen een kris opzij, een wapen als een ponjaard met een gevlamde kling.

Toen we een eindje hadden gevaren, kwam de achterste naar me toe, want ik zat in het midden van de prauw, en beduidde me dat hij geld wilde hebben. Ik tastte in mijn broekzak, haalde er een kwartje uit en gaf hem dat.³² Hij stond het te bekijken en wist niet wat hij doen zou, maar nam het op het laatst aan en stopte het in de doek die hij om zijn middel had gewonden. De voorste, die zag dat zijn maat iets kreeg, kwam ook bij me en wilde ook wat hebben. Ik merkte dat en haalde nog een kwartje uit mijn broekzak en gaf het hem. Hij ging het ook staan bekijken; hij scheen te twijfelen of hij het geld zou aannemen of mij aan zou vallen; wat ze makkelijk hadden kunnen doen, want ik was ongewapend en zij droegen alle twee een kris.

Daar zat ik, als een schaap tussen twee wolven en stierf duizend doden van angst. God weet hoe het me te moede was. Voeren toen voor de stroom weg, (want er stond een harde stroom). Toen we ongeveer halverwege de boot waren, begonnen ze te tieren en tegen elkaar te kakelen; het had er alle schijn van dat ze van plan waren mij om te brengen. Toen ik dat zag werd ik zo bang dat het hart me in het lijf omdraaide en ik beefde van angst; daarom wendde ik me tot God en bad Hem om genade en dat Hij mij inzicht wilde geven omtrent wat me in deze toestand te doen stond. En het leek of een inwendige stem tegen me zei dat ik moest gaan zingen, wat ik deed, zo bang als ik was. Ik zong dat het door de bomen en de bosjes schalde, want de rivier was aan beide oevers met hoge bomen begroeid. En toen ze me zo zagen en hoorden zingen, begonnen ze zo hard te lachen, dat ik achter in hun keel kon kijken, zodat het leek alsof ze dachten dat ik geen probleem van hen maakte, maar inwendig was het me heel anders te moede dat zij dachten.

Zo kwam ik er bij die gelegenheid achter dat een mens nog zingen kan uit angst als hij in de rats zit en temèt waren we al zo ver, dat ik de boot kon zien liggen. Toen ging ik rechtop staan en zwaaide naar onze mannen die bij de boot stonden. Zodra ze me gezien hadden, kwamen ze meteen naar me toe langs de oever van de rivier en ik beduidde die twee kerels die me gebracht hadden, dat ze de prauw naar de kant moesten sturen, wat ze deden en ik gebaarde dat ze voor me uit

moesten lopen, want ik dacht bij mezelf: 'Zo kunnen jullie me tenminste niet van achteren neersteken.' Toen kwamen we bij onze bemanning aan.

Toen dit bange avontuur door Gods genade achter de rug was en we bij de boot aankwamen, vroegen de twee inboorlingen waar onze mannen sliepen. We zeiden: 'In die tentjes,' want ze hadden tenten van bladeren gemaakt waar ze in kropen. Ze vroegen ook waar ik zelf en Hein Rol, de koopman, dan sliepen; vertelden hen dat wij in de boot sliepen, onder het zeil. Toen gingen ze weer terug naar het dorp. Toen vertelde ik Hein Rol en de anderen wat ik had meegemaakt en dat ik een karbouw had gekocht in het dorp, die we 's avonds niet te pakken hadden kunnen krijgen; dat de vier man die ik had meegenomen me gevraagd hadden of ze die nacht daar mochten blijven om het beest te vangen als het rustte en dat ze het dan aan boord zouden brengen, wat ik na lang aandringen van hun kant goed had gevonden, op voorwaarde dat ze 's morgens op tijd aan boord moesten komen met het beest. Nadat ik dit alles en wat we nog meer hadden meegemaakt, had verteld, gingen we allemaal liggen en sliepen de hele nacht. 's Morgens, toen het dag was - de zon stond zelfs al hoog aan de hemel - zagen we nog steeds geen karbouw en geen mannen. Toen begonnen we te twijfelen of het wel zo goed afgelopen was met die vier mannen en na nog een tijdje wachten zagen we twee van de dorpsbewoners, die een karbouw voor zich uit dreven, naar ons toe komen. Toen ze ons bereikten en ik het beest zag, zei ik dat dit

niet dezelfde karbouw was als die, welke ik had gekocht en betaald. Onze bottelier kon hun gedeeltelijk verstaan; hij vroeg waarom ze niet hetzelfde beest hadden meegebracht dat ik gekocht had en ook waar onze mannen bleven. Ze antwoordden, dat ze dat bewuste beest niet te pakken hadden kunnen krijgen en dat onze maats eraan kwamen met nog een buffel, zodat we gedeeltelijk gerustgesteld waren. En omdat dit beest, dat de twee zwarten gebracht hadden, zo geweldig sprong en steigerde, zei ik tegen Willem van Galen, de sergeant:

'Pak de bijl en hak het beest in zijn hielen, zodat het niet wegloopt, want we mogen het niet verliezen.' Wat hij deed, nam de bijl en hakte het dier in de hielen, zodat het neerstortte.

Toen begonnen die twee zwarten te roepen en te schreeuwen, dat het een aard had en op dat geraas kwamen er wel twee à driehonderd man achter hen het bos uit om ons van de boot af te snijden en ons allemaal te vermoorden. Maar we werden op tijd gewaarschuwd door drie van onze mannen, die een eindje van ons verwijderd een vuurtje hadden aangelegd, want zij kwamen naar ons toe lopen en zeiden dat ze er aan kwamen.

Ik deed een paar stappen buiten het struikgewas en zag dat er een man of veertig uit het bos kwamen; zei tegen ons volk:

'Hou stand, van die lui hebben we geen last, want wij zijn ook met ons allen.' Maar ze vielen ons met schilden en zwaarden, zo hevig aan en zo lang achter elkaar, dat er geen eind aan leek te komen, en ze zagen er uit als

de baarlijke duivels, zodat ik ontsteld begon te roepen:

‘Mannen, ieder voor zich naar de boot toe, want als ze ons daarvan afsnijden, zijn we er geweest!’

‘Toen zetten wij het op een lopen, holden met z’n allen naar de boot toe en wie de boot niet bereiken kon, sprong in de rivier en zwom. Ze zaten ons achterna tot aan de boot toe en toen we aan boord kwamen was alles onklaar en niet berekend op zo’n overhaast vertrek, want de zeilen waren over de boot gespannen als een tent. Ze zaten ons op de hielen tot we in de boot klommen en staken onze mannen, toen die aan boord klauterden, met assegaaien in het lijf dat hun de darmen uit de buik liepen. Met onze twee bijlen verdedigden we ons zo goed als we konden en onze roestige degen bewees ook goede diensten, want achter op de boot stond een grote kerel, die bakker van beroep was, die zich daarmee dapper weerde. Wij hadden een dreg achter uit liggen en een dreg naar voren, in zee. Ik, die ter hoogte van de mast aan boord was geklommen, riep tegen de bakker:

‘Hak de lijn door, hak de dreggelijn door!’ en hij hakte en hakte, maar het wilde niet. Toen ik dat zag, ging ik naar achteren en legde de lijn op het gangboord en zei:

‘Hak nu!’ en hij hakte die met één houw door. Toen stonden er bemanningsleden voor in de boot die de lijn van de voorste dreg inhaalden en zo de boot naar zee trokken. De zwarten liepen ons wel na in zee, maar het liep daar zo steil af dat ze meteen geen grond meer onder hun voeten hadden. We moesten onze boot laten gaan en wij visten

onze makkers op, die in de rivier gesprongen waren en haalden ze binnen. Toen iedereen aan boord was, deed de almachtige God plotseling een wind uit het land opsteken, terwijl die tot nu toe van zee had gewaaid. Beslist een opmerkelijk teken van de genadige hand Gods. We hesen onze zeilen en zeilden rechtstreeks, zonder te laveren, het gat uit, tegen de hoge zee en over de bank heen, waar we zo’n benauwd moment hadden meegemaakt bij onze aankomst, waarbij we dit keer weinig water over kregen.

Eindnoten:

32 Kwartje: in 1619 dus al een gebruikte term!

11

De aankomst in Batavia

De zwarten, of inboorlingen, dachten dat wij het gat niet uit zouden komen en liepen naar de hoek van het land om ons daar op te wachten en te doden, maar zo scheen God het niet te willen; de voorsteven van de boot was hoog en stevig gebouwd en sprong tegen de golven op; zo raakten we met Gods hulp het gat uit. Toen we buiten waren, werd de bakker, die zich op de achterplecht zo dapper had geweerd met de degen, helemaal blauw in zijn gezicht, want hij was recht

boven de navel in zijn buik gestoken met een vergiftigd wapen, waardoor de omgeving van de wond blauw zag. Ik sneed dat weg om te voorkomen dat het gif zich verder zou verspreiden, maar het mocht niet helpen: hij stierf voor onze ogen toch. Toen hij dood was zetten we hem overboord en lieten hem drijven. Daarna telden we de bemanning en bleken zestien man verloren te hebben: de tien die ze aan wal hadden vermoord en de bakker die overboord gezet was en dan nog de vier maten die in het dorp waren achtergebleven. We waren er allemaal erg verdrietig over, maar dankten toch de Here

dat we er niet allen bij om het leven waren gekomen.

Wat mij betreft houd ik het er op, dat die vier man, die in het dorp achterbleven, naast God mijn leven hebben gered; want hadden ze mee gewild met de boot toen ik wegvoer, dan zouden de zwarten ons alle vijf gedood hebben. Dat geloof ik vast en zeker. Want toen ik daar op de rivieroever bij al die mensen stond, waren ze aan het bekvechten over mijn vertrek, maar ik maakte hen wijs dat ik de volgende dag met de hele bemanning naar ze toe wilde komen. Toen dachten ze blijkbaar dat ze ons allemaal makkelijk konden doden, als

ze het spelletje nu meespeelden. Meenden dat ik de vier maats niet achter zou laten en hadden daarmee gijzelaars; maar het is ze niet gelukt. Toch is het een verdrietige zaak dat we die mannen achter moesten laten, maar vermoedelijk waren ze al om het leven gebracht.

We zetten een koers uit voor de wind, langs de kust; hadden nog acht kippen en wat rijst aan boord en dat voor de zesenvijftig man die we nog sterk waren. Het was beslist te weinig voor zo veel mensen. Wij gaven ieder zijn deel ervan. Toen dat op was, besloten we met elkaar dat het nu het beste was om weer aan land te gaan, omdat wel

Gravure van Nederlandse schepen voor Batavia (1724)

al erg hongerig waren en uit zee voor ons op dat ogenblik geen leeftocht te halen viel. Veranderden daarom weer van koers naar het land toe, zagen daar een baai en zeilden die binnen. We zagen daar op de wal veel mensen bij elkaar staan, waar we naar toe liepen, maar ze wachtten ons niet af en liepen voor ons weg. Konden daar toen geen leeftocht krijgen, behalve drinkwater; daar dronken we zo veel van als we wilden en vulden onze twee tonnetjes ermee en zochten de rotsen bij de kust af. Daar vonden we kleine oestertjes en alikruiken en we vulden allemaal onze broekzakken daarmee. Ik had in het dorp waar we de mannen verloren hadden, wat peper gekocht, ongeveer een hoed vol, dat kwam ons hier nu goed van pas bij het eten van de oesters, want het gloeide lekker in de maag.

Zeilden toen de baai weer uit en kozen zee, om onze reis voort te zetten. Toen we een eind buiten de kust waren, begon het te waaien; er kwam storm, zodat we al ons zeil moesten strijken. Dat spanden we over de boot heen en kropen er allemaal onder en lieten de boot op Gods genade drijven tot een uur of twee voorbij middernacht. Toen begon de storm af te nemen en kwam er beter weer; we kwamen tevoorschijn en hesen onze zeilen weer. Toen stak de wind op, maar we zeilden daardoor van het land af. Blijkbaar wilde God ons behoeden voor nog meer ongeluk, want als we die storm en die tegenwind niet gekregen hadden zouden we dicht onder de kust langs gevaren hebben en waarschijnlijk op de plaats terecht zijn gekomen op Sumatra, die daar dichtbij was en die de

onzen veel aan plachten te doen. Daar waren ze nu bittere vijanden van ons, want kort tevoren waren er nog veel Hollanders gedood die daar water wilden komen halen. En toen het dag werd, zagen wij recht vooruit drie eilanden liggen; besloten erheen te varen. We vermoedden dat ze onbewoond waren en hoopten daar iets aan leeftocht te vinden; kwamen er dezelfde dag nog aan. We vonden er meteen zoet water en er groeiden ook grote rietstengels, zo dik als een man zijn been. Die hakten we met onze bijlen om. Dit soort riet wordt bamboe genoemd. We staken de tussenschotten in de stengels door met een stok, behalve de onderste. We vulden ze met water en sloten ze met een stop af; zo kregen we wel een last drinkwater in de boot.³³ We vonden daar ook suikerpalmen, die aan de top zo zacht waren dat het wel riet leek; die hakten we ook om en namen de rijpe toppen mee als proviand. De mannen struinden het hele eiland af, maar er was verder niets te vinden.

Ik ging maar eens een eind lopen, ver weg van iedereen, tot ik een heuvel zag, de hoogste van het eiland en daar klom ik boven op en keek naar alle kanten uit. Ik was erg bedroefd en wanhopig omdat, naar mijn idee, het vinden van de weg het meest op mij aan kwam, terwijl ik nog nooit in Oost-Indië was geweest en helemaal geen navigatiegereedschap meer had, in het bijzonder geen kompas. Dus wist ik niets beters te doen dan me op de Here te verlaten, want ik was dikwijls ten einde raad, zoals ook toen. Viel daarom op mijn knieën en bad de Here en smeekte hem, dat Hij, die mij tot

nu toe had gered en onder de hoede van Zijn Genade had genomen en me verlost had uit vuur en water, van honger en dorst en van boze mensen, in zijn vaderlijke goedheid mij toch verder zou willen bewaren en mij het inzicht even zou om de goede weg te vinden, zodat we onze landgenoten en vrienden weer terug zouden zien. Ja, ik bad uit het diepste van mijn ziel:

‘O Here, wijs ons de weg en geleid mij; maar als U het in Uw wijsheid beter acht om mij niet gezond en wel bij onze landgenoten te brengen, laat dan door Uw Goddelijke wil een paar van mijn mannen goed terecht komen, zodat men verneemt hoe het met ons en het schip is afgelopen.’

En na aldus met God te hebben gesproken, stond ik op om weer naar beneden te gaan; keek opnieuw naar alle kanten uit en opnieuw en zie: ik zag rechts van mij de wolken wegdrijven van het land, waardoor de horizon helder werd en toen zag ik even later twee hoge blauwe bergen liggen en meteen schoot het mij te binnen dat ik in Hoorn Willem Cornelisz. Schouten, die wel twee of drie maal naar de Oost geweest was,³⁴ had horen vertellen dat er op de punt van Java twee hoge blauwe bergen lagen. Wij waren Sumatra langs gevaren, dat aan mijn linkerhand lag en rechts van mij zag ik die bergen en toen ontdekte ik in het midden een doorgang, waar ik geen land kon zien en ik wist dat Straat Soenda tussen Java en Sumatra in lag. Ik kreeg daardoor de zekerheid dat we op de goede weg waren.

Toen liep ik opgewekt de heuvel af en ging naar de koopman toe en vertelde hem dat ik

twee van dergelijke bergen had gezien. Toen ik dit tegen hem zei, waren de wolken weer op komen zetten en was er niets meer van te zien. Ik vertelde hem ook wat ik Willem Cornelisz. Schouten had horen zeggen en ook wat mijn vermoedens was daaromtrent en dat ik ervan overtuigd was dat we recht voor Straat Soenda waren. Toen zei de koopman:

‘Nou schipper, als u zo zeker van uw zaak bent, laten we de mannen dan bij elkaar roepen en daar heen gaan, want u hebt het naar mijn oordeel bij het rechte eind.’

Toen riepen we het volk bij elkaar en ze brachten het drinkwater in de bamboevaten en de toppen van de suikerpalmen, die we als proviand verzameld hadden, aan boord en we gingen de zee op; kregen een gunstige wind en zetten koers recht naar de doorgang. ‘s Nachts voeren we op de sterren. Omtrent middernacht zagen we een vuur, waarvan we eerst dachten dat het een schip was; we zagen het voor een kraak aan.³⁵ Maar toen we dichterbij kwamen, bleek het een klein eilandje te zijn dat in Straat Soenda ligt en Dwars-in-den-weg wordt genoemd en we voeren het voorbij. Een tijdje later zagen we nog een vuur, aan stuurboord en dat gingen we ook voorbij; het leken me allemaal goede tekens van vissers. Bij het aanbreken van de dag werd het windstil; we waren toen aan de binnenkant van het eiland Java. We lieten een man in de mast klimmen als uitkijk en hij riep:

‘Ik zie schepen liggen!’ Telde er wel drieëntwintig. Toen sprongen we bijna overeind van blijdschap. We namen meteen de riemen en roeiden er heen, want het was

zoals gezegd windstil.

Waren we deze schepen hier niet tegen gekomen, waar we voeren, dan zouden we naar Bantam gegaan zijn en waren in de val gelopen, want daar was men in oorlog met ons land; ook dat was duidelijk de hand Gods, die ons beschermde. Dankten daar de Here voor.

Eindnoten:

33 *(Scheeps)last: twee ton.*

34 *Willem Cornelisz. Schouten, een vriend van Bontekoe. Hij nam deel aan de befaamde tocht naar Oost-Indië van Jacob Lemaire in 1615. Zij hadden opdracht het geheimzinnige Terra Australis te gaan zoeken, kwamen inderdaad in Indië aan, maar omdat Lemaire's Australische Compagnie een concurrent van de V.O.C. was, nam Jan Pietersz. Coen hen gevangen en legde beslag op het schip, DE EENDRACHT. Het begeleidende jacht HOORN was onderweg door brand verloren gegaan. Lemaire stierf op de thuisreis naar Holland. Schouten trad daarna in dienst van de V.O.C. en ging weer naar Indië.*

35 *Kraak: uit het Portugees caraca, een ouderwets middeleeuws scheepstype met een hoog oprijzend 'kasteel' voor en achter en drie masten.*

12

Bij Jan Pietersz. Coen

Dit waren allemaal Hollandse schepen; de commandant kwam uit Alkmaar en heette Frederik Houtman.³⁶ Deze had vanaf de galerij al een tijdje naar ons staan kijken met de kijken³⁷, verbaasd over onze wonderlijke zeilen, niet wetende wie het was. Stuurde zijn sloep er op uit, die ons tegemoet roeide om te zien wat voor lieden wij waren. Toen ze ons bereikten, herkenden we elkaar meteen, want wij waren samen van Texel vertrokken en elkaar pas voorbij het Kanaal kwijtgeraakt.

De koopman en ik stapten over in de sloep en voeren naar Houtmans schip, DE MAAGD VAN DORDRECHT. Commandeur Houtman ontving ons in de kajuit, heette ons welkom en liet de tafel dekken om samen met hem de maaltijd te gebruiken. Maar toen ik het brood en het andere eten zag, werd het me allemaal teveel en tranen van blijdschap liepen me over de wangen, zodat ik geen hap door mijn keel kon krijgen.

De rest van onze bemanning kwam aan boord en werd meteen over de schepen verdeeld. Houtman liet terstond een jacht³⁸ komen, dat mij en de koopman naar Batavia zou brengen. En nadat we hem alles hadden verteld over onze ontberingen en belevissen, stapten we over op het jacht en gingen onder zeil. Kwamen de volgende ochtend voor de stad Batavia. De bemanning van de ons bekende schepen had ons al voorzien van Indische kleding, zodat

Andries Beekman: Kasteel van Batavia (1657)

we er al goed bijliepen voor we in Batavia aankwamen.

We gingen de stad in en kwamen bij het paleis waar generaal Jan Pietersz. Coen uit Hoorn zijn residentie hield. We verzochten de schildwachten te vragen of we even bij de generaal mochten komen, omdat we hem iets te vertellen hadden. Zij gingen en kwamen terug; we werden binnengelaten en bij hem gebracht. Hij wist niets van onze komst, maar toen we ons bekend maakten, heette hij ons welkom.³⁹ Toen moest het hoge woord eruit, en we zeiden:

‘Heer generaal, we zijn toen-en-toen vertrokken van Texel en we zijn toen-en-toen op de hoogte van Straat Soenda gekomen en daar hebben wij het ongeluk dat ons schip in brand is geraakt en uit elkaar gesprongen.’

En we vertelden hem uitgebreid hoe het allemaal gegaan was en waardoor het was gekomen, hoeveel man we hadden verloren en hoe ik zelf met het schip in de lucht was gevlogen, maar door Gods genade met nog een jongeman gered was en hoe ik tot op die dag bewaard was gebleven, de Heer zij geloofd.

Toen de generaal dit hoorde, zei hij: ‘Wat

is er aan te doen, dat is een groot ongeluk.'

Hij vroeg ons naar alle omstandigheden en wij vertelden hem wat er gebeurd was. En alles wat hij zei was:

'Niets aan te doen, dat is een groot ongeluk.' Tenslotte zei hij: 'Jongen, breng de gouden beker eens hier.' Hij liet die vullen met Spaanse wijn en zei:

'Ik drink op uw geluk, schipper! U moet maar zo denken: u had het leven verloren en het is u door de almachtige God weer terug geschonken; blijf hier en eet aan mijn tafel, want ik ben van plan vannacht naar Bantam te vertrekken, naar de schepen, om enige orde op zaken te stellen. Blijft u zolang hier, totdat ik u ontbieden laat of tot ik weer terug kom.'

Toen bracht hij ook een dronk uit op de koopman; spraken nog over tal van zaken. Tenslotte ging hij weg en wij logeerden in zijn huis, wel acht dagen. Toen ontbood hij ons weer bij hem, aan boord van het schip DE MAAGD VAN DORDRECHT, op de rede van Bantam, waar wij al eerder aan boord waren geweest. Hij liet mij eerst bij zich komen en zei:

'Schipper Bontekoe, u hebt toestemming om tot nader order schipper te zijn op het schip de BERGERBOOT, zoals u dat al eerder gedaan hebt.' Ik antwoordde: 'Ik dank mijn heer generaal voor die gunst.' Een paar dagen later ontbood hij de koopman Hein Rol en zei:

'Koopman, u gaat tot nader order op het schip de BERGERBOOT het koopmanschap waarnemen, zoals u dat al eerder deed.'

Toen waren wij weer samen en hadden weer te commanderen.

Eindnoten:

- 36 *Frederik Houtman: een jongere broer van Cornelis (de) Houtman. Deze maakte de eerste tochten naar de Oost, in 1597 en 1598. Zijn broer Frederik vergezelde hem daarbij. Later werd Frederik goeverneur van Ambon, de eerste Hollandse nederzetting in de Indische Archipel. Hij publiceerde in 1603 een 'Spraeck ende Woordboek in de Maleysche en Madagaskarsche Talen'; hij was tevens sterrenkundige.*
- 37 *Volgens Hoogewerff is dit de oudste vermelding van een verrekijsker in een scheepsjournaal.*
- 38 *Jacht: klein, snel zeilend oorlogsschip met één dek, gebruikt voor verkenning en het overbrengen van berichten. Later is de benaming ook in andere talen overgenomen voor pleziervaartuij.*
- 39 *Coen en Bontekoe, beiden uit Hoorn en even oud, moeten elkaar gekend hebben. Coen was zes jaar in Rome geweest, maakte snel carrière binnen de V.O.C. en voerde nu het opperbevel over de handelsnederzettingen in de Oost. De NIEUW HOORN, het schip waarmee Coen zelf naar Indië was gekomen, was 'ten oorlog uitgerust' en Bontekoe's slechte nieuws moet de generaal werkelijk alleronaangenaamst hebben getroffen. Zie bijlage 1.*

Enkele opmerkingen bij deel 2

Het ongelooflijke doet zich voor en in dit geval is Bontekoe getuige tegen wil en dank en onze enige bron: de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, in de gedaante van haar Verenigde Oostindische Compagnie, valt in 1621 met liefst zes schepen ... het keizerrijk China aan!

Veel heldhaftigs doet zich niet voor. De roof- en brandpartijen en de kanonneerbootdiplomatie van Coen zijn niet anders dan ze tot in onze tijd zouden blijven. Maar één ding was duidelijker dan later; er waren geen verhalen over vaderland en vorst; men deed het voor de zaak, voor de winst. Kregen de Hollanders klappen, dan gingen ze weer weg. Heldenmoed was niet het vereiste; het ging om de winst.

Hoe ze in de Chinezen hun evenknie vonden, moet de lezer zelf maar ontdekken. Het schijnt dat de keizer, de laatste van de Ming-dynastie, 'niet geamuseerd' was. Hij liet de zaak over aan de plaatselijke autoriteiten die de 'rode barbaren' een loer draaiden. De brave Bontekoe vindt het in alle oprechtheid schandelijk. Nergens blijkt dat hij iets wist van de twee andere wapenfeiten van Coen, zijn chef, de uitmoording van Ambon en de moord op de Engelsen op Banda.

Wat het boek zo realistisch maakt is ook de zwakke plek. Deel één, de heenreis, is adembenemend. In deel twee zakt het in elkaar; Coen had Bontekoe opgescheept met een vaartuig dat een moderne zeeman een 'bak' zou noemen en waar geen blind paard

schade op kon doen. Het komt toch als een soort van straf over, dat twee jaar beurtschipperen met stenen voor de forten van Batavia. Bontekoe, weer over aantekeningen beschikkende, soms allerlei nautische en technische bijzonderheden op, die vroegere uitgaven weglieten. Hier is dat niet gebeurd. Het mag dan saai zijn, het is even leerrijk over de werkelijkheid van onze vroege avonturen in de Oost.

Lennaert Nijgh

Deel 2

13

Twee jaar handel in de Oost

Oude Chinese berichten beschrijven de eerste indruk, die de Nederlanders op de Chinezen gemaakt hebben, in de volgende bewoordingen: *‘De lieden die wij Roodharen of Rode Barbaren noemen, zijn dezelfden als de Hollanders en zij wonen aan de westelijke oceaan. Zij zijn hebzuchtig en geslepen, hebben veel kennis van kostbare waren en zijn knap in het streven naar voordeel: om winst ontzien zij zelfs hun leven niet en geen plaats is zo ver, of zij gaan er naar toe. [...] Ook zijn deze lieden*

zeer bekwaam en vindingrijk: zij maken zeilen als spinnewebben, die naar alle kanten draaien om de wind op te vangen, zodat zij deze in elke richting mee hebben. Ontmoet men hen op zee, dan wordt men zeker door hen beroofd. (Uit: W.P. Groeneveldt: De Nederlanders in China)

De BERGERBOOT was een kort schip; met tweeëndertig stukken leek het vol geschut te liggen, voor het grootste deel twee lagen hoog. In het voorjaar van 1620 voeren wij naar Ternate; waren geladen met vlees, spek en rijst en ook met veel munitie voor de forten aldaar. We waren met drie schepen, te weten de BERGERBOOT, waar

ik schipper op was, de NEPTUNUS en de MORGENSTER; deden onderweg Grisee aan.¹ Een zekere Wolter Hudden uit Riga in Litouwen die daar opperkoopman was, bezorgde ons een grote lading koeien, kippen, ganzen, arak en bruine suiker. Het voer voor de beesten bestond uit rijst die nog in de dop was zoals ze op het land was afgesneden, padi genaamd.

Kozen toen weer zee vanuit Grisee, voeren langs de kust voorbij Straat Bali tot het eiland Solor aan toe om op hoogte te komen, want de moesson was voorbij; hoopten daardoor des te beter Ambon te kunnen bezeilen. Maar voor 't gat van Solor gekomen, kregen wij de koopman van het fort aan boord, Raamburg genaamd, uit Enkhuizen, die daar resideerde. Hij vertelde dat er daar in de buurt een plaatsje lag, Larantoeka geheten, vanwaar de Spekken en Mostiezen² grote afbreuk deden aan onze handel; hij zei dat het nu het juiste tijdstip was om met dat plaatsje af te rekenen, omdat wij nu drie schepen sterk waren. Waarop wij besloten dit te gaan doen. Voeren er naar toe, vergezeld door een paar kraken en een aantal plaatselijke vaartuigen die ons vergezelden om te zien hoe 't af zou lopen, maar niet om te helpen. Wij liepen tot onder het fort en het plaatsje en schoten daar dapper op hen en zij weer op ons. Tijdens de beschieting landde onze troepenmacht, maar de bezetting van de stad deed twee of drie uitvallen en dreef de onzen terug, zodanig dat er twintig à vijftientwintig van onze mannen dood bleven liggen en er nog meer gewond raakten. Moesten daarom vertrekken, zonder iets uitgericht te hebben. Haalden water

en namen afscheid van de opperkoopman Raamburg en gingen op koers noordoost-ten-oosten, om bovenlangs het eiland Batamboer te zeilen³; kregen het in 't gezicht en lieten het aan bakboord liggen, verlegden onze koers toen noordoost-ten-noorden om de eilanden Ambelau en Boeroe te bezeilen, die we eveneens aan bakboord lieten. Liepen toen aan op Ambon, maar konden het niet bezeilen, doordat we te sterk verlijerden. Raakten daardoor beneden langs het eiland, tussen twee eilandjes door, in een baai genaamd Hitoe, waar Combello tegenover lag, waar veel kruidnagel vandaan kwam.⁴

Van Hitoe kan men te paard in korte tijd naar Ambon rijden. Hier ontmoetten wij drie commandeurs, te weten de goeverneur Houtman uit Alkmaar, de goeverneur 't Lam uit Hoorn en de goeverneur Speult. 't Lam had zijn residentie op Ternate, Speult op Ambon en Houtman had orders gekregen met ons mee te gaan naar Batjan; wij kwamen aldaar aan.⁵ En nadat wij daar vier à vijf dagen gelegen hadden, namen wij afscheid. De opperkoopman van 't fort werd afgelost omdat zijn diensttijd voorbij was en zijn plaats werd ingenomen door onze koopman, Hein Rol. Voeren langs alle forten op de Molukken en voorzagen ze van vlees, spek, rijst, olie, azijn en andere benodigdheden. Lagen ongeveer drie weken op 't eiland Ternate, namen afscheid van 't Lam, voeren weer naar Batjan, waar we, zoals gezegd, Hein Rol achtergelaten hadden, die het bevel voerde over het fort aldaar. Hij gaf ons omtrent honderd last kruidnagels mee.

Hier nam ik afscheid van Hein Rol; de

tranen liepen ons beiden over de wangen. Het ging ons alle twee erg aan het hart, temeer omdat we samen zoveel ellende en moeilijkheden hadden doorstaan. Sinds die keer heb ik hem nooit terug gezien; ik heb gehoord dat hij enige tijd later op Ternate gestorven en begraven is. Dat de Here zijn ziel genadig zij en de mijne, wanneer mijn tijd gekomen is.

Staken toen dwars over naar de Straat van Boeton en liepen daar doorheen om boven de gronden naar Klein-Java te zeilen⁶ en voeren toen langs de kust naar Grisee. Wij hadden goeverneur Houtman bij ons aan boord. In Grisee laadden wij zoveel koeien en kipen als wij bergen konden, ongeveer negentig runderen en zestienhonderd stuks pluimvee, waaronder ook enige ganzen en eenden. Gaven ze padi als voer. Men betaalde hier een reaal van achten voor zestien kippen. Namen weer afscheid van de koopman Wolter Hudden en zetten koers naar Java. Zeilden dicht langs Japana, maar deden dat niet aan; zetten ons reis voort en kwamen goed en wel aan voor Batavia.

Sprak daar weer met de heer generaal Coen uit Hoorn. Losten daar ons schip. Toen we gelost waren, werd ik met hetzelfde schip naar Djambi gestuurd, om daar een scheepslading peper vandaan te halen. Deden onderweg Palembang aan. Brachten de lading naar Batavia.

Toen stuurde de generaal mij naar de eilanden die tussen Bantam en Batavia liggen om steen te halen, die daar op de bodem gevonden wordt. Men gaf mij veertig

Laskaren mee, die de stenen opdoken en er op de bodem touwen aan vastmaakten, zodat ze aan boord gehesen konden worden. Het zijn grote stenen, die men in Batavia vierkant weet te houwen en waar de hoekstenen van fortificaties van gemaakt worden. De steen is heel wit, veel witter dan hardsteen is in Holland. Het fort hier is voornamelijk uit deze steen opgetrokken, vanuit het water tot helemaal boven aan toe: een lust voor het oog. Maakte drie maal zo'n tocht om steen te halen. Toen kwam de GRONINGEN uit het vaderland, waar Tobias Emden schipper op was en signeur Van Neck, die schout was geweest op Texel, koopman. En omdat de schipper en de koopman niet met elkaar hadden kunnen opschieten werden ze beiden op last van generaal Coen en diens Raad op de BERGERBOOT geplaatst en ik op de GRONINGEN, met een onderkoopman, genaamd Jan Klaasz. uit Amsterdam, naast me.

Ik deed hiermee geen slechte ruil, want op de BERGERBOOT kon zo te zeggen een blind paard geen schade doen en de GRONINGEN, die pas uit het vaderland was aangekomen, had van alles genoeg aan boord. Ik kreeg opdracht om naar Djambi te gaan met twee kisten geld, weer om peper te halen, zou Palembang onderweg weer aandoen en kwam daar een koopman uit Alkmaar tegen, genaamd Hoogland. Zette bij hem een kist geld af en ging weer verder naar Djambi. Daar was een koopman uit Delft gestationeerd, een zekere Abraham van der Dussen, die wij ook een kist met geld brachten. Lagen daar lang op de rede; de vracht werd ons met kleine jachten aan

boord gebracht en daarnaast voeren wij ook dagelijks met onze sloep heen en weer om peper van de rivier te halen. Onze eerste stuurman, Sipke uit Enkhuizen, voer met de sloep een eind stroomopwaarts naar de koopman toe en vond het jacht DE BRUINVIS bij het dorp liggen, waar Jaap Maartensz. uit Hoorn schipper op was en nadat hij daar 's avonds veel plezier had gemaakt aan boord, ging hij 's nachts op het achterdek liggen slapen en is toen met de deken om zich heen gewikkeld te water gerold en verdronken, welke tijding mij veel verdriet deed.

Toen wij de lading aan boord hadden namen wij afscheid van signeur Van der Dussen en vertrokken weer naar Batavia; losten daar meteen ons schip; maakten weer twee tochten om steen te gaan halen op de voornoemde eilanden. Daarna voer ik weer naar Djambi om peper, tijdens welke reis onze koopman Jan Klaasz. stierf, en kwam daarna terug voor Batavia. Met deze reizen, op de BERGERBOOT en op de GRONINGEN, was ik ongeveer twee jaar doende. Toen besloot men, dat ik met hetzelfde schip naar China zou gaan, samen met nog zeven schepen, onder bevel van commandeur Cornelis Reyertsz. van der Gou, om zo mogelijk Macao te bezetten of naar de Pescadores te gaan en met alle ten dienste staande middelen de handel met China te bevorderen, zoals in grote trekken de opdracht luidde die de heer generaal Coen ons meegaf. Daartoe had de generaal veel commandeurs aangeschreven, opdat hun schepen zich bij ons zouden voegen op

de plaatsen die we zouden aandoen. Onder andere schreef hij naar Manilla, naar commandeur Willem Jansz., die daar met een paar Engelsen op expeditie was, en gaf hem opdracht dat enige van zijn schepen zich bij ons moesten voegen, zoals onderweg ook gebeurde.

April 1622

- Op 10 april 1622, nadat we enige tijd voor Batavia gelegen hadden, gingen we met acht schepen onder zeil en zetten koers naar de Straat van Palembang.
- Op 11 april zagen wij land: Sumatra. Wij kwamen hier zuidelijker uit als waar, naar onze gissing, de stroom van Straat Soenda liep.
- Van 12 tot en met 15 april hadden we wisselvallig weer en dito wind.
- Passeerden het eiland Lucipara.⁷
- Op 16 en 17 april passeerden we Banka.
- Op 18 april kwamen we de NIEUW ZEELAND tegen, die uit Japan terugkeerde met twee Portugese jachten, die hij voor Malakka genomen had en die onderweg was naar Batavia.
- Van de 19e tot en met de 25e april schoten we weinig op omdat we zowel de wind als de stroom tegen hadden en dikwijls voor anker moesten gaan.
- Op de 29e april bereikten we het noordelijke einde van de Straat van Palembang en waren we ongeveer ten zuidoosten van het eiland Banka, liepen noordwaarts naar Poeloe Pon.
- Op 30 april gingen we ten anker op een diepte van twaalf vadem bij het zuidoostelijke einde van Poeloe Pon. Het is een hoge kust.

Mei 1622

- Op 1 mei lagen wij ten anker aan de westzijde van het voornoemde eiland, op een diepte van negentien vadem, tegenover de noordelijkste baai, waar de plaats om vers water te halen een eindje het bos in is gelegen, in een vlak dal. Van de noordpunt van het eiland Banka naar dit eiland is de koers noord, de afstand bedraagt negentien mijl. Diezelfde dag zijn we weer onder zeil gegaan; onze koers was noordoost en noordoost-ten-noorden om boven of beoosten van het eiland Lingga⁸ te gaan.
- Op 2 mei hadden we twaalf mijl afgelegd, koers noordoost-ten-noorden. Op het midden van de dag was de oostelijke punt van Lingga zuidwest-ten-westen van ons op een afstand van vier mijl. De noordzijde van dit eiland is zeer hoog. Van de westzijde van Poeloe Pon naar de oostzijde ofwel de hoek van Lingga is de koers noord-noordoost dan wel noord; de afstand bedraagt negen mijl, de diepte twintig vadem.
- Op 3 mei lag Poeloe Paniang⁹ west en zuidwest-ten-westen van ons.
- Op 4 mei namen we zonshoogte en bevonden ons op 14o8' benoorden de evenaar. 's Middags zagen wij het eiland Mapor noordwest van ons, naar gissing op acht mijl afstand. Een tamelijk hoog landschap; vanuit de verte lijkt het een hoge berg, diepte vijfendertig vadem.
- Op 6 mei lag Poeloe Tjiman ten westen van ons op een afstand van ongeveer zes mijl, onze koers was noord-noordoost naar Poeloe Condor.¹⁰
- Op 9 mei kregen wij opdracht om vooruit

te gaan met drie schepen naar Poeloe Cecir de Terre, te weten met de GRONINGEN, waar ik schipper op was, de ENGELSE BEER en de ST. NIKLAAS¹¹.

- Op 18 mei, 's morgens, zagen wij Poeloe Condor noord-noordoost van ons op ongeveer negen mijl afstand; het land is tamelijk hoog met kleine eilandjes, de meeste liggen ten zuidoosten van het grote eiland. De plaats om water te halen is aan de zuidwestelijke kant. Van Poeloe Tjiman naar dit eiland is de koers pal noord-noordoost, volgens de kaarten; de diepte van het vaarwater bedraagt vijfendertig, veertig, vijftig, zestig vadem, zachte grond, maar bij nadering van Poeloe Condor weer dertig, vijfentwintig, twintig vadem harde zandgrond.¹² 's Avonds liepen wij dicht onder de kust langs de oostkust van het eiland, op een afstand van ongeveer een halve mijl van het oostelijkste eilandje, de diepte was achttien en twintig vadem. Gingen op koers noordoost liggen naar de kust van Vietnam.
- Op 21 mei konden wij Poeloe Condor 's avonds nog vanaf de grote steng zien.
- Op 22 mei zagen wij het vasteland van Vietnam. Het wordt zichtbaar alsof het een groep eilanden is; de afstand tot de kust is zeven à acht mijl.
- Op 24 mei zagen wij onze andere schepen weer; bevonden ons toen op 10o35', op ongeveer anderhalve mijl van de kust, die tamelijk laag is met een wit zandstrand, maar het binnenland is hoog en heuvelachtig. Langs de kust, tot drie mijl in zee, is de diepte zeventien, zestien, vijftien,

veertien, dertien vadem; de bodem zandgrond. 's Avonds zijn we allemaal bij elkaar voor anker gegaan op vijftien vadem diepte, tegenover een punt of hoek, gelegen op een breedte van 10 $\frac{3}{4}$ o, genaamd Kaap St. James. Ten noorden van deze kaap ligt een grote inham; de kust is duinachtig en laag, het binnenland hoog. De kust loopt vanaf deze kaap in de richting noordoosten-oosten.

- Op 25 mei waren wij bij het eilandje Poeloe Cecir de Terre.¹³ Hier is aan de noordzijde een inham in het hoge land zichtbaar, lijkt op een riviermonding. Hier houdt het duinlandschap langzamerhand op en begint een hoge kust met dieper water van dertig, veertig, en vijftig vadem.
- Op 26 mei bereikten we de Malle Baai,¹⁴ door de inboorlingen de Baai van Padaran genoemd en gingen er ten anker. Hier zetten we onze eerste stuurman, Abram Thijsz. uit Vlissingen, over aan boord van de ST. NIKLAAS, om te kijken of hij een paar schepen van de vloot van Willem Jansz. kon vinden. Hier staan aan de kust veel klapperbomen aan het strand, bij de huisjes.

Eindnoten:

- 1 *Grisee: stad op Java, ten westen van Surabaya. Tegenwoordig Gresik.*
- 2 *Spekken: Spanjaarden en Portugezen. Mostiezen: kleurlingen. Larantuka: haven op het oostelijk deel van Flores.*
- 3 *Batamboer: niet gevonden.*
- 4 *Hitoe is het noordelijk hoofdland van het eiland Amoina en Combello lag op de zuidwaarts uitstekende landtong van Seram.*

- 5 *'Baats Jan': eiland Bacan, één van de Molukken ten zuidwesten van Halmaheira.*
- 6 *Klein Java: andere benaming voor Sumbawa. Butung is een eiland ten zuidwesten van Celebes, tegenwoordig Sulawesi genoemd.*
- 7 *Lucipara: eiland en punt ten zuiden van Bangka, het huidige Lepar.*
- 8 *Lingga is een eiland ten oosten van Sumatra met gelijknamige hoofdplaats. Tegenwoordig Singkep.*
- 9 *Poeloe Paniang: Pulu Paniang, Sebangka, eiland van de Lingga-Archipel. Laur: Mapur, eilandje ten zuidoosten van Singapore.*
- 10 *Poeloe Tjiman: Tioman, ten oosten van Malaysia.*
- 11 *Poeloe Cecir de Terre: tegenwoordig Cu Lao Hon. Eilandje onder de kust van Vietnam.*
- 12 *Poeloe Condor = Pulu Candoor: tegenwoordig Con Son, ten zuidoosten van Champey, de Mekong-delta.*
- 13 *Poeloe Cecir: zie noot 11.*
- 14 *Malle Baai: tegenwoordig Phan Rang.*

14

Geweld voor de kust van China

Juli 1622

De 4e juli zagen we vanuit de mast het zuidwestelijke eiland van de Pescadores.

- Op de 6e heeft DE BEER zich weer bij ons gevoegd, teruggekeerd van de Chinese kust; met ons tweeën zeilden we buiten de eilanden om.
- Op de 10e gingen we ten anker achter een van de eilanden; het zag eruit als een tafel, het was wel een van de hoogste eilanden van de Pescadores. Zagen tussen de eilanden in een paar Chinese vissers, maar die namen de vlucht voor ons.
- De volgende dag lichtten wij het anker weer en liepen een mooie beschutte baai binnen, een vadem of acht à negen diep. Dit land is vlak en stenig, heeft geen bomen om hout te hakken, is begroeid met lang gras, heeft redelijk zoet water dat men uit putjes haalt; maar bij droog weer is het een beetje brak. Het is te vinden in twee inhammen vlakbij de ankerplaats en verder heeft men hier geen verversing; alles moest er heen gebracht worden en omdat wij dit eiland hadden afgesproken als verzamelplaats, deden wij een Chinese handelshaven aan op de punt van Formosa, Taiwan genaamd. Daar haalden wij met onze jachten naderhand veel verversing vandaan; het ligt op dertien mijl van de Pescadores. Er staat niet meer dan elf voet water in 't gat en is tamelijk lastig om binnen te lopen, zodat men er met grote

schepen niet in kan.

- Op 19 juli gingen wij, te weten de GRONINGEN en DE BEER, onder zeil om naar de kust van China over te steken. De volgende dag brak DE BEER zijn fokkera, waardoor wij genoodzaakt werden minder zeil te voeren om bij elkaar te kunnen blijven.
- De 21e zagen wij het vasteland van China; kwamen voor de vermaarde rivier de Tsjang-Tsjoe. Deze rivier is zeer kenbaar, zoals Jan Huygen van Linschoten hem beschrijft; op de ene hoek aan de noordoostelijke kant liggen twee heuvels, waarvan de ene op de zuil van een kerk lijkt en aan de zuidwestelijke kant van de rivier is laag duinland. Een eindje binnen de zuidwestelijke hoek is een toren te zien, of iets wat daar op lijkt. Zouden daar aan de zuidwestelijke kant onder een klein rond eilandje door zijn gevaren, maar doordat DE BEER de rede niet kon bezeilen moesten we weer zee kiezen, want zijn gebroken ra was nog niet gemaakt. Er kwam een harde wind opzetten, zodat de volgende dag bij ons de fok uit de lijken waaide; gingen toen laveren, maar dreven sterk naar het noorden af.
- De 25e juli zagen we een scherp gekartelde kust op de breedte van 27o9', waarvan we vermoedden, op grond van wat Jan Huygen van Linschoten schreef en van de kaarten, dat het Lanquijn was.¹⁵ Gingen daar ten anker op een diepte van vijftien vadem; zagen veel Chinese vissers, die op een afstand van drie à zes mijl van het land

George Chambers Senior (1803-1840)

voeren. Wij deden iedere dag ons best om de zuid te komen, maar dreven voortdurend om de noord weg; er schijnt daar een harde stroom te staan.

- Op de 27e kregen we een visser aan boord, die ons wat gedroogde vis verkocht.

Augustus 1622

Op 9 augustus bevonden wij ons bij de eilanden van China, die zeer talrijk zijn. Gingen ten anker op vijftien vadem; vermoedden op grond van de gevonden breedte en de kaart, dat we in de buurt van Kaap de Sombre waren. Maar konden vaste kust noch Kaap zien. Besloten daarom, dat de Kaap noordelijker ligt dan de kaarten aanwijzen.

- Op 11 augustus lichtten we het anker en voeren onder het eiland Lanquijn door, dat op 28 1/2o ten noorden van de evenaar ligt,

vonden een tamelijk goede rede aan de noordzijde die we met de sloep hadden opgezocht, om naar water en verversing te zoeken, maar kregen bijna niets eetbaars te pakken; goed water was er wel. Toen we daar lagen, kregen we aan boord bezoek van een paar Chinezen met een sampan, die ieder schip met vijf manden witte suiker vereerden. Naar wij vermoedden en voor zover we uit wat ze zeiden konden opmaken, waren het Chinese zeerovers die hun eigen landgenoten beroofden. De volgende dag gingen wij water halen en zeilden verder, maar kwamen niet hard vooruit.

- De 18e augustus gingen we weer ten anker aan de westelijke kant van dit eiland, op een betere plaats als de keer daarvoor; het was een haven waar men bij iedere wind beschut lag. Hier was de haven van de eerder genoemde zeerovers die ons allemaal wat

verversing brachten die ze ergens anders vandaan wisten te halen, maar aan genoeg voor de hele bemanning konden ze ons niet helpen. Ze stelden ons dikwijls voor om zich, als wij naar de kust van het vaste land zouden gaan, onder ons te verschuilen en daar wilden ze ons zelfs ladingen verversing voor geven, maar wij vonden zoiets niet verstandig. Ze hesen de prinsenvlag op hun eigen scheepjes en beroofden daaronder hun eigen landgenoten. We gingen weer onder zeil om ons bij onze landgenoten te voegen op de Pescadores en kwamen, na veel veranderlijk weer gehad te hebben, daar op de 22e aan. Zagen onze mannen daar bezig om een fort of sterkte op te werpen.

Kwamen daar ook twee schepen tegen met één jacht meer als waarmee we ze achter hadden gelaten, te weten DE GOUDEN LEEUW, de SAMSON en het jacht SINGAPORE.

- De dag daarop zijn er twee jachten van de Chinese kust gekomen, die daar een ander jacht hadden achtergelaten dat op de voornoemde kust vergaan was, maar de bemanning en het geschut hadden ze geborgen, waarbij de Chinezen zeer behulpzaam waren geweest. De jachten waren uitgezonden om met de Chinezen over de handel te spreken. Ze waren in een hoopvolle stemming teruggekeerd en brachten de belofte mee dat de Chinezen een afgevaardigde naar de Pescadores zouden sturen om met ons te praten, wat ze op 29 augustus deden. De afgevaardigde kwam met vier jonken om met onze commandant en diens raad te onderhandelen, maar het

haalde niets uit, want in alles wat ze beloofden hielden ze geen woord. Ze waren er alleen maar op uit om ons op die manier van de Pescadores af te krijgen, wat in strijd was met de instructies die generaal Coen ons had gegeven.

Oktober 1622

- Op 10 oktober vertrok de GOUDEN LEEUW naar Batavia.
- Op de 18e kregen wij het bevel met onze acht bodems, drie schepen en vijf jachten, naar de rivier Tsjang-Tsjoe en de Chinese kust te gaan, om te kijken of we ze door vrees voor vijandelijkheden en geweld tot handel konden dwingen, maar we kwamen bijna tien mijl te laag uit door de harde wind. Drie van onze schepen dwaalden af, we waren toen nog met z'n vijven, ankerden in een baai waar onze jachten wel zo'n zestig à zeventig jonken, zowel grote als kleine, in brand staken.
- De volgende dag zeilden we, vier schepen sterk, naar een andere baai, genaamd Commorijn,¹⁶ die ongeveer zes mijl verderop lag. We vonden hier water en hout genoeg, alsmede verversing in overvloed. Kochten omtrent zeventien koeien en een mooie partij kippen; maar nadat een gevangen Spek ^(zie noot 2) van ons was overgelopen naar de inboorlingen, konden we niets meer krijgen.

Juni 1623

- Op 4 juni ging ik met de sloep naar onze makkers in de Baai van Pandaran toe om hen van ons wedervaren op de hoogte te

brengen en keerde de zesde juni weer terug. Ondertussen had zich het jacht ST. KRUIS bij ons gevoegd.

- De volgende dag vertrokken we; kwamen het jacht DE HAAN tegen, dat een Japanse jonk had buitgemaakt en later zagen we ook onze andere schepen weer terug.
- De 10e juni zagen we een klein eiland onder de kust liggen. Het leek op 'Koks Brood' onder Engeland.¹⁷
- Op de 20e uni, na onderweg verscheidene eilanden gezien te hebben, ontdekten we twee zeilen, dicht onder de kust. 's Avonds bereikten we ze; het waren de Manillavaarders DE HOOP en DE BUL, een Engels schip; de hele nacht bleven we in eikaars nabijheid.
- De 22e juni bereikten we Macau; we ankerden op een diepte van vier vadem, zachte grond; waren toen vijftien bodems sterk, schepen zowel als jachten, waaronder twee Engelse. Wij lieten onze bemanning aantreden en hielden exercitie rondom de grote mast, zoals in 't krijgswezen gebruikelijk is. Hetzelfde werd aan boord van de andere schepen gedaan.
- In de middag van de 23e juni gingen we met drie van onze schepen, de GRONINGEN, de GALIAS en de ENGELSE BEER, dicht onder de stad ten anker, op laag water en ongeveer een gotelingsschot¹⁸ van de wal; schoten die avond nog vijfmaal op de stad. 's Nachts voeren we met z'n tweeën, de GRONINGEN en de GALIAS, tot ongeveer een musketschot afstand onder de stad, diepte drie vadem op half tij en in zachte grond. We kregen toestemming, de koopman Bosschert van Delft en ik, om met

de manschappen een landing uit te voeren en de stad te helpen bestormen, maar op dat besluit kwamen ze terug. Om het schip niet zowel van de schipper als van de koopman te beroven, kreeg ik opdracht aan boord te blijven om daar op de gang van zaken te letten en onze commandeur ging dus als overste te velde aan wal.

- In de ochtend van 24 juni, toen het licht werd, schoten wij met de volle laag op de stad, zodat horen en zien je verging en hielden dat vol zolang de stukken het konden verdragen. Even later is de Ed. heer commandeur Cornelisz. Reyertsz. geland met omtrent zeshonderd man. Twee jachten liepen dicht onder de wal in de buurt van de plaats waar de landing werd uitgevoerd, om de onzen, als die het te kwaad kregen, aan boord te nemen en ook om de kleine vaartuigen bescherming te bieden. De Portugezen hadden op de plaats waar de onzen landden, een borstwering opgeworpen; vandaar uit boden ze enige tegenstand, maar toen de onzen verder oprukten, namen ze de benen en vluchtten in een klooster dat op een heuvel lag. Onze mannen die aan land waren leverden dapper slag tegen de Portugezen, die een paar maal uitvallen deden, maar telkens met grote inspanning werden teruggedreven. Tenslotte raakten, door een ongelukkige samenloop van omstandigheden, een paar vaatjes kruit in brand, waardoor we in verlegenheid kwamen, want zodra er ander kruit werd gebracht, werden de Portugezen daarvan door overlopers, meestal Japanners, op de hoogte gesteld. Toen de onzen op het

punt stonden terug te trekken, hadden de Portugezen juist zo'n bericht ontvangen en vielen aan toen we door gebrek aan kruit niet genoeg tegenstand konden bieden, zodat velen sneuvelden. De rest trok zich in grote wanor de terug in de sloepen en voer naar de vloot terug. Stelden vast dat we honderddertig man hadden verloren; er waren ook veel gewonden, onder anderen commandeur Cornelisz Reyertsz. die bij het begin van de landing door zijn buik was geschoten, maar met Gods hulp werd hij later weer beter.

Toen we de bemanning weer aan boord hadden, vertrokken we, zeilden naar een plaats ongeveer $\frac{3}{4}$ mijl verderop en haalden daar water, op een eilandje ten zuiden van Macau. Kregen onze eerste stuurman weer aan boord, die indertijd was overgestapt.

- Op de 27e juni vertrokken de twee Engelse schepen met DE TROUW naar Japan. DE HOOP kwam ook onder onze vlag.
- Op de 28e juni zijn DE BEER en de ST. KRUIS naar het eiland Lamon gezeild en verder naar China om de kust te verkennen.
- De 29e juni zijn we met z'n allen naar de Pescadores vertrokken, behalve DE HOOP, het jacht ST. NIKLAAS en het kleine jachtje PALIKATTEN, die tot eind augustus daar zouden blijven, om op de schepen te letten die van Malakka kwamen.
- De 30e juni kwamen we voorbij Idelemo, oftewel de Hazen-oren; lagen op een koers oost en zuid-oost-ten-oosten, om boven Poeloe Pedro Blanco uit te komen; vanuit de

verte gezien lijkt het eiland op een groot schip of op een kraak.

Eindnoten:

- 15 *Het is niet precies bekend wat er bedoeld wordt met Lanquijn. Misschien een eilandje van de Taizhou-Archipel.*
- 16 *Commorijn baai: tegenwoordig Vinh Can Ranh.*
- 17 *Koks Brood: ik heb niet kunnen vinden wat Bontekoe precies bedoelt; waarschijnlijk is het de toenmalige benaming van een rotspunt in de buurt van Wight (Engelse Kanaalkust).*
- 18 *Gotelingsschot: zo ver als een goteling, een klein gietijzeren stuk geschut, kon schieten. Precieze afstand is niet bekend.*

15

Door het oog van de naald

Hier gebeurde iets dat de moeite van het vertellen waard is, want toen de mannen bezig waren om de twee jonken die we hadden buitgemaakt naar het schip toe te brengen moesten ze vanwege de harde wind ten anker gaan. Ze hadden de boot en de sloep van ons schip bij zich, toen ze in de late avond van hun anker sloegen en wegdreven, de ene met drieëntwintig van onze mannen aan boord en twee Chinezen. Het jacht VIKTORIA, dat in de buurt voor anker lag om ze te helpen, kon door de harde wind en de duisternis niets doen. Toen de ene jonk wegdreef, ging de bemanning van de andere jonk, die zes man sterk was, in de boot en stak de jonk in brand, maar omdat ze met de boot moeilijk zeil konden voeren en aan lager wal dreigden te raken, wierpen ze de dreg uit.

Maar nadat ze ongeveer twee uur achter de dreg hadden gelegen, brak het dreggetouw; ze dreven tegen de wal aan en verkeerden in levensgevaar, temeer omdat hun lonten bij het stranden waren uitgegaan en ze aan land slechts vijanden te verwachten hadden.¹⁹

Om weerstand te bieden aan geweld waren ze met te weinigen, niet meer dan vier mannen en twee jongens. Lieten daarom de zaak aan God over, en baden Hem om een genadige uitkomst. Zaten daar toen in grote angst en vreze in de boot en wachtten op de nieuwe dag. Na een tijdje kwam er een troep Chinezen naar de boot toe. Onze mannen grepen de sabels en riepen en schreeuwden,

alsof ze op hen af wilden komen. Toen de Chinezen, die in het donker niet konden zien hoe sterk de onzen waren, dat hoorden, maakten ze rechtsomkeert en schenen bevreesd te zijn voor de bevreesden. Onze mannen beschouwden dat als een teken dat de genade en bescherming Gods op hen rustten.

Toen het dag werd besloten ze de boot te verlaten omdat het onmogelijk voor hen was om die in zee te krijgen en met hun musket op de schouders en de sabel opzij te proberen over land naar de rivier Sammitju²⁰ te reizen, waar onze twee jachten voor ten anker lagen. De drieëntwintig man die aan boord van de andere jonk waren, werden gevangengenomen. Naar ik begrepen heb is één van deze mannen een paar jaar later teruggevonden. Maar de zes van de boot konden noch de jonk, noch iets van het stranden daarvan zien en zijn daarom doorgelopen.

De Chinezen ontdekten hen, kwamen naar hen toe en stuurden twee man vooruit om met de onzen te praten, maar onze makkers

vertrouwden het niet en legden de musketten aan, alsof ze zouden schieten, waarop ze met rust werden gelaten. Onderweg kwamen ze een huisje tegen waarin een man en een vrouw zaten en gingen daar binnen; ze staken hun lonten weer aan en brachten hun wapens, die geheel onklaar waren geraakt doordat ze nat waren geworden tijdens het landen met de boot, weer in orde. Hier kregen ze ook te eten, want deze man gaf hun wat rijst; ze bedankten hem en spoedden zich weg. In 't voorbijgaan zagen ze wel zes of zeven Chinezen die door de onzen waren gedood op het strand liggen, ten prooi aan de vogels en de honden. Hieruit konden ze gemakkelijk opmaken wat men met hen zou doen, als ze gepakt werden; daarom besloten ze zich zo lang als ze een sabel in hun hand konden houden, te verdedigen.

Toen kwamen ze een grote groep Chinezen tegen, naar ze dachten wel zo'n tweehonderd man sterk, die allemaal de benen voor hen namen. 's Middags kwamen ze bij onze jachten; ze losten met hun musketten een aantal schoten om gehoord te worden en opgehaald. Maar door dat schieten kwamen er wel zeven à achthonderd Chinezen op de been, uit een groot dorp dat in de nabijheid lag. Ze kwamen op onze maats af met messen en pieken. De onzen, die niets dan de dood te verwachten hadden naar het scheen, schoten een paar keer op de groep. Toen de Chinezen begrepen dat de onzen vastbesloten waren al vechtend te sterven, weken ze terug; een paar bleven op een afstand staan en gooiden met stenen; het scheen dat ze niet veel met vuurwapens te maken hadden gehad. Ze

waren er zo bang van, dat ze met de onzen kwamen onderhandelen, hen te eten gaven en in hun dorp uitnodigden.

Daar stonden wel tweeduizend Chinezen die hen met verwondering bekeken; ze leken hun hele leven nog geen Hollanders gezien te hebben. Brachten onze mannen naar hun tempel, gaven hen daar te eten en te drinken en wat tabak. De onzen gingen bij elkaar zitten, hun wapens voortdurend gereed houdend, omdat ze dachten dat de Chinezen hen 's nachts zouden overvallen. Terwijl ze daar zaten brandden hun lonten op; ze scheurden stukken van hun hemd af en draaiden daar zo goed als het ging lonten van. Vertrokken toen weer uit het dorp, bedankend voor de goede zorgen; waren blij dat ze er zo goed vanaf waren gekomen en dat niemand hen achterna kwam, want ze hadden geen vier schoten meer aan kruit in hun bandelieren. Kwamen op het strand, vonden een sampan en lieten die te water, waar het ding meteen zonk, zo lek was hij. Gingen toen een vissershut binnen, waar een paar gingen liggen slapen, maar de anderen konden of durfden niet te slapen, omdat ze 's nachts een groepje Chinezen om het huis heen hoorden. 's Morgens maakten ze twee vlotjes van wat ze aan materiaal konden vinden; voeren daarmee naar de jachten, die meteen vertrokken. Het had dus niet langer moeten duren, anders hadden ze daar waarschijnlijk moeten blijven. Aan deze geschiedenis kan men dus duidelijk zien wat een mens al aan gevaren kan doorstaan als God hem genadig in bescherming neemt, want zonder dat was het bijna een wonder dat zo weinig mensen uit

de handen van de Chinezen zijn ontkomen,
terwijl die toch vijanden waren.

Eindnoten:

- 19 *Lonten: ondanks de uitvinding van het radslot, een mechanisme dat met vuursteen werkte, werd voor het afschieten van vuurwapens nog meestal een smeulende lont gebruikt.*
- 20 *Sammitju = Tsjang-Tsjoe: het tegenwoordige Zhangzhou.*

16

De rode barbaren

November 1622

Op 2 november zeilde het jacht ST. NIKLAAS naar de plaats waar de boot op het strand lag, die door de Chinezen helemaal geplunderd was en beroofd van zeil, mast, zwaarden,²¹ roer, twee kleine ijzeren stukken en de ijzeren schijf uit de voorsteven. Brachten de boot te water en namen tien bokken en drie à vier varkens mee als vergoeding en kwamen met de boot weer aan boord.

- De 4e november nam de boot van DE BEER twee jonken met vijftwintig man; staken de jonken in brand en brachten de bemanningsleden aan boord van 't jacht ST. NIKLAAS.
- De 9e november is onze eerste stuurman Abram Thijsz. gestorven aan 't water; we begroeven hem op een eiland op de hoogte van 230. Op dezelfde dag is de boot van DE BEER naar een aantal jonken gevaren, maar het begon zo hard te waaien dat deze boot, met daarop onder andere de schipper Jan Jansz., wegdreef, tot groot verdriet van ons allen. Stuurden het jacht VICTORIA erop uit om te zoeken, maar tevergeefs. Hadden hier met onze twee schepen liggen de, veertig van de best bevaren mannen verloren, wat ons zeer verdroet.
- Op 25 november kwamen wij voor de rivier Tsjang-Tsjoe. Gingen ten anker onder een eiland bij een dorp, waarvan de bewoners de vlucht namen. Kregen daar ongeveer

veertig stuks vee te pakken, waaronder een paar varkens; ook een aantal hoenderen, die we goed konden gebruiken als verversing, aangezien veel van de bemanningsleden ziek lagen aan 't water. Deze knapten hierdoor een stuk op. Stuurden drie jachten de rivier op, die bij een dorp voor anker gingen, een landing uitvoerden en dapper tegen de Chinezen vochten. De Chinezen maakten negen jonken aan elkaar vast en staken ze in de brand en lieten ze naar onze jachten toe drijven met de bedoeling die in brand te steken, maar ze dreven er langs. Wij kwamen met onze twee schepen bij hen op de 28e november en schoten met ons grof geschut op een plaats, waarvandaan ze met hun lichte scheepsgeschut op de bemanning van de jachten hadden geschoten, die dapper stand had gehouden, hoewel ze maar met vijftig man waren tegen een paar duizend Chinezen. Ze droegen in totale verwarring hun geschut een eind weg van hun dorp. De onzen staken vier jonken die voor het dorp lagen in brand en kwamen 's avonds weer aan boord.

- De 29e november liep een Chinees naar ons over, maar hij scheen half gek te zijn. We lichtten ons anker en voeren tot onder een stad; namen die onder vuur en er werd op ons teruggeschoten met licht geschut; ze raakten ons tweemaal. Staken een jonk in brand. DE BEER voer met een jacht naar de andere kant van het eiland; zagen daar twee grote dorpen; naast het ene stonden twee grote jonken op stapel. Besloten een en ander te verwoesten, wat wij op dertig november deden, met ongeveer zeventig

musketiers. De bewoners waren allemaal gevlucht naar een fort dat zij gemaakt hadden. Wij achtervolgden hen tot bij dat fort. Ze deden tweemaal een uitval, met zulk een afgrijselijk geroep en geschreeuw alsof de wereld verging. Ze vielen ons dapper aan en wij wilden niet wijken; sloegen elkaar met sabels om de oren. Maar nadat we met onze musketten er een aantal dood hadden geschoten trokken ze terug en zetten 't op een lopen. Ze hadden onze sergeant en de zeilmaker van DE BEER onder de voet gelopen; als we hen niet ontzet hadden waren ze dood geweest. De sergeant hadden ze de bandelier van 't lijf gehouwen. Dreven hen, terwijl we er een aantal over de kling joegen, weer terug in het fort. We verloren één man, te weten de barbier van DE BEER, maar weten niet of hij gedood is of gevangengenomen. We staken de twee jonken, alsmede hun hele dorp, in brand;

kwamen 's avonds weer aan boord met een mooie oogst aan varkens, bokken, kippen en andere buit, zoals huisraad en dergelijke. De beesten maakten we 's nachts klaar, om de volgende dag ons hart weer eens op te kunnen halen na deze gevaarlijke expeditie.

December 1622

- Op 2 december voerden we nog een landing uit en plunderden nog een dorp en staken dat, evenals het voorgaande, in brand. We kregen hier eenentwintig balen gedubbeld zijden garen in handen uit een pakhuys en brachten dat samen met de andere buit aan boord. De volgende dag zeilden we naar een ander eiland, waar een grote toren op staat. Troffen daar geen mensen aan; gingen voor anker bij hoog water op een diepte van vijfeneen-half vadem. We kwamen 's avonds bij laag water vast te zitten; het scheen dat hier geweldig veel stroom liep. Diezelfde nacht, bij opkomend tij, stuurden de Chinezen twee brandende jonken op ons af, die vlak langs DE BEER, die wat hoger ten anker lag dan wij, dreven. Het leek of de ene ons recht voor de boeg zou komen, waardoor er bij ons aan boord hevige paniek uitbrak. We stonden allemaal aan dek en de ene riep dit en de ander dat. Maar toen ik er zeker van was dat hij ons zou missen, maakte ik me er niet zo druk meer over. De koopman Nieuwen-roode die naast me stond zei: 'Schipper, laat het ankertouw kappen!' Ik vertelde hem, dat het niet verstandig was om het anker te kappen terwijl we vlak bij de wal lagen en noodzakelijkerwijs het schip zouden moeten

verliezen en dat de jonk ons niet kon raken. Maar toen de jonk ons naderde, die, naar de koopman dacht, ons niet kon missen, riep hij tegen de mannen: 'Kap het touw! Kap het touw!' Ik riep daarentegen: 'Niet kappen! Als we dat doen, zijn we het schip kwijt! Hij mist ons wel! Niet doen!' Toen de koopman zag dat de mannen, die al een houw in de ankerlijn gegeven hadden, ermee ophielden en naar mij luisterden, riep hij, menende dat we de jonk zo goed als aan boord hadden: 'Schipper Bontekoe, kijk eens, dat is uw schuld; dat zal ik op u verhalen!' Maar ik bleef, bang dat de maten het touw toch zouden kappen, almaar roepen: 'Hij mist ons! Hij gaat er langs! Kap het touw niet! Niet kappen!'. Wat ook zo was, want hij dreef op zoveel afstand van ons langs dat hij zelfs onze grote ra, die dwars op de scheeps lengte stond, nog miste, hoewel zijn mast veel hoger was. Alleen onze sampan, die achter ons aan dreef, raakte in brand en toen we die lieten drijven bleek dat het ook niet anders had moeten lopen; het brandde zo verschrikkelijk alsof de jonk vol met zwavel zat en anders had hij zeker korte metten met ons gemaakt. Ik had het roer van het ene boord naar het andere laten leggen, waardoor het schip een gier maakte, wat naast God de enige oorzaak was dat de brander ons miste.

- Op 4 december lichtten wij ons anker en voeren naar het eiland in de mond van de rivier, waar wij de veertig stuks vee vandaan gehaald hadden. Namen daar water in en gingen op zeven december vandaar weer onder zeil om naar de Pescadores over te

steken. Halverwege waaide ons voormarszeil weg; de dag daarop ankerden wij (omdat we door het slechte weer het gat waar we recht voor lagen niet aan konden lopen) onder het dichtstbijzijnde eiland, dat westelijk van het gat ligt, op vijftien vadem diepte.

- Op 9 december zijn we van ons anker geslagen; lieten een ander vallen, waarvan de lijn, na vier uur liggen, ook brak. Dreven toen van de eilanden af, met een harde storm uit NO en NNO.
- Op 12 december ging ons schip zo lekken, dat we met twee pompen nog alle moeite hadden om boven water te blijven; hadden wel zeven voet water in het schip en onze achterste pomp was voortdurend onklaar. We hadden in het achterschip een partij padi en toen de padi door een gat in de wand de pomp bereikte was deze bijna geheel onbruikbaar geworden. Waren daarom genoodzaakt de padi overboord te zetten, want wij vreesden dat daardoor al de gaten verstopt zouden raken waar het water door weggepompt moest worden.
- Op 13 en 14 december werd het redelijk weer; bevonden ons onder de kust van China; kwamen daar de HAARLEM tegen, waar mijn broer Pieter IJsbrantsz. Bontekoe schipper op was. Zij waren ook gaarne op de Pescadores geweest, maar waren door de vermelde storm eveneens uit de koers geraakt; ze kwamen van Japan terug. We hielden elkaar wel vier dagen bij, maar dreven meer af dan we vooruit kwamen; zochten daarom een ligplaats onder de Chinese kust.
- Op 20 december maakte de HAARLEM

wel zeven sampans buit met zesendertig Chinezen aan boord en drie jonken die met zout, gezouten vis en andere zaken waren geladen. Die dag kregen we toestemming om de lading die de HAARLEM uit Japan gehaald had over te nemen, aangezien dit schip in zo'n slechte staat verkeerde dat het niet langer raadzaam werd geoordeeld om er mee op zee te blijven; het moest nodig gedubbeld worden.²² Ons schip was daarentegen in uitstekende conditie. Waren ook weer waterdicht. Ruimden dus ons schip op en begonnen de volgende dag te laden. Toen kwamen er van het vasteland twee Chinezen met een klein schuitje naar de HAARLEM: ze brachten een hoeveelheid appels, kippen en varkens aan boord, in ruil waarvoor ze hun jonk terugkregen. Haalden hier vervolgens water; maakten ons weer zeilklaar; zetten een wang op onze fokkemast en ra.

Eindnoten:

²¹ *De schuit was dus een Hollandse platbodem.*

²² *Dubbelen: een schip voorzien van een 'tweede huid', in de vorm van een betimmering onder de waterlijn.*

17

Het jaar 1623

Januari 1623

Op 1 januari 1623 besloot men dat de eerste stuurman, Jan Gerritsz. de Naeyer' met ongeveer zestig man van de HAARLEM bij ons aan boord zou komen. En onze tweede stuurman, Geleyn Cornelisz., is met een paar anderen weer overgeplaatst op de HAARLEM, om vervolgens naar Batavia en daarna naar het vaderland te gaan. De kooplieden waren in verband met een en ander bezig brieven te schrijven, één naar Batavia en één naar de Pescadores. We zetten wel vierentachtig Chinezen over op de HAARLEM die op de 4e januari naar Batavia vertrok. 's Nachts haalden de Chinezen een jonk weg die dicht bij het schip lag, ofschoon wij het vuur openden; ze gingen er toch mee aan de haal en wij hadden geen sloep om ze te achtervolgen.

- Op 5 januari kwamen de Chinezen in onze nabijheid vissen. Ze schenen het te weten dat wij geen sloep hadden; onze timmerlui waren dagelijks bezig om er een te bouwen. We hadden een halfversleten zeil van de HAARLEM gekregen; daarvan maakten we voor de sloep en ons schip wat we nodig dachten te hebben. Hielden 's nachts zorgvuldig wacht; waren bang dat de Chinezen branders op ons af zouden sturen.
- Op 7 januari gingen we onder zeil om zee te kiezen, maar doordat de wind uit de verkeerde hoek kwam, moesten we weer terug. Liepen naar onze oude ligplaats;

namen onderweg een jonk, waar we drie kabels en het touwwerk van afhaalden. De jonk staken we in brand. De bemanning was gevlucht; het touwwerk kwam ons heel goed van pas.

- Op 9 en 10 januari kregen we zeil, mast, zwaarden en de overige tuigage klaar voor onze sloep; bleven door de verkeerde wind nog steeds liggen.
- Op 11 januari zagen we tegen de avond twee jonken onder de kust. De koopman wilde dat we er met de sloep naar toe zouden varen, maar dat leek mij niet verstandig, omdat het tegen donker liep en heel slecht weer was. Het zag er naar uit dat het nog harder zou gaan waaien, want het was erg onweersachtig. Ook zei ik tegen hem, dat we de bemanning niet zomaar gevaar moesten laten lopen; dus lieten we het na. 't Begon 's nachts ook zo hard te waaien dat we blij waren dat de sloep aan boord was gebleven.
- De volgende dag zijn we 's morgens met de sloep naar een jonk toegevaren, die in de baai kruiste; maar voordat we hem bereikten, kwamen hem vier oorlogsjonken te hulp, die

- ons hevig onder vuur namen en omdat het dicht bij de wal was, waar zo te zien wel duizend gewapende mannen klaarstonden, moesten wij weer aan boord terug gaan.
- In de nacht van 14 op 15 januari, tijdens de eerste wacht, ben ik met de sloep naar een andere jonk gevaren, die zich verweerde. Ze schoten wel een uur lang op ons en omdat we te ver van het schip af raakten en er weinig kans leek de jonk te krijgen, zijn we, toen het dag werd, weer teruggegaan.
 - Op 15 januari ging de stuurman met de sloep weer op een jonk af, die uit Taipong kwam; ze vielen deze heftig aan maar moesten hem laten gaan. Hadden drie gewonden, waaronder één dodelijk, want hij bleek door een giftig wapen getroffen.
 - De 18e ben ik met de sloep op vijf jonken af gegaan; één nam de wijk en de andere vier sloten zich boord aan boord aaneen en verweerden zich met schilden, zwaarden, pijlen en licht geschut, want 't waren oorlogsjonken; daarom gingen we na een kleine schermutseling weer terug. De jonken achtervolgden ons. Onze bemanning, die dit zag gebeuren, was bang dat ze de sloep zouden aanvallen en maakte de twee achterstukken klaar om op ze te schieten, want ze waren dichtbij het schip; we waren er geen duizend passen vandaan. Wij gijden het zeil op en streken de fok en roeiden in de wind op. Toen de bemanning van de jonken dit zag, lieten ze ons met rust. 's Avonds kwamen we weer aan boord en vertrokken nog dezelfde nacht; de wind was noordwestelijk.
 - Op 19 januari waren we 's morgens ongeveer een mijl van het land af, of van de hoek van Taipong; hadden Pedro Branco zuidoost van ons op een mijl of vijf; welk eiland ligt op de hoogte van 22020' zeilden langs de kust. Die dag zetten we de bemanning op rantsoen: een kan water per dag. De 20e gingen we, omdat de wind weer in de verkeerde hoek zat, weer ten anker op een diepte van zeventien vadem, omtrent zes mijl van de kust van Kia-Tsjé, omdat we met zeilen niet verder kwamen. Hier brak onze ankertros; moesten daarom de zeilen weer bijzetten, maar gingen door slecht weer de volgende dag nogmaals voor anker, ongeveer acht mijl oostelijk van Taipong.
 - De 22e januari stuurden we de sloep op verkenning uit, meer naar de kust toe, om te onderzoeken of daar geen betere ligplaats was; we zeilden op aanwijzing van de mannen in de sloep naar de wal toe tot op ongeveer een half kanonschot er vandaan, vonden daar een goede plek.
 - Op 23 januari was de wind 's morgens nog steeds verkeerd, uit de noordoost; koud weer.
 - Op de 24e stierf de man die drie dagen tevoren zo ernstig gewond was: Hendrik Bruys van Bremen.
 - Op 25 januari kregen onze timmerlui de sloep grotendeels klaar.
 - De 27e is onze koopman Nieuwenroode met de sloep en de boot naar de wal gevaren om te zien of we geen drinkwater konden krijgen, maar tevergeefs. Zagen een paar jonken op de rivier liggen waarop we 's middags een aanval met musketten uitvoerden, maar ze schoten met licht

- geschut terug en gingen onder zeil, zodat we zonder resultaat weer terug moesten.
- Op 28 januari nam onze stuurman een klein jonkje dat met gedroogde en gezouten vis was geladen, met acht Chinezen die hun verzet meteen staakten. Zijn met de sloep en de boot op zoek gegaan naar drinkwater, maar konden het op zee niet bolwerken door de harde wind, zodat we gedwongen waren weer terug te gaan.
 - Op 29 en 30 januari zijn we op verscheidene jonken en vissers afgegaan, maar kregen niets in handen dan een visser met vijf man aan boord en we hebben naar water gezocht, dat ik op de 31e vond; het was heel goed en makkelijk te halen.
 - De volgende dagen tot de 7e februari haalden we water; was al die dagen lelijk en wisselvallig weer en de wind nog steeds niet goed om de reis voort te zetten.

Februari 1623

- Op 8 februari voeren we met de boot en de sloep naar de wal met zevenentwintig musketiers voor een expeditie landinwaarts. Kwamen bij een dorp, waarvan de bevolking gevlucht was; marcheerden een eindje verder het land in; ontdekten daar een kudde buffels, waarvan we er zeventien stuks aan boord brachten met nog vier varkens en een paar kippen. 't Was voortdurend slecht weer.
- Op 10 februari is de koopman Nieuwenroode met de sloep en de boot weer aan land gegaan met vijftientwintig musketiers. Ze trokken landinwaarts; kwamen twee dorpen tegen waarvan de bewoners gevlucht waren, staken die in brand en kwamen weer terug.

- Op de 11e is ons ene jonkje omgeslagen en gezonken; maar de mast, die veertien palm dik en negenenvijftig voet lang was, kregen we er nog uit. Onze boot voer weer naar de wal om stro voor de buffels te halen.
- De 12e hielden we weer een stroomtocht met vijftig gewapende mannen. Verwoestten twee dorpen, zagen een paar buffels maar konden die niet vangen; maakten een paar zakken knoflook en uien buit en kwamen, na wel twee mijl landinwaarts te zijn geweest, weer aan boord.
- Op 15 februari is onze eerste stuurman in de boeien gezet omdat er brand in zijn hut geweest was, maar 's avonds werd hij weer vrijgelaten. Onze timmerlui zetten een wang op de grote mast.
- 18 februari zetten we een man overboord, die 's nachts gestorven was. We maakten iedere dag jacht op vissers en jonken, zowel met ons jonkje als met de sloep en de boot, maar kregen er geen van te pakken. De meeste dagen was het weer koud en lelijk.
- Op 20 februari nemen we een jonk met veertien Chinezen. Vertelden ons, dat ze van de rivier de Tsjang-Tsjoe kwamen en ook dat heer commandeur Cornelis Reyers een verdrag met die van de Tsjang-Tsjoe gesloten had; namen hem evenwel toch mee en losten zijn waren in ons schip. Verstelden met wangen en andere middelen onze masten en boegspriet.

Maart 1623

- Tot 10 maart maakten we iedere dag met goed weer een tocht om water te halen. Op deze dag werd vanaf ons schip een vogel uit

- de lucht geschoten.
- De 14e voeren we met bijna alle bemanningsleden naar de wal, haalden onze boot op het strand om hem op te kalefateren en schoon te maken; kwamen 's avonds weer terug.
 - De 17e stierf een van de matrozen, genaamd Klaas Cornelisz. uit Middelburg.
 - De 18e februari was het onbestendig weer, met donker, bliksem en regen. 's Nachts stierf de tweede stuurman, Jan Gerritsz. Brouwer uit Haarlem; hij was ongeveer vijfenhalve week tevoren tweede stuurman geworden.
 - Op de 20e sprongen er 's nachts drie Chinezen overboord; ze dachten er met de boot vandoor te gaan, maar de wacht merkte het en toen kregen we er één weer te pakken, maar de andere twee verdronken.
 - Op 26 maart werden er met de sloep twee vissers tegen de wal gejaagd; kregen een mooi zootje verse vis in handen.
 - De 28e werd een prauw buitgemaakt, die zich te dicht bij ons schip had gewaagd; had vijf man aan boord.
 - Op 29 maart namen wij nog een paar vissers en kregen nog een hoeveelheid vis in handen.
 - De 30e maakten we twee jonken buit en nog een visser; we hadden in het geheel zevenentwintig man aan boord.

April 1623

- Op 2 april zetten wij twee Chinezen aan wal, die ons als losprijs beloofden verversing te brengen; de ene was gewond en de andere heel oud.

- De 5e zagen we twee Chinezen in onze jonk met hout staan, die riepen dat we ze aan boord moesten halen. Zonden onze sampan erheen; ontdekten dat een van de Chinezen er een van het tweetal was dat we op de 2e aan land hadden gezet. Ze waren 's nachts door andere Chinezen op onze houtjonk afgezet; hadden kippen meegebracht, eieren, een varken, citroenen, appels, suikerriet en tabak, van alles wat, als bewijs van dank voor hun vrijheid. Het getuigt van een houding die vele Christenen beschaamd doet staan, die immers vaak niet meer aan hun beloften denken als ze eenmaal uit de knip zijn.

18

Kaapvaart

Op 6 april besloten we de ene jonk te slopen, het hout daarvan in de andere te laden en die mee te nemen naar de Pescadores, omdat ze daar wel brandhout nodig hadden.

- De 7e zetten we de twee eerder genoemde Chinezen weer aan wal.
- De 8e kwam er een prauwtje naar ons schip met twee andere Chinezen die ons eveneens wat verversing brachten, zoals appels, eieren en een paar potten met arak, in ruil waarvoor wij hun beloofden twee mannen te zullen loslaten: één die gewond was en nog een ander, op voorwaarde dat ze ons meer verversing zouden brengen. Gaven hun ook vijftwintig realen aan geld, om daar varkens voor te brengen en lieten ze daarna weer naar de wal varen. 's Nachts is onze jonk, die wij aan het slopen waren, gezonken.
- Op 9 en 10 april haalden we water, zowel voor de jonk als voor ons schip en zetten zeventien man van onze mensen over op de jonk om met elkaar naar de Pescadores te zeilen, zodra de wind en het weer gunstig waren.
- Op 11 april kwamen de bovengenoemde twee Chinezen weer terug van de wal en brachten vijf varkens, een aantal eieren, vijgen, appels en andere lekkernijen, om de twee toegezegde Chinezen vrij te kopen.
- De 12e stond er een harde storm, streken onze ra's. Een Chinees prauwtje dreef van ons weg, met een van onze mannen erin; we stuurden de sloep ernaar toe, haalden hem

er af. Maar het prauwtje konden ze door de harde wind niet roeien; ze hadden het achter de sloep gebonden; lieten het uiteindelijk drijven en kwamen weer aan boord.

- De 13e lieten we de twee Chinezen die ons de verversing gebracht hadden weer naar de wal vertrekken, met de twee beloofde landgenoten.
- Op 15 april waren de mannen in de jonk bezig een klein kanon uit te proberen, dat ze op een nieuw affuit hadden gelegd. Laadden het met dubbel scherp; zetten het met de mond naar de deur van de jonk toe. Prompt komt er een jongeman uit een van de ruimen, gaat in de deur staan om te wateren, niet wetend wat de anderen aan het doen zijn. Daarop komt er een met de lontstok van de andere kant, ziet de jongen niet, vuurt het schot af en schiet de jongen door zijn been. Werkelijk een tragisch ongeval en heel onvoorzichtig van de man die het stuk afvuurde. We slachtten aan boord 's middags een buffel en een varken voor het Paasfeest de volgende dag. Terwijl de mannen

daarmee bezig waren, maakte onze dominee ruzie met een assistent en werden beide in de boeien geslagen.

- Op 16 april, Paasdag, werden ze daar weer uitgelaten. Toen kwam het volk uit de jonk allemaal bij ons aan boord om naar de preek te luisteren en daarna werd iedereen onthaald op de buffel. De volgende dag kwamen ze weer om naar de preek te luisteren; het was voortdurend onstuimig weer met wind uit afwisselende richtingen.
- 19 april werd de jongen, die door zijn been geschoten was, dat been afgezet, waarop hij een uur of wat later stierf.
- Op 20 april onstuimig weer met wind uit oost-noord-oost. Lieten onze stengen doorschieten, lieten nog een anker vallen; 't zag er naar uit dat alles aan flarden zou gaan. De twee Chinezen, die op de 13e ons schip hadden verlaten, kwamen weer aan boord; ze brachten ons weer wat verversing en vertelden ons dat er wel tweehonderd jonken aankwamen om ons te overvallen. Maakten na die waarschuwing alles klaar om ze, als ze kwamen, een warm welkom te bereiden.
- Op de 27e namen we onze sampan aan boord en zetten twee vissersprauwen van ons bij de jonk aan boord. Wilden graag vertrekken, want durfden daar eigenlijk niet langer te blijven. Maar omdat het dag in dag uit zo hard waaide en stormde konden we niet goed onder zeil gaan, te meer omdat de wind in de verkeerde hoek zat.
- Op 28 april zetten we twintig Chinezen over op de jonk, om die samen met de onze naar de Pescadores te brengen.
- De 29e was het 's morgens redelijk weer, de

wind oost-noordoost; we vertrokken met onze jonk, maar zwalkten een hele tijd op zee rond, door harde tegen wind en anderszins.

Mei 1623

- Op 1 mei was het wisselvallig weer. 's Morgens zagen we dat onze jonk van ons weg geraakt was, maar uiteindelijk ontdekten we hem op een grote afstand aan lijzijde; hij was helemaal ontredderd, zijn zeil was weggewaaid. Besloten daarom, aangezien het heel hard begon te waaien, het volk eraf te halen. Ik voer er dus met de boot naar toe, nam het volk aan boord, maar kon naast de onzen, die zestien man sterk waren, niet meer dan tien Chinezen mee krijgen; de rest had zich verstopt. De wind begon ook hard op te steken, zodat er nog tien Chinezen aan boord van de jonk bleven en daarmee wegdreven. Kwamen 's middags weer aan boord; volgens gegist bestek waren we ongeveer acht mijl buiten de oostelijkste eilanden van Macau. En omdat hier een vaste wind waait, die ongeveer ieder half jaar wisselt van richting, wat men moesson noemt, kan degene die te laag uitkomt - 't zij aan de ene of aan de andere kant van de Pescadores - niet goed bovenwinds komen voordat de moesson weer verloopt. Zwierven hier om die reden lange tijd rond, nu eens voor anker liggend en dan weer zeilend, voordat we de Pescadores bereikten. Hadden ook erg veel last van storm en van scheurbuik door gebrek aan verversing; ja op het laatst waren er aan boord negentig zieke mannen, tegen vijftig gezonde, niet van ons eigen volk.

Onderweg kwamen we nog een Chinese jonk tegen, kostelijk geladen, duizenden guldens waard, die naar Manilla wilde. Namen hem; hij had wel tweehonderdvijftig koppen als bemanning. Namen de meesten aan boord, op twintig à vijfentwintig na, en zetten een man of vijftien van de onzen daarbij. We bonden de jonk achter ons schip en sleepten hem.

We hadden toen een paar honderd Chinezen aan boord; waren bang dat ze ons zouden overheersen, want zoals gezegd waren we maar vijftig gezonde mannen sterk. Lieten de mannen voortdurend met de sabel opzij lopen, alsof het allemaal officieren waren.

‘s Nachts lieten we al de Chinezen in het ruim lopen, zetten een stut boven op het luik en hingen overal lampen op, zodat het tussendeks verlicht was en bij het luik hielden vijf of zes man de wacht met getrokken sabel. ‘s Morgens deden we het luik open en lieten de Chinezen boven komen om hun behoefte te doen en dergelijke, waardoor het aan boord krioelde van de mensen. Ik was dikwijls naar de kajuit gegaan om te slapen, maar dat lukte niet. Als ik aan dek kwam, maakten de Chinezen dadelijk ruimte, gingen aan weerszijden op hun knieën liggen, met gevouwen handen en mak als lammeren. Er werd gezegd dat hen was voorspeld dat hun land bezet zou worden door mannen met rode baarden en omdat ik een rossige baard had schenen ze daarom des te bevreesder voor mij te zijn. Maar dit was niet meer dan een gerucht; hoe het in elkaar zat weet God. We durfden ze toch niet te vertrouwen. ‘s

Morgens gingen ze langs de boorden van het schip en in de rusten ^(zie noot 20, deel 1) zitten; reinigden en kamden hun haren. Ze hadden zulk lang haar, dat het bij velen, als ze stonden, tot op hun kuit viel. Ze droegen het in een vlecht, die ze met een pen en een kam op hun hoofd vastzetten. We brachten ze allemaal naar de Pescadores; daar werden ze allemaal twee aan twee aaneen geketend. Moesten aarde aandragen voor het fort. Ja, toen het fort gebouwd was, waren ze wel veertienhonderd in getal die daarna voor het grootste deel naar Batavia werden verscheept en daar verkocht. De Pescadores waren, zoals gezegd, onze rendez-vous haven; daar hadden we onze basis. We voeren af en aan en namen alle Chinezen die we krijgen konden en brachten ze daar bijeen. Op de Pescadores kregen we zo’n orkaan, dat al de schepen bijna op het droge werden gezet door de wind; onder andere kwam onze jonk helemaal op de wal te liggen.

Toen we op de Pescadores lagen, kreeg ik via Christiaan Fransz. een brief uit Batavia van mijn broer Pieter IJsbrantsz. Bontekoe die, zoals gezegd, schipper was op de HAARLEM, die op de 4e januari ons voor de kust van China had verlaten om naar Batavia te gaan. Schreef mij, dat onze broer Jacob IJsbrantsz. verleden jaar ook als schipper naar Indië was gekomen, zodat we nu met drie broers, alle drie schipper, in het land waren. Vertelde dat Jacob met de MAURITIUS in gezelschap van HET WAPEN VAN ROTTERDAM, heel ongelukkig aankwam; hadden onderweg ongeveer tweehonderdvijfenzeventig

man verloren.²³ HET WAPEN VAN ROTTERDAM had niet eens zoveel gezonde mannen aan boord gehad, dat het z'n zeilen kon gebruiken. Jacob kwam in Straat Soenda twee jachten tegen, die hem naar Batavia brachten, maar het andere schip had Jacob aan de zuidkust van Java gelaten, en hij werd er met de jachten en andere vaartuigen heen gestuurd om het te zoeken; ze hadden het gevonden en Jacob werd er schipper op. Werd naar Ambon gezonden. Hij schreef ook, dat de heer generaal Coen met het schip waarmee Jacob was gekomen, de MAURITIUS, naar Holland was vertrokken op 2 februari 1623, in gezelschap van nog drie schepen en dat de heer Pieter de Carpentier daags voor het vertrek van de heer Coen tot generaal over Indië was benoemd, enz.

Er kwamen toen ook veel huisgezinnen uit Holland op Batavia, bijvoorbeeld met HET WAPEN VAN HOORN waar Gerrit Bierenbroodspot schipper op was en met andere schepen.

Er trouwden ook veel Hollanders in Batavia, zodat velen zich daar vestigden en niet zo makkelijk meer zouden vertrekken.

Eindnoten:

²³ Een verlies van 275 man is voor één schip onwaarschijnlijk; misschien is bedoeld: 275 in totaal.

19

De Hollanders in de val

Oktober 1623

De 25e oktober is ons door de Ed. heer commandeur Cornelis Reyersz. en zijn raad opdracht gegeven om met onze vijf schepen, te weten de GRONINGEN, SAMSON, MUIDEN, ERASMUS en VICTORIA, welke laatste om enigerlei reden niet meeding, onder bevel van commandeur Christiaan Fransz. naar de rivier Tsjang-Tsjoe te gaan om die bezet te houden opdat er geen jonken meer naar Manilla of naar andere, ons vijandelijke plaatsen zouden varen. Ook kregen we opdracht om de lieden aldaar te verzoeken - zoals wij voortdurend hadden gedaan - vrij te kunnen handelen op Taiwan en om alle vrede en vriendschap aan te bieden. Maar als ze niet wilden meewerken, zouden we oorlog tegen hen voeren, ter zee en te land, waar dat kans van slagen bood en de Compagnie tot voordeel zou strekken; zoals een en ander uitvoerig in de instructies stond die ons door de Ed. heer commandeur en zijn raad werden meegegeven. Diezelfde dag nog vertrokken we.

- Op 28 oktober kwamen we voor de genoemde rivier, gingen ten anker onder het eiland met de pagoden, waar alle bewoners van gevlucht waren, behalve een oude man. Hesens, zoals onze opdracht was, een witte vlag in de hoop dat er iemand uit Amoy naar ons toe zou komen om met ons te onderhandelen.

- De 29e werd er besloten, dat aan boord van ieder schip dertig à veertig zwabbers gemaakt zouden worden en een stuk of acht tobbes met water, alsmede dat er leren emmers bij de hand moesten zijn om, als de Chinezen branders op ons af zouden sturen, de brand te blussen. Tevens besloot men dat er scherp uitkijk gehouden moest worden en dat twee schuiten op een derde mijl afstand van de schepen iedere nacht op wacht zouden liggen, ook om drinkwater te halen. Brachten de stukken in gereedheid en waren op onze hoede. En toen er niemand uit Amoy naar ons toekwam, schreven we de 30e een brief aan de Totok²⁴ van Amoy en gaven die met de oude Chinees mee, die we op het eiland hadden aangetroffen. We schreven, dat we gekomen waren om te verzoeken om handel en vrede, zoals we tijdens de vorige conferentie met hen hadden afgesproken en verder nog een paar complimenten die bij een dergelijk schrijven horen. Publiceerden die dag ook de volgende Ordonnantie aan boord van alle schepen:

Ordonnantie

Waar de bemanning van de schepen, liggende op de rivier de Tsjang-Tsjoe, zich aan dient te houden Aangezien wij hier met vier schepen op de rivier de Tsjang-Tsjoe liggen, teneinde zoveel mogelijk de Chinezen het uitvaren naar Manilla of andere vijandelijke plaatsen te beletten, is het zeer waarschijnlijk dat de Chinezen niet na zullen laten hun uiterste best te doen om met openlijk geweld, onder het mom van vrede of met andere bedrieglijke middelen, ons met branders,

die ze stroomafwaarts zouden kunnen laten drijven, hier weg te krijgen. Daarom is het hoognodig, dat er vooral op de schepen of op de boten en sloepen, waar ze dan ook liggen, bij de vloot of een eind bovenstrooms, terdege wacht wordt gehouden. En omdat is vastgesteld dat dit door de matrozen dikwijls op zeer onvoldoende wijze is gebeurd, zonder acht te slaan op de schade en het onheil die daar het gevolg van zouden kunnen zijn, werd hierbij door de Ed. commandeur Christiaan Francxz. en zijn raad bevolen, zoals wij bij deze bevelen aan alle scheep-sofficieren en matrozen, niemand uitgezonderd: dat ieder de wacht, waartoe hij opdracht gekregen heeft, behoorlijk moet waarnemen. Degene die slapend op zijn post wordt aangetroffen of terwijl hij met iets anders bezig is, zal drie maal van de ra vallen en met honderd slagen voor de mast worden gelaarsd.²⁵ Een ieder wachte zich voor schade, dus deze ordonnantie zal naar behoren moeten worden uitgevoerd, zonder enige toegevendheid ten opzichte van overtredders, want dit is in het belang van allen vastgesteld. Acrum a/b GRONINGEN, liggend op de rivier de Tsjang-Tsjoe, de 30e oktober 1623.

November 1623

- Op 1 november kwam er met een sampan een Chinees, genaamd Cipzuan (Quitsuan) bij ons aan boord. Zei dat, als het ons om handel en vrede te doen was, dat aan hen niet zou liggen, omdat de bewoners aldaar er wel toe genegen waren en gaf ons hoop op een goede afloop. Zei dat er wel driehonderd Chinese kooplieden bij elkaar waren

gekomen en dat die hadden besloten de combon van Ho-Tsjoe²⁶ een verzoekschrift aan te bieden om toestemming te vragen handel met ons te mogen drijven, aangezien ze door de oorlog zware verliezen leden en als de oorlog zou voortduren, aan de bedelstaf zouden raken. Daarom hadden zij ter plekke het besluit genomen om de voornoemde combon te verzoeken om handel en vrede met ons.

Verder zei deze Cipzuan dat er in zijn woonplaats een kluizenaar of heremiet in de bergen woonde, die van hoge afkomst was en geweldig rijk was geweest en naar hij meende ook mandarijn van die provincie.

Na het overlijden van zijn vrouw, waar hij erg veel van hield, had hij zich afgezonderd in eenzaamheid. Nu deed hij niet anders dan van arme mensen, die onbemiddeld waren, de zaken bepleiten bij de groten. Stond daarom bij hoog en laag in groot aanzien; ja werd voor een profeet gehouden en zijn woorden voor profetieën. Vertelde dat hij deze kluizenaar het geschil tussen ons en hen had voorgelegd en dat deze ook had begrepen dat de groten aanstalten maakten om oorlog tegen ons te gaan voeren. Daarom was hij, volgens Cipzuan, naar de hooggeplaatsten toegegaan en had deze lieden de voorspelling gedaan dat ze, als ze ons aanvielen, het land in gevaar zouden brengen. Waarop Christiaan Fransz. deze Cipzuan de vraag stelde of we die kluizenaar niet te spreken konden krijgen, om hem onze goede bedoelingen te laten blijken. Cipzuan beloofde dit te zullen proberen en hij twijfelde er niet aan dat het wel zou lukken en hij zei: 'Dat zal ik doen, opdat u gelooft dat ik het goed met u meen.' Daarna is hij vertrokken; verklaarde in het geniep naar ons toe te zijn gekomen.

- Op de 3e november is Cipzuan met de betreffende kluizenaar bij ons aan boord gekomen. We legden hem uit wat het doel van onze komst was en wat we wilden bereiken. Hij beloofde ons na enig heen en weer praten zijn uiterste best te zullen doen om de zaak tot een goed einde te brengen. We gaven hem een brief mee voor de totok, met dezelfde inhoud als de brief die we aan de oude Chinees hadden meegegeven. Hij beloofde om die zelf aan de totok te overhandigen. Een paar dagen later kwam

Cipzuan weer naar ons toe met het antwoord: de totok schreef dat hij begrepen had dat we met onze schepen bij het eiland met de Pagoden lagen, dat we in vrede kwamen en om handel te drijven en dat hij dit waardeerde als wij het oprecht meenden en het niet weer met valsheid en bedrog probeerden, zoals dit heerschap beliefde te schrijven. Het was dan wel mogelijk om tot een goed akkoord te komen. Hij had ons tijdens de laatste onderhandelingen twee voorwaarden gesteld: de gevangen Chinezen moesten vrij en we moesten Penoe, bij ons de Pescadores genaamd, verlaten; we hadden geen van beide voorwaarden willen aanvaarden en daarom was het gesprek vruchteloos geweest.²⁷

Wij antwoordden, dat onze bedoelingen goed waren en dat dit ook altijd het geval was geweest. Hij schreef weer begrepen te hebben dat wij gekomen waren om de Chinezen te beroven en geen geld of koopwaar hadden meegebracht; hij vroeg ons hem onze bedoelingen duidelijk te maken. Waarop wij hem weer antwoordden, dat onze bedoelingen goed waren en dat we niets anders wilden dan handel drijven. Hij schreef weer terug dat wij, als wij dan inderdaad geen kwaad in de zin hadden, een vooraanstaand persoon naar hem moesten afvaardigen. Hier kon hij dan over al deze dingen onderhandelen en een vredesovereenkomst sluiten of een bestand, voor een aantal jaren of voor eeuwig. Wij verzochten daarop deze totok om met een jacht voor Amoy te mogen komen om dichterbij in de buurt te zijn, omdat deze zaak beter van

nabij dan van verre afgehandeld kon worden. Hierop kregen wij per omgaande vergunning om met een of twee schepen voor Amoy te komen liggen. Op 13 november hebben we uiteindelijk besloten dat onze commandeur Christiaan Fransz. met de jachten MUIDEN en ERASMUS naar Amoy zou zeilen.

Eindnoten:

- 24 *Totok: Chinese handelsagent. Het verband met de latere betekenis van het woord in Nederlands-Indië is niet helemaal duidelijk; daar betekende het 'van ongemengd bloed zijnde'. Een totok Belanda was een import-Hollander. Later gebruikt in de zin van: groentje, nieuwkomer.*
- 25 *Van de ra vallen: de veroordeelde moest, aan een lijn gebonden, van de ra in zee springen. Laarzen: iemand geselen met een nat eind touw.*
- 26 *Combon: gouverneur van een district. Ho-Tsjoe is het tegenwoordige Quanzhou, vroeger ook wel Kanton genoemd.*
- 27 *Pescadores: eilandengroepje ten zuidwesten van Taiwan.*

20

De val slaat dicht

Op 14 november vertrokken de jachten en kwamen de volgende dag aan voor Amoy, terwijl wij met de twee schepen onder het eiland bleven liggen.

- In de vroege morgen van de 18e november ben ik met de boot naar onze jachten gevaren om eens te gaan kijken hoe de zaak ervoor stond, want we begonnen ons zorgen te maken omdat het allemaal zo lang duurde terwijl het er voor hun vertrek zo gunstig had uitgezien. Wij waren met de boot niet ver van ze af, toen we zagen dat het ene jacht in brand vloog en het andere ook drie branders aan boord kreeg. We voeren met groot risico door een menigte vaartuigen, sampans en een paar oorlogsjonken heen en we zagen ongeveer vijftig branders. Voeren naar de ERASMUS, die met grote koelbloedigheid de ene brander had uitgeblust en zich van de andere twee had weten te ontdoen, zodat ze op wonderbaarlijke wijze van dat gevaar verlost waren. Maar van de MUIDEN raakten de fok en het voormarszeil in een oogwenk in brand en het schip leek niet meer te helpen: het verbrandde en vloog de lucht in met man en muis, wat een ellendige zaak was. Wij voeren met de ERASMUS meteen terug naar onze schepen. Van onze vrienden van de ERASMUS hoorden we hoe alles tot dusver was gegaan. Vertelden dat ze, zodra ze voor Amoy gekomen waren, een paar afgevaardigden aan boord hadden gekregen met het verzoek of

een paar van onze leiders naar de wal wilden komen om met de totok de zaak alvast mondeling te regelen. Door de commandeur werd dit beleefd geweigerd met het excuus dat hij daartoe geen bekwame tolken had. Maar als de totok het goed vond, zou hij een paar van zijn ondergeschikten

zenden met een volmacht, om het akkoord te sluiten. Daarop voeren ze terug naar de wal.

Zeiden, toen ze terug kwamen, dat de totok hun een volmacht had gegeven en dat alles wat we met hen overeen zouden komen, door hem bekrachtigd zou worden en als vast en onverbrekkelijk zou gelden. Hebben daarop met elkaar onderhandeld en zijn het eens geworden en hebben besloten, dat ze op Taiwan met ons handel zouden komen drijven en zoveel zijde mee zouden brengen als waarvoor ons kapitaal zou strekken. Dat ze op Manilla, Kampuchea, Siam, Patani, Djambi, Andrigerry of andere plaatsen niet zouden varen zonder een pas van ons; dat ze ook vier à zes jonken naar Batavia zouden sturen om aldaar met de heer generaal te praten over de kwestie van de Pescadores, waar ze ons graag af wilden hebben.

Toen deze overeenkomst plechtig was gesloten, voer de deputatie terug naar de wal; later kwamen ze weer aan boord en vroegen of een paar van de leiders van onze expeditie bij de totok wilden komen om de overeenkomst, die in het Chinees en het Nederlands gesteld was, te beëdigen, zodat de totok de combon van Ho-Tsjoe kon schrijven dat een en ander in zijn bijzijn had plaatsgevonden. Brachten drie mandarijnen mee als gijzelaars en, zoals hun gewoonte was, drie pijlen als zekerheid.

Ludolf Backhuysen (1631-1708)

Daarop hadden de commandeur Christiaan Fransz. en de scheepsraden besloten, dat de commandeur zelf met de schipper van de MUIDEN, Doede Florisz. Craegh en Willem van Houdaen, opperkoopman van de ERASMUS, aan wal zouden gaan om deze zaken te regelen. Toen ze met ongeveer dertig man geland waren, waaronder de schipper van de ERASMUS, Jan Pietersz. Reus, werden ze daar schijnbaar heel goed ontvangen. Er werden tafels op het strand neergezet voor de bemanningsleden, die op een uitgebreide maaltijd onthaald werden. De commandeur belastte Jan Pietersz. Reus met de taak om toezicht te houden op de mannen en die later weer naar boord terug te sturen; vervolgens werden de commandeur en de andere afgevaardigden naar het huis van de totok gebracht. Het had er de schijn van dat men probeerde om de bemanningsleden dronken te krijgen; de mandarijnen bedienden ze zelf aan tafel. Ze wilden dat schipper Jan Pietersz. Reus ook mee zou gaan naar de totok. Hij deed alsof hij later nog zou komen, maar toen

hij het gevoel kreeg dat er iets niet in de haak was, gaf hij de mannen order om op te staan en zich meteen in te schepen en ging weer met ze aan boord.

‘s Avonds ging, zoals de afspraak was, stuurman Mozes Klaasz. van de MUIDEN met een bemande sloep naar de wal, om onze drie afgevaardigden op te halen. Aan wal werden ze door de Chinezen vastgehouden. De bemanning aan boord van de jachten wist niet wat ze er van denken moest. Waarom bleven de sloep en onze afgevaardigden zo lang aan wal? Ze vroegen toen de gijzelaars waarom de onzen niet terugkwamen; die antwoordden: ‘Die zijn plezier aan ‘t maken.’ Maar de ware aard van dat plezier bleek later wel, want diezelfde nacht, omstreeks vier uur voor de dageraad, kwamen ze, als gezegd, wel met vijftig branders om de jachten in de grond te boren, wat ze met één ervan ook lukte. De Chinezen hadden ook wat Chinees bier naar de jachten gezonden, waar ze vergif in hadden gedaan om onze mannen op die manier te vergiftigen, maar gelukkig merkten we dat op tijd. Blijkbaar was dit niet wat God wilde. Dit was een erg beroerde geschiedenis voor ons allemaal; het was een goddeloze streek van de Chinezen en God zal te zijner tijd over dit alles oordelen.

Ter wereld bestaat er geen kwader venijn, dan vriend te schijnen en vijand te zijn.²⁸

- De 18e november haalden we wat brandhout uit de huizen op het eiland met de Pagoden en besloten toen te verzeilen naar de noordzijde van de rivier omdat we daar veiliger lagen voor de branders, want

we zagen nu wel in dat ze geen vriendschap, maar vijandschap met ons wilden. De 19e kwam bij ons DE ENGELSE BEER aan, op de terugreis uit Japan, waaraan wij uitgebreid verslag deden over wat ons overkomen was en om deze en andere redenen werd de scheepsraad aan boord van DE BEER bijeengeroepen, en werd besloten hetgeen er uit onderstaande Resolutie opgemaakt kan worden.

Resolutie

Genomen door de bevelhebbers van de Schepen DE ENGELSE BEER, GRONINGEN, SAMSON en ERASMUS, op de 24e november liggende op de rivier de Tsjang-Tsjoe, 1623.

Daar wij besloten hadden (op 11 november uit Japan vertrokken zijnde, om des te veiliger onze reis naar de Pescadores te kunnen maken) de kust van China aan te doen, zijn wij Godlof op de 19e dezes voor de rivier de Tsjang-Tsjoe gekomen en hebben aldaar aangetroffen de schepen GRONINGEN, SAMSON en ERASMUS, van welke wij tot ons groot leedwezen het deerlijk verbranden van het jacht MUIDEN hebben vernomen, alsook de gevangenneming van de commandeur Christiaan Fransz. en diens andere gecommiteerden die namens ons aan land waren gegaan om vrede met hen te sluiten. En omdat de instructies van de heer commandeur Cornelis Reyersz. luiden dat de rivier de Tsjang-Tsjoe, 't zij oorlog of 't zij vrede, met schepen bezet moet worden gehouden. En omdat de vrienden van bovengenoemde schepen klagen dat

zij zeer veel ziek volk aan boord hebben, voornamelijk de SAMSON die te weinig gezonde mannen aan boord heeft om het anker te kunnen lichten en die vervolgens genoodzaakt zou zijn om de rivier te verlaten of de zieken op andere schepen over te zetten teneinde hen naar de Pescadores te brengen.

Is derhalve met algemene stemmen besloten (nadat de voornoemde vrienden meldden dat de Ed. heer commandeur Cornelis Reyersz. met de meeste zieken van de Pescadores naar Taiwan is vertrokken, zodat er weinig zieken op de Pescadores zijn) van de verversing die wij voor de vloot aan boord hebben, aan de bovengenoemde drie schepen te geven: tienduizend grote appels, tienduizend mikans²⁹, twintig varkens, tweehonderd pompoenen en drie koeien, opdat door gebrek aan verversing, ten nadele van de Compagnie, de rivier de Tsjang-Tsjoe niet onbezet blijve. En omdat door het gevangen nemen van de commandeur Christiaan Fransz. de vloot geen opperbevelhebber heeft, is door de raad voorlopig, tot nader order van de Ed. heer Cornelis Reyersz., bij deze Willem Ijsbrantsz. Bontekoe benoemd om in alle voorkomende gevallen de raad bijeen te roepen en deze voor te zitten en als tevoren de vlag van de grote steng te voeren, ENZ. ENZ.

Aldus opgemaakt en gedaan a/b DE ENGELSE BEER, datum en jaar als boven. Was getekend:

Isaac van de Wercken
Frans Leendersz. Valck
Herman de Coningh
Pieter Fransz.
Jan Pietersz. Reus

Door deze verversing knapten onze zieken zienderogen op. We hielden de rivier voor zover mogelijk bezet en verhinderden volgens opdracht de vrije vaart van de Chinezen naar Manilla en elders; namen verscheidene van hun jonken en andere vaartuigen. Hier valt, zowel in het manuscript als in het gedrukte journaal, een leemte van 19 november 1623 tot 21 februari 1624.

Eindnoten:

- 28 *Dit gedicht is vrijwel zeker geschreven door Bontekoe's uitgever Jan Deutel.*
- 29 *Mikan: tropische vrucht.*

21

Terug naar Holland

Tenslotte kwam ik terug op de Pescadores en omdat mijn diensttijd verstreken was en ik geen zin had om mijn contract te verlengen, hoewel de Ed. heer Cornelis Reyersz. daar sterk op aandrong en mij veel meer en betere voorwaarden bood dan die welke ik eerst had en daarnaast een aanmerkelijke verhoging van mijn gage, kreeg ik eindelijk, na veel smeken en bidden gedaan dat ik werd overgeplaatst op een ander schip, dat klaar lag om naar Batavia te vertrekken, genaamd DE GOEDE HOOP. De Ed. heer Cornelis Reyersz. gaf ons op het laatst een resolutie mee, waaraan wij ons tijdens de reis en bij ontmoetingen met andere schepen hadden te houden en onder andere ook deze korte instructie:

Instructie

Voor de leden van de scheepsraad a/b DE GOEDE HOOP - tijdens de reis van Pehoe naar Batavia.

Aangezien het de wens van onze heren meesters is en van de Ed. heer generaal, dat er aan boord van alle schepen een persoon wordt benoemd, die in alle voorkomende gevallen de raad bijeen moet roepen en voor moet zitten, hebben wij onze goedkeuring gehecht aan de benoeming als zodanig van Willem IJsbrantz. Bontekoe, schipper op het betreffende schip, die in alle aangelegenheden, de Compagnie betreffende, de raad bijeen zal roepen, deze ook voor zal zitten en de eerste stem daarin zal hebben.

Jan de Moor, koopman
Jan de Nayer, stuurman
De eerste bootsman

De tweede stuurman, de vijfde stem
Bij de bovengenoemde leden van de raad berust de verantwoordelijkheid voor het volbrengen van de reis in eerste instantie; alsmede het behartigen van de belangen van de Compagnie in de ruimste zin des woords en zij verklaren hun best te zullen doen deze plichten naar behoren te vervullen, zoals uitgebreid omschreven in de aan hen meegegeven Resolutie D.D. 19 februari 1624. Op het Fort in de Pescadores, de 20e februari 1624. Cornelis Reyersz.

Februari 1624

- Op 21 februari ben ik met DE GOEDE HOOP van de Pescadores naar Batavia vertrokken, maar met de opdracht eerst dwars over te steken naar de kust van China, wat we deden. Toen we bij de kust waren, kregen we een harde storm en ontdekten dat ons schip zo onhandelbaar was bij het kruisen, dat we het op de fok nauwelijks door de wind konden krijgen. Waren ook zo lek, dat we voortdurend moesten pompen; vonden het daarom niet langer raadzaam ons daar langer op te houden, maar besloten onze reis naar Batavia voort te zetten. Hielden voor de wind af, passeerden de 24e en 25e de eilanden van Macau; hadden erg wisselvallig weer.
- Op 6 maart kwamen wij DE ENGELSE BEER tegen, waar Isaak van de Werken

koopman op was en Frans Leendertsz. uit Rotterdam schipper. Ze kwamen bij ons aan boord en vertelden dat ze aan de Chinese kust wel honderdenzestig Chinezen, mannen, vrouwen en kinderen, hadden buitgemaakt, die wij volgens onze instructies van hen wilden overnemen. Ik gelastte hen om ons bij te houden, maar zij verklaarden dat hun schip in zo'n slechte staat was en zo lek, dat ze 't ternauwernood boven water konden houden en daarom genoodzaakt waren om op koers te blijven naar Batavia. - de 8e bracht de schipper van DE BEER ons twee kleine runderen als verversing.

- Op 9 maart gingen wij aan boord bij DE BEER; kregen nog twee runderen, een partij bonen, een paar potten met olie en nog wat spullen.
- Op 17 maart gingen wij ten anker onder Poeloe Pon, haalden daar water en namen vierenzestig Chinezen over van DE BEER. Gingen ook aan wal om brandhout te hakken.
- De 20e vertrokken we weer.
- Tussen de 25e en de 26e maart zijn we DE BEER kwijtgeraakt.
- Op 30 maart zijn we ten anker gegaan onder 't Menseneterseiland.
- Op 1 april lichtten we het anker weer en de volgende dag, 2 april, kwamen we aan op de rede van Batavia. Daarna maakte ik nog een paar reizen om steen te halen op de reeds eerder genoemde eilanden tussen Bantam en Batavia.

Ik was van plan om zodra ik de gelegenheid had naar Holland terug te gaan en inmiddels had ik gemerkt hoe waar het spreekwoord is,

dat zegt:

'Iedere vogel is het liefste daar, waar hij is uitgebroed.' Wat voor prachtige landen, kusten en koninkrijken men te zien krijgt, wat voor rijkdommen er te verdienen zijn, wat voor avonturen te beleven, het zou allemaal maar een straf zijn als we niet de hoop koesterden het eens in het vaderland te kunnen navertellen. Want vanwege die hoop noemden we het 'reizen', wat we doen. Anders zou tussen een reis zonder hoop op thuiskomst en een ballingschap niet veel verschil zijn.

Enkele opmerkingen bij deel 3

Tijdens Bontekoe's verblijf in Indië loopt het Twaalfjarig Bestand, zo dat al enige betekenis gehad mocht hebben op zee, af en zijn avonturen eindigen ook niet zonder een fikse schietpartij in een baai van St. Helena. Na zijn diensttijd in Indië gaat hij terug naar Nederland, weer op een echt schip, de HOLLANDIA. Weer raakt hij in problemen, ditmaal door storm. Zijn pech moge spreekwoordelijk zijn geworden, eigenlijk heeft hij voortdurend op een ongelooflijke manier geluk. Zijn opdrachtgevers konden een zo integere en door God op wonderbaarlijke wijze behouden gebleven man niet afvallen, maar net zoals Coen, hoort men ze brommen. De peper, waar het allemaal om ging, kwam bij Bontekoe in de lenspompen terecht en moest overboord, teneinde het schip te redden.

L.N.

Deel 3

22

De orkaan

Terwijl ik van Batavia af en aan voer met ladingen steen, zoals ik eerder heb verteld, werden er drie schepen, te weten de HOLLANDIA, de GOUDA en de MIDDELBURG gereedgemaakt om naar het vaderland te gaan en die kans greep ik. Ik verzocht de Ed. heer generaal Carpentier en zijn raden toestemming om met ze mee te mogen gaan, welke ik kreeg. Benoemden mij tot schipper van de HOLLANDIA, wat een voortreffelijk schip was. Commandeur Cornelis Reyersz. was ondertussen ook van de Pescadores in Batavia teruggekomen om eveneens de thuisreis te aanvaarden; hij werd benoemd tot commandeur over de drie voornoemde schepen; we kregen hem bij ons aan boord. Het was een intelligente, ervaren man, die de Compagnie vele malen grote diensten bewezen had. Toen ik hier in Batavia was, sprak ik mijn streekgenoot Willem Cornelisz. Schouten, trok veel met hem op.¹ Hij zou ook met ons naar het vaderland teruggaan, aan boord van de MIDDELBURG.

Februari 1625

- Op 6 februari 1625 zijn we met de drie genoemde schepen uit Batavia vertrokken om, zo God het wilde, naar huis te gaan. Onderweg deden we Bantam aan, waar een paar van onze schepen lagen; namen daar van een dikke lijn en een marszeil mee; namen toen afscheid van de vrienden met een

westelijke wind, wat voor ons tegenwind betekende. Laveerden daarom tot onder 't eiland Sebbesee, dat aan de binnenkant van Straat Soenda ligt, naast Sumatra. Bleven daar drie à vier dagen liggen wachten op een gunstige wind en omdat de stroom in de Straat zo hard doorstond.

- Op 15 februari zijn we weer onder zeil gegaan met landwind; maakten een slag bij het laveren en raakten op de 16e buiten Straat Soenda, met een westelijke wind. 's Middags zonshoogte genomen; bevonden ons op 8o40' Zuiderbreedte. Hadden een zeer flauwe wind, maar die wakkerde van dag tot dag aan; gingen over de zuidelijke boeg liggen en hoopten een zuidelijke wind te krijgen.
- Op 27 februari draaide de wind naar zuid; we waren op 17o Zuiderbreedte. Gingen toen westwaarts over de boegen, stuurden een westelijke koers naar Kaap de Goede Hoop toe, totdat we op 19 Zuiderbreedte waren. Hadden zuidoostelijke wind, die nogal naar oost wilde draaien, voeren al westelijk met matige wind, voor zover we er gang in konden houden.

Maart 1625

- 6 maart, 's morgens de opgaande zon gepeild en de afwijking van het kompas vastgesteld op 22 afnemende noordwestering. Dezelfde dag werd onze commandeur, Cornelis Reyersz., erg ziek.
- Op 16, 17 en 18 maart begon het zo hard te waaien, dat we voor een gereefde stormfok en voor de blinde het kompas op geen acht streken vast konden houden. We

waren bang dat we elkaar 's nachts uit het oog zouden verliezen. En omdat wij 's nachts het seinlicht voerden, ging ik naar de commandeur in de kajuit en ontbood daar de scheepsraad en zei tegen de commandeur, die zoals gezegd heel erg ziek was:

'Als we 's nachts door blijven zeilen, ben ik bang dat we elkaar morgen kwijt zullen zijn; de mannen kunnen op nog geen acht streken nauwkeurig sturen. Ben daarom van mening dat we het beste de zeilen overdag kunnen innemen en de storm kunnen afrijden, want als onze makkers dat zien zullen ze hetzelfde doen; dan geloof ik wel dat we 's nachts niet zover uit elkaar zullen raken of we zullen elkaar morgen wel zien.'

Daarop zei de commandeur: 'Als u denkt dat het goed is, laat ons het dan doen.' Hetwelk we deden. Namen onze fok met de blinde overdag in, sjorden ze stijf tegen de ra's en gingen met de kop op de wind liggen. Toen onze beide makkers, de GOUDA en de MIDDELBURG dat zagen, deden ze hetzelfde: streken hun zeil en gingen met de kop in de wind liggen. Hielden het over de zuiderboeg. Om drie uur 's nachts begon het zo verschrikkelijk hard te waaien, dat iemand die zoiets nooit gehoord of gezien heeft het niet voor mogelijk zou houden dat de wind een dergelijke kracht kan ontwikkelen.

De wind had vat gekregen op de kompassen, want deze draaiden in het rond, zodat we niet meer konden zien in welke richting we lagen. Het schip zakte zo diep in het water door de wind, alsof de wind recht van boven naar beneden stond en het leek

alsof het schip zou zinken. Tenslotte waaide onze grote mast overboord en brak ongeveer drie vadem boven het verdek af, waardoor het schip toen weer omhoog kwam. We stonden met de hoofden tegen elkaar aan, maar konden ons niet verstaanbaar maken, althans degenen die aan dek waren niet.

Deze onstuimige harde wind, die men een orkaan noemt, duurde ongeveer zes à acht glazen; toen begon de wind weer af te nemen. Toen het op zijn hardst waaide, was het water zo glad als een spiegel, omdat het niet omhoog kon komen, maar toen de wind afnam werd de zee zo woest dat het leek alsof het schip ondersteboven zou gaan door het hevige rollen. Het slingerde zo dat de potdeksels ondergingen waardoor we zo veel water binnenkregen, dat het ons in moeilijkheden bracht, want het liep in het ruim. We hadden daar al zeven voet water in staan, voor we merkten wat er aan de hand was, zodat we dachten dat het schip zonk. Pompten met alle pompen, maar het water scheen daar tegen in te stijgen. Daarom stonden we er verslagen bij; het leek een verloren zaak. Toen raakten ook nog de pompen onklaar, zodat we niet pompen konden, want de wrangen waren vol peper, waardoor de pompen verstopt raakten.

We hadden zestig stukken, zowel bronzen als ijzeren, in het ruim onder de peper liggen; die gingen door het geslinger aan het schuiven, braken met hun oren door de laadvloer heen, waardoor de peper in de buikdenning liep. Door het water waren de vullingen van de buikdenning gaan drijven, waardoor de peper allemaal in de wrangen

spoelde.² Maar wij hoopten en vertrouwden, dat het schip van anderen nog goed was en deden ons best en deden alles wat we konden. We zetten de pompen stil en bonden stukken van oude vlaggen beneden om de zuigmonden van de pompen en zetten die op de buikdenning neer, ieder in een mand. Gingen toen weer uit alle macht aan het pompen. Toen bleven de pompen het doen; we zagen meteen dat het water zakte, wat ons nieuwe moed gaf.

Onze overboord gewaaide grote mast lag de hele nacht tegen het schip aan te rijden, zodat we bang waren dat hij ons lek zou stoten. De mannen riepen uit het ruim ‘Kap alles wat hem vasthoudt en laat hem drijven!’ Maar wij deden ons best, kapten het grote want aan lijzijde, maar aan de loefzijde konden we door het hevige slingeren van het schip niets doen. Zo moesten we de nacht doorkomen, maar ‘s morgens vroeg kapten we alles wat we zien konden en raakten zo van de vleet verlost.³

De volgende morgen keken we uit naar onze twee kameraden, we misten er één, namelijk de GOUDA, maar de MIDDELBURG lag aan onze loefzijde. Deze was al zijn masten kwijt, met boegspriet, galjoen en al, behalve zijn bezaansmast. Waren dus alletwee nogal toegetakeld. Goede raad was duur. De GOUDA kwam niet opdagen, vreesden dat hij gezonken was, waar het al naar uitgezien had, want ‘s nachts waren we door een stuk water gekomen, dat heel bruin zag en veel gladder was dan elders. De mannen schepten er met de puts in en zeiden dat ze peper schepten; toen waren we

al bang dat het met een of met beide andere schepen niet goed gegaan was. Ofschoon wij het ook niet zo makkelijk hadden, gaf het verlies van de GOUDA ons toch veel hartzeer.

De volgende dag werd het weer beter. De MIDDELBURG lag zoals gezegd te loevert, maar we konden niet dichterbij elkaar komen; we lagen er alletwee gaar en onmachtig bij. 's Morgens vroeg zette de MIDDELBURG zijn sloep uit en die roeide naar ons toe; ze kwamen aan het einde van de middag achter ons schip en onder de galerij en riepen ons aan, waardoor we geweldig schrokken, want we waren niet verdacht op mensen in de buurt. Keken naar buiten uit de galerij, zagen dat het de sloep van de MIDDELBURG was, lieten de valreep van achter neer en daarlangs kwam de schipper, Jan Dijkcke van Vlissingen genaamd met nog een ander aan boord. Vertelden ons wat ze hadden meegemaakt en wij vertelden hen onze belevenissen. Ze klaagden dat ze al hun masten en gereedschap kwijt waren en dat ze, als wij hen niet konden helpen, nooit land zouden kunnen bereiken. Wij hadden onze fokkemast en onze boegspriet en de bezaansmast nog behouden, alsmede onze grote ra, omdat ik kort voordat de wind aanwakkerde de ra's had laten strijken en zij hadden de ra's omhoog laten staan; waren daardoor al het tuig kwijt geraakt. Maar we moesten er het beste van zien te maken.

Besloten daarom, dat we aan de MIDDELBURG onze grote ra zouden afstaan, met onze voorsteng en een spier van veertien palm, die we nog aan boord hadden.

Daarmee konden ze dan zoveel noodmasten oprichten dat ze hopelijk land konden bereiken. Ook spraken we af, dat als we hun die dingen afstonden, ieder van ons z'n best zou doen om het eerste het beste land te bereiken waar we konden komen: mikten op de Baai van Santa Lucia op Madagascar.

Dit besluit werd dus genomen door de 'brede raad' in de kajuit⁴; en omdat ik schipper was moest ik het bevel geven aan de bemanning. Toen ik boven kwam om dat te gaan doen, begon het volk tegen mij te protesteren. Ze hadden daar veel op tegen en zeiden:

'Wij zitten nog meer in moeilijkheden dan de MIDDELBURG; wij willen hen die dingen niet afstaan.' Daar stond ik toen te kijken. Maar met zoete woordjes probeerde ik ze te overreden en zei:

'Mannen, let op wat je doet, want als we de MIDDELBURG hier ontredder achterlaten, is het zeker dat ze het niet redden en dan vergaan ze, want ze kunnen geen zeil zetten. We zijn toch christenmensen, laten we ons dan ook christelijk gedragen. Denk eens na wat wij zouden doen als we in hun plaats waren; laat ons datzelfde dan ook voor onze naasten doen.' Ik bepraatte hen met zoveel mooie woorden als ik kon bedenken. Uiteindelijk schoolden ze in groepjes samen, staken de hoofden bij elkaar en zeiden:

'Wat zullen we doen? We zijn weliswaar christenmensen, zoals de schipper zegt en als het met de MIDDELBURG niet goed afloopt, wat moeten we dan zeggen?' Kwamen daarna weer bij mij voor de grote mast en zeiden: 'Wel schipper, als we de

MIDDELBURG dan goed op weg geholpen hebben, mogen we dan onze eigen weg gaan?’

Waarop ik antwoordde: ‘Ja, dit was zo in de kajuit besloten.’

Toen staakten ze hun verzet; haalden de steng neer, smeten die met de grote ra en de veertien palms spier overboord. Hierna namen de mensen van de MIDDELBURG afscheid en roeiden terug naar hun schip, de spullen achter zich aan slepend. We zouden elkaar weerzien in de Baai van St. Lucia, als God het wilde. Toen vroegen de mannen weer:

‘Mogen we hen nu achterlaten?’

Ik antwoordde: ‘Ja.’ Onze fokkera was nog neer; ik zei: ‘Hijs de fok omhoog!’ Wat ze meteen deden: ze hesen de fok omhoog tot aan de hom mer.⁵ Eerst had het bijna onmogelijk geleken de fokkera te hijsen, maar toen de goede wil er was, kwam ‘t er niet eens op aan.

het schip. Toen de vullingen gingen drijven, ontstonden er openingen waardoor de peper in de wrangen spoelde en daar de zuigmonden van de pompen verstopte.

- 3 Vleet: in het algemeen alles wat er achter een schip werd meegesleept. Later gaf men alleen het bij de haringvangst gebruikte net deze naam.*
- 4 Brede Raad: de officieren en de commandant, uitgebreid met de onderofficieren en vertegenwoordigers van het lagere scheepsvolk. De beide laatste groepen hadden alleen een adviserende stem.*
- 5 Hommer: een verdikking even onder de top van de ondermast, waar het boventuig op rustte.*

Eindnoten:

- 1 Willem Cornelisz. Schouten: een vriend van Bontekoe. Zie noten van deel 1, nr. 34.*
- 2 Wrangen; de houten vloer onder in het ruim, de buikdenning, rustte op dwarsbalken of leggers, de ruimten daartussen werden wrangen genoemd. Daar kwamen de lenspompen in uit. Omdat peper een kostbare lading was, had men een hoger gelegen tussenvloer gemaakt, zodat de peper niet nat zou worden. Daar lag ook het geschut, dat van de rolpaarden genomen was. Maar toen de stukken los raakten en gingen rollen, braken met hun ‘oren’, de uitsteeksels waarin een kanon op en neer kon bewegen op het affuit, door de houten vloer. Vullingen: de losse schotten waarmee men de ruimte opvulde tussen de ribben van*

23

Het verhaal volgens het manuscript

Het manuscript en de gedrukte versie wijken hier sterk van elkaar af (zie inleiding). Hier volgt de beschrijving van de gebeurtenissen met de MIDDELBURG nogmaals, nu ontleend aan het manuscript:

Op 13 Maart, 's morgens een krachtige wind uit ONO; koers WZW. Namen 's middags de hoogte: 28o3'. Hadden dit etmaal eenenveertig mijl afgelegd. Tegen de middag alle twee onze marszeilen gestreken, omdat de MIDDELBURG zijn fok had opgegijld ten teken dat hij averij had, zodat we voor de fok en de blinde liepen. Tegen de avond haalden we onze blinde neer vanwege de harde wind; daarna begon het zo hard te waaien dat we genoodzaakt waren ook de fok te strijken en met de kop op de wind te gaan liggen en ons zo op Gods genade te laten drijven. Vier glazen in de avond streken we onze grote ra. Omtrent twee glazen later stak er zo'n vreselijke wind op, dat onze grote mast overboord ging. De pompen waren erg onklaar, pompten niets als peper, hadden die nacht voortdurend grote moeilijkheden met de betreffende pompen⁶.

- 14 maart, 's morgens ZO-wind, bij zonsopgang mooi weer. We zagen de MIDDELBURG aan onze loefzijde op ongeveer een mijl afstand, zonder masten en boegspriet; had alleen z'n bezaansmast nog overeind. Konden die dag niet bij elkaar komen, hoewel we ons best deden; onze

pompen waren nog steeds onklaar, zodat we genoodzaakt waren ze op te halen. We deden niets als hozen op drie verschillende plaatsen, terwijl we tegelijkertijd zo goed en zo kwaad als het ging de boel aan boord opredderden. 's Nachts is de schipper van de MIDDELBURG met een sloep bij ons aan boord gekomen met de mededeling dat hun schip ten gevolge van genoemde storm erg lekte aan de spiegel en onder hen vandaan dreigde te zinken; ook omdat hij troost en steun bij ons zocht. We dreven zo die nacht voort op Gods genade.

- 15 maart. 's Morgens westenwind; zetten onze fok bij en de blinde, om zo het schip voor de wind te krijgen en naar de MIDDELBURG te zeilen, die een heel eind achter was geraakt en nog helemaal ontredderd was. Tegen de avond kwamen we bij elkaar, streken onze fok en de blinde; lieten de schepen zo samen drijven.

- 16 maart. 's Morgens heel rustig weer met weinig wind, een flauwe koelte uit de noord. 's Middags is de schipper van de MIDDELBURG, samen met drie van de voornaamsten van onze mensen, te weten Cornelis Gerritsz. Verlooren-Arbeijt, de opperkoopman van ons schip en de passagiers François Lemmens en Pieter Fransz. naar de MIDDELBURG gevaren om te kijken hoe de toestand was. Nadat zij dit op behoorlijke wijze hadden onderzocht, wilde het lagere volk van de MIDDELBURG de bovengenoemde personen niet meer van boord laten gaan; maar door hardnekkig aanhouden hebben ze uiteindelijk Pieter Fransz., alsmede de eerste stuurman van de

- MIDDELBURG, weer bij ons aan boord laten terugkeren. Zij kwamen ons een en ander melden, waarop commandeur Reyersz., die niet zeer tevreden was over dit verslag, de eerste stuurman weer met onze sloep aan boord van de MIDDELBURG heeft doen zetten met de uitdrukkelijke opdracht de schipper en de koopman duidelijk te maken dat ons volk meteen weer aan boord diende te komen. Dit gebeurde met het verzoek hen onze voorsteng of grote ra af te staan. De grote ra werd, hoewel we die zelf moeilijk konden missen, aan boord gebracht. Hoosden nog steeds veel peper uit.
- 17 maart. 's Morgens heel kalm weer en windstil. Lieten de witte vlag van achteren van de kampanje waaien, ten teken dat de oversten van de MIDDELBURG bij ons aan boord moesten komen. Besloten toen dat, teneinde schepen, bemanning en lading te redden, de MIDDELBURG zijn bovenste laag geschut overboord zou zetten, om het schip zodoende een voet of anderhalf omhoog te laten komen. Tevens, dat aangezien ons schip erg diep lag, wat veroorzaakt werd doordat de peper met water verzaadigd was ten gevolge van het onklaar raken van de pompen, een partij peper overboord gezet zou worden, hetgeen ook gedaan werd.
 - 18 maart. 's Morgens verzochten de officiers van het schip uit naam van de lagere bemanningsleden in de kajuit te mogen komen, wat hen werd toegestaan, waarop ze de commandeur en diens raad zeiden dat het hun erg moeilijk viel om door te gaan met hopen en dat het schip uit elkaar dreigde te

vallen. Vroegen van de MIDDELBURG te mogen scheiden en het eerste het beste land op te zoeken om zo ons schip met Gods hulp behouden in een haven te brengen; en dat wij om deze reden geen hulp konden verlenen aan de MIDDELBURG. Waarop de commandeur en zijn raad antwoordden dat de oversten van de MIDDELBURG moesten komen om dit te bepraten. Toen de heren Van der Eijck en Constandt aan boord waren is hun dit voorstel gedaan, waarop ze uit naam van al hun officiers antwoordden dat ze er niets tegen hadden indien wij hun onze voorsteng wilden afstaan. De heer commandeur en de raad vonden dit goed en ze gaven ons opdracht een en ander voor elkaar te brengen. Toen ik aan de kwam, hadden de mannen de stengereep al klaar gemaakt om de steng weer omhoog te hijsen; ze zeiden dat ze niet langer konden hopen en met het schip naar land wilden; waarop ik tegen hen zei dat ze daar niet aan moesten denken, omdat de commandeur en de raad beslist hadden dat de steng aan de MIDDELBURG zou worden afgestaan. Ook zei ik dat wij Christenen waren en die van de MIDDELBURG niet zomaar in de steek konden laten; en dat die, wanneer ze de steng kregen, de kans hadden hun schip met Gods hulp ergens te brengen waar ze dan verdere reparaties konden uitvoeren en het schip weer zeilklaar konden maken; door welk betoog ze er mee instemden de steng af te staan. Namen dus droevig afscheid van de anderen en zeilden op onze fok, blinde en bezaan met een noordoost-ten-noordelijke wind weg. Konden hen niet langer zien. De

- wind werd zuidelijk en nam 's nachts weer zo toe, evenals de deining, dat we onze koers niet langer aan konden houden maar met de kop op de golven moesten gaan liggen, zodat het schip minder tekeer zou gaan.
- 19 maart. 's Morgens zuidwestenwind. Zetten koers naar het noorden, om zo recht voor de deining uit te zeilen. 's Middags was de koers noordoost-ten-noorden, toen de commandeur alle stuurlieden in de kajuit liet ontbieden teneinde te bepraten welke koers men het beste kon varen om Mauritius te bezeilen; waarop de meerderheid besliste het op noordoostten-noorden te houden. Waren nog steeds bezig het schip weer in orde te krijgen.
 - 20 maart. 's Morgens zuidoostelijke wind en kalm weer, grijze lucht. Waren bezig onze zeilen te drogen, die in de zeilkooien nat waren geworden. Waren ook bezig met het weer installeren van onze pomp, die tijdens de storm door midden was gegaan. Toen hij op zijn plaats zat, wilde hij geen water geven, zodat we hem er weer uit moesten hijsen.⁷ 's Middags was onze positie 25o40'. Naar schatting het afgelopen etmaal vierentwintig mijlen afgelegd.
 - 21 maart. 's Morgens mooi weer, zuidoostelijke wind; koers noordoostten-noorden. Omdat de commandeur betwijfelde of we Mauritius wel goed konden bezeilen, riep hij de raad bij elkaar en stelde voor om, aangezien wij op de hoogte waren van de Baai van Santa Lucia, daar op aan te sturen; wat met algemene stemmen werd aanvaard. Gingen op koers west-noordwest liggen om zo genoemde baai te bereiken.

Eindnoten:

- ⁶ *Pompen: de lenspompen waren zuigerpompen van hetzelfde type als een ouderwetse brandspuit en werden door een paar man tegelijk bediend. Ze konden uit de openingen in de dekken waar ze doorheen liepen omhoog worden gehesen.*
- ⁷ *Loggaten: openingen in de leggers onder de buikdenning, waardoor de wrangen onderling in verbinding stonden om het water ongehinderd naar de lenspompen te laten stromen.*

24

Herstel op Madagascar

Op 22 maart verlieten wij de MIDDELBURG en zetten koers naar het eiland Madagascar, waar we het dichtst bij waren en kregen op 30 maart land in zicht. Zeilden tot dichtbij de wal; zagen wel hier en daar branding staan boven een ondiepte, maar kenden deze kust niet. Waren naar gissing acht à negen mijl oostelijk van de Baai van St. Lucia; wilden niet gaarne weer open zee kiezen omdat we zoveel averij hadden; besloten daarom het anker te laten vallen op een diepte van omtrent vijfentwintig vadem en de sloep uit te zetten om langs de kust te roeien of te zeilen, al naar gelang dat te pas kwam, om te kijken of we voornoemde baai niet konden vinden. Hierop ben ik met de sloep en een aantal mannen van boord vertrokken. Ontdekten de baai ongeveer acht à tien mijl van het schip vandaan; peilden telkens opnieuw de eilandjes en de hoeken en diepten met het lood, en stelden vast dat het een goede plaats was voor het schip. Kwamen de volgende dag weer aan boord terug en vertelden wat we allemaal hadden ontdekt. Lichtten het anker en zeilden erheen; brachten het schip met Gods hulp op die plaats en waren daar allemaal verheugd over; we dankten God voor zijn genade.

April 1625

- Op 1 april besloten we het schip te lossen en aan wal tenten op te zetten om de lading daarin op te slaan en de loggaten⁷ te klaren.

En toen ik met de sloep naar de wal voer, zag ik dat de zee aardig aan begon te schieten; naar ik dacht was het niet geraden om de lading aan wal te brengen, want we zouden gevaar lopen dat de sloep en de boot stuksloegen. Hebben daarom besloten het ruim te lossen en de lading aan boord te houden; wat wij deden. Droegen de lading in zakken uit het ruim en stortten de constabelskamer en het tussendek vol; we kregen het voorschip bijna helemaal leeg. Maakten een schot, dwarsscheeps tegen de grote mast aan, zodat we de peper niet van achteren over ons heen zouden krijgen, namen toen de vullings op, klaarden de wrangen en de loggaten; schoren toen van voor naar achter lijnen door de loggaten, om die open te houden als ze per ongeluk weer verstopt mochten raken. Toen brachten we de lading uit de constabelskamer en het tussendek terug naar het voorschip. Toen dat gedaan was, haalden we de lading uit het achterschip en borgen die zolang in de kamer en op het tussendek; klaarden daar de vullings en de loggaten ook. Schoren toen verder lijnen van de mast af door de loggaten, tot achter aan toe, zodat we, als dat nodig was de lijnen heen en weer konden halen door de loggaten.

Ondertussen spraken we met de bewoners van het land. We lieten hen zien dat onze mast en ons verdere hebben en houden zo onklaar was en vroegen of het niet mogelijk zou zijn aan een andere mast te komen. Zij bleken onze bedoeling te kunnen begrijpen; wezen ons landinwaarts; gingen met ons mee en lieten ons bomen zien, die voor dat doel geschikt

waren. Zeiden dat ze ons met alles zouden helpen. Ik ging met de mannen en met lijnen, takels, bijlen en zagen daarheen; we kregen wat we nodig hadden en sleepten het hout met grote inspanning tot in de buurt van het schip. Zette de timmerlieden aan het werk; maakten van de zwaarste stam, die ongeveer achttien palm dik en achtentwintig voet lang was, een verlengstuk voor de stomp van onze afgebroken mast. We zaagden een zwaluwstaart uit in het dikste eind en hakten toen onze stomp, die zoals vermeld drieënhalve vadem boven het boevenet hoog was, in een spits toelopende vorm en zette het nieuwe eind er bovenop, zodat het in elkaar sloot. Zetten er toen vier wangen tegen aan en omwoelden die zodanig, dat het een sterk en hecht geheel werd. Namen toen onze bezaansmast, zaagden die middendoor en zetten de helften zo ver uit elkaar als wij de mars voor de grote mast breed wilden hebben en vulden de openingen met planken op, zodat de mars goed werd.⁸

Waren alle dagen bezig om onze spullen weer te repareren, zowel aan boord als aan wal. We hadden een paar ijzers zoals die op een lijnbaan gebruikt worden om touwwerk te slaan. Richtten aan wal een lijnbaan in, hakten een van onze zware touwen voor het grootste deel in kortere stukken, haalden de kardelen los en stelden daaruit ons gehele lopende want samen.⁹ Gebruikten daar bijna een heel touw voor. Verder namen we onze kabeltouwen¹⁰, hakten die in stukken en maakten daar ons grote want van. Probeerden op die wijze ons te behelpen zo goed als we konden. Het gerucht dat wij daar waren, ging wijd en zijd door het land; daarop kwamen van heinde en verre de bewoners; ze dreven hun vee voor zich uit tot bij ons, en sloegen daar hun verblijf op. Zetten hun tenten op, brachten ons alles wat ze hadden: appels, citroenen, grote citroenen¹¹ en melk, die ze eerst even opkookten voor ze die aan ons verkochten, omdat die anders niet goed bleef. Ruilden en kochten ook van hen een paar stuks vee. Hun vissers gingen de zee op en brachten ons vis, die we met ze ruilden of kochten. Deze mensen waren ons bijzonder goedgezind; maakten ons duidelijk dat zij vijanden hadden op hetzelfde eiland. Vroegen in gebarentaal, of wij hen wilden helpen, dan zouden ze alles voor ons doen wat ze konden. Er bleek ook bijenwas en honing te zijn, verkochten daarvan een deel aan ons.

Ze maakten ons duidelijk dat hun koning Spaans sprak en een dag of vijf à zes reizen hier vandaan woonde. Wij stuurden twee van onze maats naar de koning toe om te vragen of hij ons wat rijst wilde verkopen; de

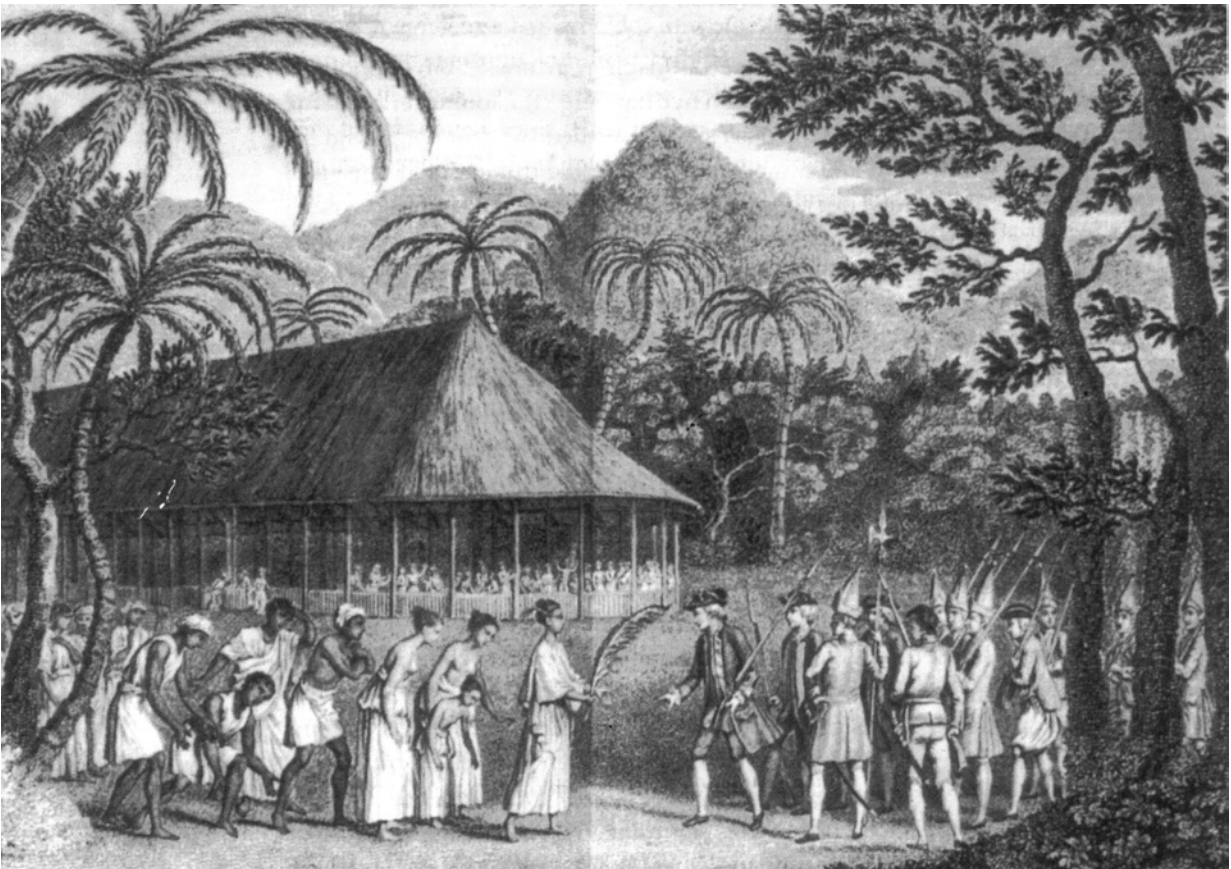
ene heette Abraham Stevensz. uit Vlissingen, die goed Spaans sprak en nog een andere jongeman. Ze kwamen bij de koning en werden door hem goed ontvangen. Ze deden hun boodschap, vroegen of er wat rijst te koop was. Maar de koning zei, dat ze van het jaar erg door sprinkhanen gekweld waren geweest, die het grootste deel van de rijst hadden opgegeten. Dit was voor mij wel te geloven, want ik heb zelf gezien, nadat ik een eind landinwaarts was gelopen, dat de sprinkhanen uit het land kwamen opzetten, of er een wolk kwam aandrijven; vlogen mij op het lijf en de borst, zo dicht opeen dat ik nauwelijks adem kon halen. Ze hadden vleugels om te vliegen en op de grond sprongen ze, net als andere sprinkhanen. De koning vertelde dat ze wel met drie- of vierhonderd man konden proberen om de rijst te beschermen en de sprinkhanen er vandaan te houden, maar dat het weinig hielp. Konden daarom geen rijst krijgen. We zagen hoe de inboorlingen die sprinkhanen pakten en de vleugels eraf haalden, ze op het vuur legden om ze te braden en ze opaten. Ze beduidden ons hetzelfde te doen, maar daar hadden wij geen trek in. De koning kwam met onze twee maats naar ons toe bij het schip; schonk ons vier runderen, waar we hem twee musketten voor gaven. Zei toen ook tegen ons, dat hij geen rijst kon missen.

Toen we hier elf dagen hadden gelegen, is de heer commandeur Cornelis Reyersz. in den Heere ontslapen. Begroeven hem op een eiland dat voor in de Baai ligt, vol geboomte, onder een mooie groene boom, de beste die we konden vinden.¹² Onze musketiers

schoten driemaal een salvo af bij de begrafenis en door het schip werden vijf schoten gelost; namen toen afscheid van 't graf. Gingen weer aan 't werk om onze scheepszaken voor elkaar te krijgen. En aangezien de mannen dikwijls uitvluchten zochten en eerder op wellust uit waren dan op werk en ik, wetende in wat voor toestand we verkeerden, vermaande ze dagelijks met vriendelijke woorden: 'Mannen, laten we toch ons best doen om klaar te komen, zodat we hier onze tijd niet verspillen, want we zijn maar voor acht maanden bevoorraad en als we hier onze tijd verdoen en die voorraad opeten, dan moeten wij weer terug naar Batavia;' en daar hadden ze, naar ik wel wist, geen zin in. Stak hun daarmee een hart onder de riem en in plaats van te bevelen moest ik smeken, zoals bij dat soort dingen wel meer het geval is. Want we hadden nog veel werk te doen. Hier was het met mij net zo als met Scipio Africanus, die, zoals ik wel eens gehoord heb, dikwijls placht te zeggen: 'Ik heb nooit zo veel te doen dan wanneer ik niets doe en nooit minder alleen dan wanneer ik alleen ben.'¹³ Want ik had het 's nachts druk genoeg met nadenken over hoe we het de volgende dag zouden gaan aanpakken met het maken en repareren van dingen en hoe ik iedereen weer in goede verstandhouding aan het werk moest zien te krijgen, zodat de mannen tenslotte er toe gebracht konden worden allemaal hun best te doen, tot 22 april toe. Toen waren we weer klaar en lagen we met de ra's dwars in de mast gereed om onze reis te vervolgen. Haalden onze watervaten vol water en de bemanning kreeg zoveel appels en citroenen als ieder in zijn kooi kon bergen.

Eindnoten:

- 7 *7 Loggaten: openingen in de leggers onder de buikdenning, waardoor de wrangen onderling in verbinding stonden om het water ongehinderd naar de lenspompen te laten stromen.*
- 8 *Mars: ovaal platform aan de top van de onderste mast, waar het stengewant aan vast zat.*
- 9 *Lopend want: het bewegend touwwerk, in tegenstelling tot het staand wand, dat vastzit.*
- 10 *Kabeltouw: dik touw, uit drie ineengedraaide dunnere touwen samengesteld, die ieder weer uit drie strengen bestaan.*
- 11 *Grote citroenen: wat de Italianen ceteroni noemen, vruchten met een ruwere schil en groter dan de kleine citroen.*
- 12 *In het gedrukte 'Journaal' is hier een gedicht ingelast, zonder twijfel van de hand van Bontekoe's uitgever Jan Deutel:*
*De dood die volgt ons overal
En niemand weet de tijd wanneer,
Noch waar dat hij ons treffen zal,
't Zij Oost of West, dan God de Heer.
Hij die aanvaardt de wil van God
die is tevreden met zijn lot.*
- 13 *Scipio Africanus: ook dit citaat is waarschijnlijk door Deutel toegevoegd. Bontekoe komt verder nergens aanzetten met de klassieken.*

25

Het vertrek uit de baai

De koning noemt men hier Brotta Sambanga of Don Andrea, welke naam hij kreeg van de Portugezen, die hem een paar jaar geleden aan boord van hun schepen vanuit zijn land naar Goa meegenomen hebben en, nadat hij de Portugese taal goed geleerd had, hem weer terugbrachten. Deze koning en zijn edellieden zijn oorspronkelijk uit de buurt van de Rode Zee afkomstig, niet zwart van huidskleur, maar eerder gelig; ze hebben lang haar en zijn flink van postuur. De andere inboorlingen zijn Kaffers met kort kroeshaar. Ze zijn zeer

vaardig in het speerwerpen.¹⁴

Over het algemeen waren de bewoners van dit land heel donker van huid; sommigen hadden hangend haar, bij anderen was het gekruld als schaaпswol. De vrouwen hadden het haar rondom hun hoofd in kleine staartjes gevlochten en smeerden het in met traan, zodat het glom in het zonlicht, iets wat de mannen meestal ook deden. Voor het merendeel had niemand hier meer aan dan een lapje om het middel om zijn schaamte te bedekken en sommigen liepen helemaal naakt, zonder zich daarvoor te schamen.

- Op 23 april besloten we om de volgende dag met de landwind onder zeil te gaan, maar

‘s nachts zijn twee van onze mannen, die wacht hadden, met onze kleine sloep naar de wal gevaren en hebben zich bij de zwarten verborgen, zodat we ze niet meer konden vinden. Waren daar zeer verwonderd over, want ze hadden toch het hele schip mee helpen voltooien en dan liepen ze de laatste nacht weg en dan naar zo’n onbeschaafd volk, waarvan ik niet kon merken dat ze van God of Zijn geboden wisten. Een van deze weglopers heette Hilke Jopkis en kwam uit Friesland, en de ander was Gerrit Harmsz. uit Norden. Wij vermoedden, dat ze al te veel aangepapt hadden met de vrouwen en dat die met mooi klinkende beloften de mannen hadden overgehaald om daar te blijven; want vrouwen zijn machtige werktuigen om mannen te verleiden; waarvan zijn voorbeelden te over. Denk alleen al aan Samson, David en Salomon. We zagen hier veel kinderen lopen die bijna blank waren met heel licht hoofdhaar, vermoedelijk waren die door Hollanders verwekt, die vóór ons wel meer in deze baai waren geweest. De vrouwen waren heel toeschietelijk in de omgang met onze mannen en wanneer hier net zo gemakkelijk aan wijn of bier te komen was geweest als aan vrouwen, dan waren we niet zo snel met het werk gevorderd.

Maar nu gingen ze, als ze bij die vrouwen waren geweest, zo mak als lammeren weer aan het werk. Dit was bij velen zo, degenen die zich goed gedroegen, uitgezonderd.

Door ‘t weglopen van deze twee maten is ons vertrek nog een dag langer opgehouden, want we gingen die dag nog aan wal om ze te

zoeken. We zagen ze ook, maar toen ze ons opmerkten gingen ze er vandoor, zodat we die twee achter moesten laten.

- Toen zijn we de 25e april met afluende wind onder zeil gegaan, liepen om de zuid met redelijk weer, hadden tot de 10e mei een westelijke wind; kregen verandering van wind en weer, met regen, de wind stormachtig uit west-zuidwest. Gingen toen over stuurboord liggen; merkten dat we met het herstelde tuig nog niet zoveel zeil konden voeren dat we door de wind en overstag konden gaan.

We gingen dus voor de wind om en staken over om ten noorden van het eiland Madagascar te komen. Het weer werd iedere dag slechter en er stond een harde zuidwester door, zodat we onze marszeilen moesten innemen. We vervolgden onze koers boven Madagascar langs tot we de 28e mei land in zicht kregen, genaamd Terre de Natal. Voor de kust komende, werd het kalm weer met een heldere hemel, maar de deining die vanaf Kaap de Goede Hoop kwam bleef erg hol. Wendden ons toen weer van de kust af, vernamen dat er onder de wal een harde stroom stond, die ons naar de Kaap toe trok. Het was wonderlijk om te zien dat het land zo snel aan ons voorbij schoot, waardoor we weer moed vatten en hoopten langs de Kaap te komen. Kregen ‘s nachts weer stormachtig weer, waardoor we een eind van de kust af zeilden, met stormzeilen. De wind was nog steeds westelijk en er liep een hoge holle zee, die van alle kanten tegelijk scheen te komen, zodat het schip dikwijls te keer ging dat het kraakte. Was het geen sterk schip geweest,

dan zou het met geen mogelijkheid heel zijn gebleven. Toen het weer wat bedaarde, liepen we weer over stuurboord, naar de wal toe; konden met deze wilde zee geen hoogte nemen maar hielden deze koers zo lang aan totdat we land zagen; toen klaarde het weer op. Namen zonshoogte en stelden vast dat we op een breedte van 35o waren, waaruit we af konden leiden dat dit het land van Kaap Agulhas, was, dat ligt op de hoogte van 35o. Gingen over de andere boeg liggen, kregen een west-zuidwestelijke wind met regen; het begon weer zo hard te waaien en er stond zo'n hoge deining en we kregen zulke stortzeeën aan boord, dat het leek of het schip in de golven gesmoord zou worden; maar door Gods genade worstelden we daar nog doorheen, hoewel dat heel onwaarschijnlijk was gaan lijken.

Juni 1625

Dit duurde vier dagen; lagen nu eens met een zeil, dan weer met twee stormzeilen bij. Ons schip lag zo vast in het water, dat we zonder zeil niet goed konden drijven.

- Op 6 juni begon het water af te vlakken en kregen we heel goed weer. Namen de hoogte; vonden 32o en 16', waaruit we konden afleiden dat we voorbij Kaap de Goede Hoop waren, want de Kaap ligt op 34 ½o. Toen werd het in korte tijd zulk stabiel en mooi weer, dat we in de hemel leken te zijn, waar we zo even nog in de hel geweest waren. En terwijl we van te voren uitgeput en bijna hopeloos hadden geprobeerd om voorbij de Kaap te komen, waren we nu ineens met de stroom tegen

de wind en dat vreselijke stormweer in, voorbij de Kaap geraakt, tot ieders verbazing. Terwijl we eerst geen of heel weinig zeil konden voeren, konden we ineens twee marszeilen op hebben. Zetten koers naar het eiland St. Helena, hadden zuidoostelijke en oost-zuidoostelijke wind, een mooie bries.

Eindnoten:

- 14 *Deze koning...: opmerkelijk is het verschil tussen de 'edellieden', de familie van de koning dus, en de overige bevolking. Dat ze uit de buurt van de Rode Zee zeiden te komen, kan kloppen; deze kust werd al eeuwen dor de Arabische zeevaarders bezocht, die hier in de tiende eeuw koloniën hadden gesticht. Het sultanaat Oman heerste bijvoorbeeld over Zanzibar. Het is heel goed mogelijk dat koning Brotta Sambanga en zijn familie uit die richting kwamen, 'uit de buurt van de Rode Zee'. Van een godsdienst maakt Bontekoe ditmaal geen melding, in tegenstelling tot zijn beschrijving van de animistische eilandbewoners in deel 1. Maar Islamieten lijken het niet te zijn.*

26

Het avontuur met de kraak

De 14e juni kregen we dat eiland in zicht, tot onze grote vreugde. Liepen dicht onder de wal langs. Toen we de hoek omkwamen - daar waar men de Kerkvallei nadert, waar de plaats is om drinkwater te halen - zagen we een Spaanse kraak recht voor de Kerkvallei liggen.¹⁵ Zodra ze ons gezien hadden, brachten ze met een sloep een anker uit, een eind naar de wal toe en haalden het schip met de kont vlakbij de wal en brachten meteen een paar stukken geschut met de boten aan wal en maakten daar een batterij op het land.

Toen wij hem met de HOLLANDIA langzaam naderden, kregen we een dwarrelwind, omdat het land zeer hoog is en de wind alle kanten op draaide; konden hem daarom niet bezeilen of bij hem komen, terwijl ons plan was hem dadelijk te enteren, zijn landvasten te kappen en hem mee te nemen naar zee. We hadden dat makkelijk genoeg kunnen doen, want zijn geschut lag zo hoog, dat we er met ons schip wel onder konden liggen. Was ons die aanslag gelukt, dan hadden wij ons ongetwijfeld meester gemaakt van dit schip; maar door genoemde dwarrelwinden kwamen we tot op een musketschot bij hem.

Wij bemanden onze sloep; stuurden de onderkoopman Leonard van der Dusse (die uit Den Haag kwam) met een vredesvlaggetje naar hen toe. Toen ze dat zagen, bemanden ze haastig hun sloep en roeiden onze mannen tegemoet tussen de beide schepen. Ze

praaiden elkaar en vroegen waar wij vandaan kwamen. De onzen zeiden: van Java en dat wij de andere schepen van ons eskader kwijt waren, die ieder uur konden komen. De onzen vroegen waar zij vandaan kwamen en ze antwoordden: van Goa. Vroegen verder (aangezien zij de waterplaats beheerden) of ze ons wilden toestaan water te halen, wat wij dringend nodig hadden en als we water hadden wilden we meteen weer vertrekken. Waarop zij riepen: 'Anda pero, anda canaly,' en nog veel meer beledigingen er achteraan.¹⁶ Toen keerden onze mannen met de sloep terug aan boord en vertelden wat hen was overkomen. Daarop hebben wij meteen de scheepsraad bijeen geroepen om te overleggen wat ons hier te doen stond . . . We beslisten dat de sloep direct weer naar hen toe zou varen om te vragen wat ze besloten hadden: zouden wij water kunnen halen of niet en indien ze dat, als tevoren, niet toe wilden staan dan mochten ze weer aan boord gaan. Dan zouden we ze nog zoveel tijd geven om zich te bedenken, dat men een glas kon keren en dan, als zij kwamen voordat het doorgelopen was en ons verzoek inwilligden, dan zouden wij hen met vrede laten, zo niet, dan zouden we onmiddellijk het vuur openen. Met deze resolutie is de sloep weer met een vreedvaantje naar ze toe geroeid. Ze kwamen ons volk weer met hun boot tegemoet. Er stond een monnik met een kap op het hoofd in hun boot, die de onzen praaide. Nadat onze onderkoopman Van der Dusse zijn boodschap had medegedeeld, kregen ze weer een antwoord als tevoren: 'Anda pero,

Anda cana, we willen jullie hier niet zien, ga weg!’ De mannen gingen terug aan boord en berichtten dit aan ons. Toen lieten we meteen de scheepsbel luiden; er werd gebeden. We zetten een halfuursglas op de spil en zodra dat glas was doorgelopen en we ze niet zagen komen, hebben wij terstond het vuur op ze geopend met halve kartouwen,¹⁷ waarvan we er elf hadden, en schoten in de kraak dat de stukken eraf vlogen, want hij was goed te raken.

Zijn voorschip of kasteel was zo te zien even hoog als onze voormars, hoewel ons schip vijfhonderd lasten mat. Wij bleven schieten tot er bijna niet meer werd teruggeschoten vanuit de kraak, maar met het geschut dat ze aan wal hadden gebracht en daar opgesteld schoten ze voortdurend op ons schip alsof ze de kogels met de handen er in neerlegden. Want ieder schot was raak, twee, drie à vier voet boven de waterlijn, zodat we vreesden dat ze ons in de grond zouden schieten; er vielen ook een paar gewonden bij ons. Onder anderen werden onze ondertimmerman, Bokje van Dort, beide benen afgeschoten. Hij leefde nog eventjes, maar stierf meteen daarna; door dit alles konden wij daar niet blijven liggen. Besloten een anker uit te brengen, een eind naar de wal toe, waar een paar klippen waren. Verhaalden ‘t schip achter die klippen, tot we buiten bereik van de batterij waren. We lagen toen zo dicht bij de wal, dat men een steen aan land kon gooien. Toen werd het donker. Wij ontboden alle officieren in de kajuit en ook de bottelier; ik vroeg hem hoeveel water we nog hadden en rekende uit hoeveel er nodig was, rekening

Bonaventura Peeters de Oudere (1614-1652)

houdend met het feit dat we de evenaar nog moesten passeren en dat het nog lang kon duren eer we in Holland waren.¹⁸ Het bleek dat we niet meer dan vier bekertjes water per dag konden uitdelen. Daarover raadpleegden we de onderofficieren, en die spraken weer met de bemanning en vroegen wat die er van dacht. Wilden ze een wanhopig gevecht met de vijand aangaan om bij de waterplaats te komen, die deze in handen had, of wilden ze de reis naar het vaderland voortzetten en genoeg nemen met vier bekertjes water per dag? Nadat er een algemene rondvraag was gehouden, werd er met algemene stemmen beslist de reis voort te zetten en tevreden te zijn met de dagelijkse vier bekertjes water. We lichtten meteen ons anker en wilden onder zeil gaan. Maar toen het licht werd en wij bezig waren het schip naar zee te boegseren,¹⁹ verschenen de Spekken boven op de klippen en schoten van boven af op het schip en op de sloep, zodat het daar nauwelijks uit te houden was. We raakten met Gods hulp in zee. Als we daar een uur langer gebleven waren, zouden we gevaar gelopen hebben veel mensenlevens te verliezen.

De hierboven beschreven kraak is, zoals mij naderhand is verteld, doordat we hem zo getroffen hadden gezonken, waar hij lag. Want na ons zijn er nog zes Hollandse schepen gekomen, die het wrak hebben zien liggen en toen hadden de Portugezen de lading, voor zover ze konden, aan wal geborgen, net als het geschut, dat ze op de kust in een inmiddels opgeworpen sterkte hadden opgesteld. Daarmee beschoten ze de zes schepen zo geweldig, dat de onzen niet aan land durfden te gaan; moesten daarom, evenals wij, zonder ververst te hebben, vertrekken.

Eindnoten:

- 15 *Kerkvallei: Sint Helena was een vrijplaats; de (rooms-katholieke) kapel was daar het enige gebouw, want vestiging was niet toegestaan. Maar veel waren dat soort afspraken niet waard; bovendien was het Twaalfjarig Bestand al in 1621 afgelopen en waren de vijandelikheden alweer in volle gang.*
- 16 *Anda perio, etc: De Portugezen van Bontekoe spreken Spaans. Anda perro! betekent in ieder geval 'Donder op, hond!', maar 'canaly' is niet goed thuis te brengen of het moet een verbastering zijn van canaille, 'tuig'. Maar verderop staat weer 'cana', zodat niet zeker is welke verwensing er volgens Bontekoe bedoeld is.*
- 17 *Kartouw: soort middelzwaar scheepsgeschut; twaalfponder.*
- 18 *Bottelier: deze onderofficier - de rang bestaat nog bij de Koninklijke Marine - had in de eerste plaats het beheer over het drinkwater, daarna pas over andere dranken aan boord.*
- 19 *Boegseren: slepen van een vaartuig door middel van een roeiboort.*

27

Een Iers oponthoud en de thuiskomst

Wij gingen op een noordwestelijke koers liggen naar het eiland Ascension.²⁰ Met een goede wind maakten we een goede snelheid, maar zagen het niet. Alleen zagen we, toen we het vermoeden hadden dat we er in de buurt waren, een grote menigte zeevogels. De wind wakkerde gestadig aan en we zetten zoveel zeil als we konden voeren; met deze stijve bries passeerden we zonder hinder de evenaar, terwijl we er op onze heenreis wel zes weken over gedaan hadden die te passeren, meestal door windstilte en dan ineens weer door hevige donderbuien, zodat het leek of alles wat los en vast zat aan stukken zou worden geblazen.

September 1625

- Op 12 september, drie maanden min drie dagen nadat we op St. Helena waren geweest, kwamen we op de hoogte van 24o34' benoorden de evenaar. Hier kregen we ook beter weer, dreven toen met windstilte, gingen 's morgens na het ontbijt aan het werk, gijden onze zeilen op, schraapten en boenden buitenom ons schip want het had een geweldige baard gekregen; we hoopten dat we dan meer vaart zouden maken.
- 13 september was het kalm weer met een labberkoelte uit oost-zuidoost; liepen noordoost-ten-noorden.

- 15 september was de wind zuid-zuidwest, de koers als tevoren; bepaalden 's middags de hoogte en bleken ons te bevinden op 28o Noorderbreedte. Streken onze fok en sloegen een andere weer aan.
- Op de 16e wiselden we ook van voormarszeil; zagen veel steenkroos drijven; de koers nog steeds dezelfde, met een mooi gelijkmatige zuidwestelijke wind.
- 17 september bepaalden wij onze positie op 30o48' wisselden ook van groot marszeil; de wind was veranderlijk. 's Nachts draaide de wind naar noordoost en oost met donder en bliksem; streken onze marszeilen. - Op 18 september zetten we onze marszeilen weer bij en ook onze blinde; de koers was noordoost. Was mistig met af en toe regen; konden geen hoogte nemen.
- Op de 19e begon het zo hard te waaien uit zuid-zuidwest en zuidwest dat we de marszeilen streken en onze blinde waaide weg. Ons grootzeil, dat we ook wilden strijken, ging ook aan flarden. Reden 's nachts de storm af op onze fok; tegen de ochtend nam de wind af; zetten onze marszeilen weer bij.
- 24 september kwam er een donkere lucht met regenbuien; namen op onze bramsteng af.
- Op 26 september hadden we een hoogte van 43o12'.
- Op 27 september de wind zuidwest, de koers noordoost-ten-noorden. 's Middags kwam er een duif aan boord, maar omdat de mannen zo hun best deden hem te grijpen, vloog hij weer op en viel in het water. Bepaalden onze positie op 44o53'.

Ludolf Backhuysen (1631-1708)

Oktober 1625

- Op 1 oktober was het kalm weer, de wind oost-zuidoost, de koers op halve wind, noordoost-ten-noorden. Namen 's middags de hoogte van 48o30', wat de hoogte is van Ouessant.²¹
- Op 2 oktober, 's morgens, zagen we een zeil noordwest van ons; op ongeveer drie mijl afstand; gijden onze zeilen op en wachtten op hem. Op het middaguur was hij bij ons; we praaiden hem, het was een Engelsman die uit de buurt van Plymouth afkomstig was, kwam van New Foundland. We kochten tweeduizend vissen van hem; haalden de schipper bij ons aan boord, hij heette

- Mr. Smallwater. Liepen oost en oost-zuidoost; het werd regenachtig, mottig weer.
- 4 oktober kwam de Engelsman weer bij ons aan boord, tracteerden hem naar vermogen; waren op een hoogte van 49o46'.
- Op 5 oktober ging het hard waaien; onze fok waaide stuk. Toen dwaalde de Engelsman ook bij ons vandaan. De wind was zuid-zuidwest.
- 6 oktober zagen we twee zeilen; één dwars van ons en één achteruit. Liepen zuidoost, om het Kanaal weer open te zeilen. Waren op 50o20' Noorderbreedte.
- Op 9 oktober was het kalm weer, zuidenwind, koers oost-zuidoost; zagen geen

- schepen. Verwisselden nog een ander zeil.
- Op 8 oktober waren we op de hoogte van 49o42', de wind als tevoren, maar draaide bijna pal west. Gingen op koers zuidoosten-oosten liggen, wierpen toen, zoals we al een paar dagen eerder hadden gedaan, het lood uit, maar konden geen grond krijgen. Vlak na de middag stierf kapitein Strijcker; deze was kapitein van de soldaten geweest, een dapper en uitnemend persoon, zeer ervaren in het krijgsbedrijf; hij kwam oorspronkelijk uit het Rijnlandse, uit Wezel of daaromtrent.
 - De avond van de 10e loodden wij grond op ongeveer zeventig vadem.
 - Op 11 oktober, 's morgens, loodden wij weer grond op zeventig vadem en 's avonds op zestig vadem, met grijzig zand. Waren op 49o55' Noorderbreedte, de wind was zuid; verlegden de koers naar oost-ten-noorden en noordoost.
 - Op 12 oktober hadden we vijftig vadem diepte en gingen alle vier de wachten door met loden. Doorgaans vijftig à drieënvijftig vadem diepte, 's nachts zesenvijftig à zestig vadem, steeds witgrijze en soms een beetje zwarte zandgrond.²² Zagen toen ook een tegenliggend schip, maar het werd zo mistig dat we hem weer uit het zicht verloren.
 - De volgende dag was er oostenwind met nevelachtig, mistig weer en stilletjes. Een dag of twee à drie later zagen we land; het bleek Ierland te zijn. Liepen Kinsale aan, waar een Engels koninklijk schip lag met twee lagen geschut en omdat ik wist dat de Hollandse Compagnie, onze heren meesters, niet op goede voet met de Engelsen stond,

was ik bang om het volk in grote getale aan wal te laten gaan, vrezend dat dit koninklijke vaartuig ons lastig zou kunnen gaan vallen. Ik ankerde zeewaarts van hem, denkend: als hij iets met ons uit wil halen, kunnen we zee kiezen en als hij ons daar volgt, kunnen we hem wel aan. Ik voer naar dit schip toe en nodigde de gezagvoerder uit aan boord. Deze kwam; ik vroeg hem van alles, onder andere ook of hij enige order had gekregen om ons aan te vallen. Hij antwoordde van niet en maakte plezier met ons. Ik was er toch niet gerust op, liet aan de wal een maaltijd klaarmaken en nodigde hem daarvoor uit. We dronken elkaar eens toe en tijdens het vrolijke maal vroeg ik hem opnieuw of hij geen orders had ons aan te vallen. Hij zei weer van niet en vertelde dat hij, terwijl we daar lagen, naar Engeland geschreven had, maar dat hij geen opdracht tot zoiets gekregen had. Ik durfde er niet te veel op te vertrouwen.

November 1625

Ondertussen kwamen er twee konvooiers²³ bij ons aan, die naar ons hadden uitgekeken en gehoord hadden dat we daar lagen. De een was kapitein Jacob Jansz. uit Edam en de ander Pieter Gijsen uit Rotterdam. Toen waren we wat beter beschermd voor in het ergste geval.

Toen we daar lagen ging het volk zo uitgebreid aan het passagieren, dat ik niet veel kans zag om ze weer aan boord te krijgen. Vermaande ze, als ik er een paar tegen kwam, dat ze weer aan boord moesten komen en dat we onze reis moesten voortzetten, dat het

al herfst was en dat de winter voor de deur stond en dat wij een aangegroeid en slecht manoeuvreerbaar schip hadden. Wees hun op het gevaar dat we liepen door met zo'n logge bak nog zo laat in het seizoen te moeten varen, maar het haalde weinig uit: ze bleven aan wal. Het leek wel of ze al thuis waren; ze namen het er goed van.

Uiteindelijk ging ik naar de burgemeester van de stad en vroeg hem of er geen manier was om onze bemanning weer aan boord te krijgen. Hij zei van niet en dat hij het ook niet wist, maar nadat ik zijn vrouw had gesproken en haar met een stukje fijn linnengoed had blijgemaakt, zei hij dat hij er wel iets op wist. Hij liet meteen een stel tamboers door de stad gaan, die overal omriepen dat iedereen gewaarschuwd was: wie van de Hollanders van de Oostindiëvaarder meer dan zeven schellingen te vorderen had, die was dat kwijt. Na het verspreiden van dit bericht werden de meesten, omdat hun schuld meer beliep, de deur uitgegooid en kwamen ze bij mij. Ik wilde ze al aan boord hebben, maar zij zouden liever nog even daar gebleven zijn. Ik liet daarop de ankers ophalen, de zeilen losmaken en begon het gat uit te lopen naar buiten. Toen stortten ze zich als mieren op sloepen en andere vaartuigen en kwamen aan boord.

De waarden en waardinnen kwamen ook aan boord en vroegen om hun geld, wat ik aan ze liet uitbetalen en op ieders rekening liet bijschrijven. Hadden toen alle leden van de bemanning weer aan boord, op drie of vier na, die zich met vrouwen verloofd hadden waarmee ze wilden trouwen; die lieten we

daar blijven. Gingen met de twee konvooiers van daar onder zeil en kwamen redelijk snel op de 16e november in Zeeland aan. De Here zij geloofd en gedankt, die mij tot dusver uit zoveel gevaren gered heeft op mijn reis die in z'n geheel, op één maand na, ongeveer zeven jaar heeft geduurd.

Eindnoten:

- 20 *Ascension: eiland in de Atlantische Oceaan, ongeveer 1300 km ten noordwesten van St. Helena.*
- 21 *Ouessant: eiland ten westen van de Bretonse kust, bij Brest.*
- 22 *Zwarte zandgrond: het ouderwetse dieplood had een holte aan de onderzijde, waar talg ingesmeerd werd, zodat het lood ook iets van de zeebodem mee omhoog nam om de soort bodem vast te stellen.*
- 23 *Konvooiers: oorlogsschepen van de V.O.C. die de opdracht hadden de thuisvarende schepen op te wachten en te begeleiden.*

28

Het lot van de Middelburg

Hiermee had ik gedacht op te houden met schrijven, omdat mijn reis voltooid was. Maar omdat ik eerder verteld heb, hoe we de MIDDELBURG op 22 maart 1625 met zware averij moesten verlaten en van plan waren om elkaar in de Baai van Santa Lucia te ontmoeten, waar we op de 31e maart aangekomen zijn en op 25 april weer vandaan gingen zonder al die tijd - noch op onze thuisreis - iets van hem gezien of gehoord te hebben (ook naderhand is hij nooit terecht gekomen), moet ik de lezer mededelen wat er na ons afscheid, volgens de betrouwbaarste berichten en waarschijnlijkste veronderstellingen met hem is gebeurd.

Des te liever aanvaard ik deze inspanning, omdat ik daardoor gelegenheid zal hebben de nakomelingen het einde van onze, bij iedereen bekende Hoornse Willem Cornelisz. Schouten, mijn bijzondere vriend, te vertellen, dat niet tot iedereen is doorgedrongen, aangezien hij zich aan boord van het genoemde schip bevond. Dé zaak is dus deze: toen we in de Baai van Santa Lucia lagen, hoorden we van de inboorlingen dat er een schip in de Baai van Antongiel lag, maar wisten niet zeker of het de MIDDELBURG was of niet. Toen we daar vertrokken, hoopten we hem op St. Helena te vinden of op te wachten, maar door de Spaanse kraak konden we daar niet komen en gingen verder om onze reis voort te zetten. Naderhand kwam schipper Pieter Gerritsz. Bierenbroodspot uit Hoorn uit

Oost-Indië bij Kaap de Goede Hoop, vindt daar brieven die de MIDDELBURG er, zoals de gewoonte was, had achtergelaten. Daarin stond het verhaal dat ze gemeend hadden de Baai van Santa Lucia te bezeilen, zoals met ons was afgesproken, maar dat ze zo'n eind te laag uitgekomen waren, dat ze de Baai van St. Antongiel ontdekten en daar binnenliepen en er weer alles maakten wat nodig was en dat er een paar van hen gestorven waren, onder andere ook de bovengenoemde Willem Cornelisz., Schouten, die ze daar begroeven.

Deze brieven vertelden verder wat hun overkomen was, in het bijzonder hoe ze er aan toe waren toen ze daar aankwamen, wat ze deden toen ze daar lagen en hoe en wanneer ze weer vertrokken waren. Naderhand is er nooit meer iets van hen gehoord, zodat het hierbij zou moeten blijven, maar van de Portugezen en uit Portugal kwam nog een recenter bericht omtrent het schip, te weten: hoe de MIDDELBURG bij St. Helena door twee kraken werd omsingeld, waar het zich dapper tegen verweerde en tenslotte een van de kraken in brand schoot. De ander zag dat en kwam zijn maat te hulp om de brand te blussen wat ze, naar men zegt, is gelukt. Omdat de Portugezen bang waren door dit gedoe te ver van het eiland vandaan te raken en ook omdat het donker werd, raakten ze los van elkaar en lieten de MIDDELBURG varen.

Dit is het laatste wat er van het schip is vernomen; vermoedelijk is het onderweg vergaan of heeft het in de slag met de kraken zoveel schade opgelopen dat het

daardoor is gezonken. Men zou ook kunnen vermoeden dat ze door gebrek aan victualie en verversingen vergaan zijn. Maar omdat ze de Kaap hadden aangedaan en daar ververst hadden, kan ik dat niet geloven. Hoe het ook zij, het blijft een beklagenswaardige zaak dat ze niet terecht zijn gekomen en het verplicht mij tot eeuwige dankbaarheid dat God mij, te weten met de HOLLANDIA, zo genadig uit zulke op het eerste gezicht benarde toestanden heeft gered en geholpen. Ik bid Hem dat zijn goedheid jegens mij moge voortduren van nu tot in eeuwigheid. Amen.

EINDE